

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YAŞLI YOKSULLUĞUNUN YARATTIĞI SOSYAL ve PSİKOLOJİK
SORUNLAR: MUĞLA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEVLÜDE TÜRKAN

YARD. DOÇ. DR. SERGENDER SEZER

EKİM, 2017

MUĞLA

T.C.

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YAŞLI YOKSULLUĞUNUN YARATTIĞI SOSYAL ve PSİKOLOJİK
SORUNLAR: MUĞLA ÖRNEĞİ

MEVLÜDE TÜRKAN

Sosyal Bilimler Enstitüsünde

Tezli Yüksek Lisans

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 10.11.2017

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 13.10.2017

Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Sergender SEZER

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Muammer TUNA

Jüri Üyesi : Yard. Doç. Dr. Türkan YILMAZ

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ

EKİM, 2017

MUĞLA

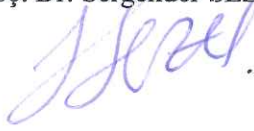
TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ~~13/09/17~~ tarih ve ~~802/17~~ sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, ~~Sosyoloji~~ Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi ~~Mevlode~~ ~~TURKAN~~'in "Yakılı, Yoksulluğuna Yakınlığı Sosyal ve Psikolojik Sorunlar: Muğla Örneği" adlı tezini incelemiş ve aday ~~13/10/17~~ tarihinde saat ~~13:30~~'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ~~60~~ dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ~~kabuledildiğine~~ ~~ayrılışı~~ ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Sergender SEZER

Üye

Prof. Dr. Muammer TUNA

Üye

Yard. Doç. Dr. Türkan YILMAZ

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Yaşlı Yoksulluğunun Yarattığı Sosyal ve Psikolojik Sorunlar: Muğla Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/11/2017

. Mevlüde TÜRKAN

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU		
YAZARIN Soyadı: TÜRKAN Adı : MEVLÜDE Referans No: 10169710		
TEZİN ADI Türkçe :YAŞLI YOKSULLUĞUNUN YARATTIĞI SOSYAL ve PSİKOLOJİK SORUNLAR: MUĞLA ÖRNEĞİ Y. Dil :SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL PROBLEMS CREATED BY ELDERLY POVERTY :MUĞLA SAMPLE		
TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlilik
X	O	O
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ Üniversite : MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ Fakülte : EDEBİYAT FAKÜLTESİ Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Diğer Kuruluşlar : Tarih :		
TEZ YAYINLANMIŞSA Yayımlayan : Basım Yeri : Basım Tarihi : ISBN :		
TEZ YÖNETİCİSİNİN Soyadı, Adı : SEZER, SERGENDER Ünvanı : YARD. DOÇ. DR.		

TEZİN YAZILDIĞI DİL: TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 180

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. YAŞLILIK
2. YOKSULLUK
3. YAŞLI YOKSULLUĞU

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Yaşlılık
2. Yoksulluk
3. Yaşlı Yoksulluğu
4. Sosyal Dışlanma
5. Kentleşme
6. Sosyal Politika

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Elderly
2. Poverty,
3. Elderly Poverty
4. Social Exclusion
5. Urbanization

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum X

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir O

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir O

Yazarın İmzası :

M. Taha

Tarih : 10/11/2017

ÖZET

Bu yüksek lisans tezi, Muğla ilinde yaşlı nüfus oranlarının yüksek olduğu Köyceğiz, Fethiye, Menteşe, Marmaris, Kavaklıdere, Bodrum, Milas ve Ortaca ilçelerinde yaşayan 65 yaş ve üstü 420 bireyle anket, 20 bireyle derinlemesine görüşme yapılan saha araştırmasının sonuçlarına dayanılarak oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra yine Menteşe’de 339 bireyle yapılan, yaşlı yalnızlığı odaklı çalışmanın verileri de araştırmayı destekler nitelikte olduğu için çalışmada bu verilere de yer verilmiştir. ADNKS¹, 2016 sonuçlarına göre, Türkiye nüfusunun % 8,3’ünü 65 yaş ve üstü bireyler oluşturmaktadır. Araştırma evrenini oluşturan Muğla ilinde bu oran % 11.4’tür.

Bu çalışma, yaşlı bireylerin sanayileşmeyle birlikte yalnızlık ve yoksulluk sorunlarıyla karşı karşıya kalmaları ve bu nedenle yaşlılık süreciyle birlikte bireylerin çeşitli sorunlar yaşadıkları sorunsalından hareketle gerçekleştirilmiştir. Araştırma sanayileşme, modernleşme, teknolojinin gelişmesi dolayısıyla yaşam süresinin uzaması bağlamında yaşlılığın nasıl sosyal sorun haline geldiği temelinden hareket ederek yaşlı yoksulluğunun sebeplerini saptamayı amaçlamaktadır. Yaşlı yoksulluğuna yönelik geliştirilen politikalar incelenerek alternatif çözüm yolları üretmek de amaçlanmaktadır. Yüksek lisans tezi de oluşturulurken, “yaşlanma, fiziksel ve zihinsel faaliyetlerin yavaşladığı ve zayıfladığı bir süreç olduğundan yaşlı bireylerin ekonomik gelirleri düşmektedir”, “yaşlılıkla birlikte gelen kendine yetememe durumu ve artan sağlık ihtiyaçları yaşlı bireylerin ekonomik olarak sorunlar yaşamasına neden olur”, “ekonomik olarak yoksul kabul edilen yaşlı bireyler, gerekli sağlık, sosyal, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadıkları için yaşlılığın etkilerini daha fazla hissetmekte ve daha fazla yalnızlık duygusu yaşamaktadırlar”, “kırsal alanlar iş olanaklarının, sağlık sektörünün, ulaşım hizmetlerinin gelişmemiş olduğu alanlar olarak bilinmektedir. Bu nedenle yaşlı yoksulluğu kırsal alanlarda daha fazla görülmekte ve yaşlılar kendilerini daha fazla yalnız hissetmektedirler”, “kır ve kentin ihtiyaçları farklı olduğundan ve bu alanlarda yaşayan insanların ihtiyaç ve beklentileri farklı olduğundan, yoksulluk algılamalarında da farklılık gösterir. Bu durum yaşlı

---

¹ ADNKS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

bireylerin yalnızlık duygularında farklılık yaratır” varsayımları sınanmaya çalışılmıştır.

Bu yüksek lisans tezi pozitivist yöntem anlayışının yapısal işlevselci kuram yaklaşımı, yorumsamacı yöntem anlayışının anlamacı-yorumlamacı yaklaşımı ve diyalektik yöntem anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir. İşlevselci kurama göre, yaşamın tüm evrelerinin bir bütün olarak ele alınması durumunda, yaş ilerledikçe bireylerin fiziksel, toplumsal ve ekonomik işlevlerinde geriye doğru bir gidiş söz konusudur. Bu nedenlerle yaşlılık dönemine karşı oluşturulan önyargılar toplumsal bütünü bozmakta ve sistemin çözülmesine neden olmaktadır. Anlamacı-yorumlamacı yöntemsel yaklaşım ise sosyal eyleme ve toplumsal olguya vurgu yaparak onu tarihselliği ve toplumsallığı içinde anlamaya ve açıklamaya çalışır. Her olguyu ve olayı kendi toplumsal gerçekliği içinde nedensellik gözeterek yorumlamayı ve anlamayı amaçlar. Toplumsal alanda önemli bir sorun haline gelen yaşlı yoksulluğunun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunları yaşlılık olgusunun toplumsallığı içinde, bu yöneme uygun olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yoksulluk, Yaşlı Yoksulluğu, Sosyal Dışlanma, Kentleşme, Sosyal Politika.

ABSTRACT

This graduate thesis is based on the results of field interviews conducted with 20 individuals in depth interviews, 420 individuals aged 65 and over, living in Köyceğiz, Fethiye, Menteşe, Marmaris, Kavaklıdere, Bodrum, Milas and Ortaca districts where the elderly population ratios are high in Muğla province. In addition to this, 339 individuals in Menteşe which were working on focused to old loneliness with named as pilot study. According to the results of ADNKS1, 2016, 8.3% of Turkey's population is composed of individuals aged 65 and over. In the province of Mugla, which constitutes the research universe, this rate is 11.4%.

The aim of the research is to determine the causes of old poverty by acting on the basis of how aging becomes a social problem in the context of industrialization, modernization, technological development and the life span. It is also aimed to produce alternative solutions by examining the policies developed for the elderly poverty. While graduate thesis is being developed, "the economic incomes of elderly individuals are falling because aging is a process that slows and weakens physical and mental activities", "self-dissatisfaction with the old age and increasing health needs cause elderly people to live economically problems" aged individuals who are considered poor are more likely to feel the effects of aging and feel more loneliness because they can not adequately meet their required health, social, economic and psychological needs ", " rural areas are known as areas where job opportunities, the health care sector and transportation services are underdeveloped. This is why older poverty is seen more in rural areas and older people feel more lonely ", as " rural and urban needs are different and the needs and expectations of the people living in these areas are different, also in poverty perceptions." This situation makes the difference in the feeling of loneliness of elderly individuals " assumptions have been tried to be tested.

This master thesis positivist method approach is evaluated in terms of functionalist theory, semantic interpreter approach of interpretive method understanding and dialectical method. According to functional theory, if all the phases of life are taken as a whole, there is a backward trend in the physical, social and economic functions of the individual as the age progresses. For these reasons, the prejudices against the

aging period disrupt the social totality and cause the system to be resolved. The narrative-interpretative methodological approach tries to explain and understand it in its historicity and sociality by emphasizing social action and social phenomenon. It seeks to understand and interpret every phenomenon and phenomenon in its social reality by considering causality. The social and psychological problems created by the old poverty, which has become an important problem in the social field, have been evaluated in accordance with this method in the sociality of the old age.

Key Words: Elderly, Poverty, Elderly Poverty, Social Exclusion, Urbanization, Social Policy.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması Muğla'da yoksulluğun yaşlılar üzerinde yarattığı sosyal ve psikolojik sorunları tespit etmeyi, sanayileşme, modernleşme, teknolojinin gelişmesi dolayısıyla yaşam süresinin uzaması bağlamında yaşlılığın nasıl sosyal sorun haline geldiği temelinden hareket ederek yaşlı yoksulluğunun sebeplerini saptamayı amaçlamıştır. Bunun yanında yaşlı yoksulluğuna yönelik geliştirilen politikalar incelenerek alternatif çözüm yolları üretmek de hedeflenen sonuçlar arasında yer almaktadır.

Bir yıl süren tez çalışmamın saha araştırma süreci psikolojik açıdan yıpranmama neden olsa da çok önemli bilgi ve tecrübeler kazandığımı inanıyorum. Bu süreçte gördüğüm yaşlı insanların gözlerinin içlerinin gülmesine sebep olduğum için de kendimi şanslı hissediyorum. Çünkü onları ziyaret etmem onlarla sohbet etmem çoğu için çok önemli bir durumdu. Samimi davranışları, gülümseyişleri, misafirperverlikleri ve yardımseverlikleri, nedeniyle en büyük teşekkürü onlara borçlu olduğumu düşünüyorum.

Geçirdiğim bu zorlu süreçte yanımda olarak bana destek veren tüm yakınlarıma samimi teşekkürlerimle başlamak istiyorum. Öncelikle yüksek lisans eğitimim süresince bilgi ve tecrübeleriyle yolumu aydınlatan sosyoloji bölüm hocalarıma teşekkür ederim. Saha araştırmasında ve araştırma sonucunda ihtiyaç sahiplerine ulaşmamda yardımcı olan Muğla Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne, Muğla Büyükşehir Belediyesi'ne ve sıcak karşılamalarıyla, yardımseverlikleriyle işlerimi kolaylaştıran sevgili Muğla halkına teşekkürlerimi sunarım. Saha araştırması sürecinde anket uygulamalarıma sabırla ve gönülden yardımcı olan Hayri Metin ÖNCÜOL'a, Refia Aybegüm ŞANLIDAĞ'a, Haydar AKDEMİR'e, Hatice Gül BÜLBÜL'e, Tule GÜLTEKİN'e, Akın ŞENGÜN'e Merve DERE'ye, Sibel ÇAYAN'A, Mücahit ŞAHİN'e, Merve Dilek ÇERÇİ'ye, Gülben TOKER'e, Sara MUT'a, her anlamda destek olan Celallettin EMRE'ye, Asiye KEMİK'e ve Ayhan ÇELEBİ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Saha araştırmalarımda, SPSS datasını oluşturmamda ve tezimin birçok bölümünde karşılaştığım sorunları yok etmek için yardımcı olan, manevi desteğini her daim hissettiren Uğur KAYALI'ya, SPSS veri girişinde sabırla yardımcı olan Fatma ÇETİNKAYA'ya, çevirmenlik görevini

üstlenen Umut Can APAYDIN'a, dostluklarıyla her zaman destekleyici güç veren Büşra KISACIK'a, Gamze KARADELİ'ye ve Ayşenur KARAKULLUKCU'ya teşekkürlerimi sunarım.

Sabırla mezun olmamı bekleyen, sorgusuz sualsiz güvenen, her konuda her zaman destekleyen ve yanımda olduklarını hissettiren, sevgili anneme, babama ve aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 16/167 proje numarası ile desteklenmiş olan bu tez çalışmasında, Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi'ne desteğinden ötürü teşekkür ederim.

Son olarak birlikte akademik bir yola çıktığım, manevi desteğini her zaman hissettiğim, bilgi ve tecrübelerinden mahrum olmadığım danışmanım Yard. Doç. Dr. Sergender SEZER'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Tersine Yaşam Hayat zor.
Bütün bir ömrünüzü, hafta sonlarınızı harcıyorsunuz,
Sonunda elinize geçen ne oluyor? ...
Ölüm, harika bir ödül!
Hayat tersine yaşanmalıydı bence...
Önce ölümü savuşturmalıydık başımızdan.
Yirmi yılınızı huzurevinde geçirip,
Çok gençleştiğimiz için atılmalıydık.
Altın bir saatimiz olduktan sonra işe başlamalıydık.
Kırk yıl çalışmalıydık, ta ki...
Emekliliğin tadını çıkarabilecek denli.
Gençleştiğimiz güne kadar
Üniversiteye gitmeliydik sonra,
Liseye hazır hale gelene dek parti yapmalıydık
İyice ufalmalıydık,
Oyun oynayıp sorumluluklarımızı unutmalıydık.
Küçük bir bebek olunca annemize dönmeli,
Son dokuz ayımızı yüzerek geçirmeli
Ve sevgi dolu bir bakışta son bulmalıydık.

Norman Glass

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. BÖLÜM GİRİŞ	1
2. BÖLÜM KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	7
2.1. Yaşlılık ve Yaşlılık Yaklaşımları	7
2.2. Toplumsal Bir Sorun Olarak Yaşlılık	9
2.3. Yaşlılık Sosyolojisine İlişkin Kuramlar	13
2.3.1. Biyolojik kuramlar	13
2.3.2. Sosyal psikolojik kuramlar	14
2.3.3. Bilişsel kuramlar	15
2.3.4. Aktivite kuramı	16
2.3.5. Yaşamdan geri çekilme kuramı	16
2.3.6. Modernleşme yaklaşımları	17
2.3.7. Yaşlanmanın politik ekonomisi	18
2.3.8. Devamlılık teorisi	18
2.3.9. Alt kültür teorisi	19
2.3.10. Yaşa bağlı tabakalaşma teorisi	19
2.3.11. Defizit (eksiklik) kuramı	19
2.3.12. İlişik kesme teorisi	20
2.3.13. İşlevselci teori	20
2.3.14. Etkinlik teorisi	21
2.3.15. Rol bırakma teorisi	21

2.4. Yaşlılıkta Görülen Problemler.....	22
2.4.1. Yaşamın anlamı-sağlıksız yaşlanma.....	22
2.4.2. Erken emeklilik ve statü kaybı.....	23
2.4.3. Yaşlılık ve cinsel yaşam.....	24
2.4.4. Yaşlılık, engellilik ve engellenmişlik.....	24
2.4.5. Yaşlılık ve sosyal dışlanma.....	25
2.4.6. Yaşlı ihmal ve istismarı.....	26
2.4.7. Yaşlılıkta görülen diğer problemler.....	27
2.5. Yaşlılık ve Yalnızlık.....	28
2.6. Sosyal Yaşlanma ve Yaşlılık Sosyolojisi.....	30
2.7. Yoksulluk ve Yaşlı Bireylere Etkileri.....	33
2.8. Yoksulluğun Türleri.....	35
2.8.1. Mutlak yoksulluk.....	35
2.8.1.1. Gıda yaklaşımı.....	35
2.8.1.2. Temel ihtiyaçlar yaklaşımı.....	36
2.8.2. Görelî (nispi) yoksulluk.....	36
2.8.3. Objektif yoksulluk.....	36
2.8.4. Subjektif (öznel) yoksulluk.....	37
2.8.5. Gelir yoksulluğu.....	37
2.8.6. İnsani yoksulluk.....	37
2.8.7. Kırsal ve kentsel yoksulluk.....	38
2.8.8. Yoksulluk sınırı.....	38
2.9. Yoksulluğun Nedenleri.....	38
2.9.1. Gelir dağılımındaki eşitsizlikler.....	39
2.9.2. Hane halkı büyüklüğü ve yapısı.....	39
2.9.3. Bölgesel farklılıklar ve iç göçler.....	39

2.9.4. Emek piyasasına bağlı nedenler.....	40
2.9.5. Diğer faktörler.....	40
2.10. Türkiye’de Yoksulluk.....	41
2.11. Yoksulluk Kültürü.....	43
2.12. Yaşlı Yoksulluğu ve Yarattığı Sorunlar	45
2.12.1. Sosyal dışlanma	46
2.12.2. Ayrımcılık.....	48
2.12.3. Depresyon	49
3. BÖLÜM YAŞLANMA ve YAŞLILIK POLİTİKALARI.....	51
3.1. Dünya’da ve Türkiye’de Yaşlılık	51
3.2. Sosyal Refah Devleti ve Yaşlı Nüfus	53
3.3. Türkiye’de Sosyal Refah Devleti Anlayışı ve Yaşlılık	55
3.4. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika Geliştirilmesinin Gereklik Nedenleri.....	57
3.4.1. Sosyal yapının değişmesi ile ilgili nedenler	57
3.4.2. Demografik nedenler	57
3.4.3. Ekonomik nedenler	58
3.4.4. İnsani nedenler.....	58
3.4.5. Sosyal devlet anlayışı.....	59
3.5. Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar.....	59
3.5.1. Emeklilik sistemleri	60
3.5.2. Çalışma hakkı	61
3.5.3. Sağlık hakkı	61
3.5.4. Sosyal hizmet uygulamaları.....	62
3.5.5. Kurumsal bakım ve gözetim hizmetleri.....	62
3.5.6. Yerel yönetimlerce verilen hizmetler	63

4. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSEL MODELİ.....	66
4.1. Araştırmanın Problemi	66
4.2. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri.....	68
4.3. Ölçme	75
4.3.1. Bağımlı değişken: yaşlı yoksulluğu.....	75
4.3.2. Bağımsız değişkenler	76
4.4. Evren ve Örneklem.....	78
4.5. Analizler	82
4.6. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	83
4.7. Araştırmanın Varsayımları	84
4.8. Araştırmanın Sınırlılıkları	84
5. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN BULGULARI	86
6. BÖLÜM SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER	122
KAYNAKÇA.....	132

TABLolar DİZİNİ

Tablo 4.1.1: 65 Yaş ve Üzeri 2016-2075 Nüfus Projeksiyonları.....	67
Tablo 4.1.2: Muğla 65 Yaş ve Üzeri 2016-2050 Nüfus Projeksiyonları	67
Tablo 4.4.1: Araştırma Yapılan İlçeler, İlçelerdeki 65 Yaş ve Üzeri Nüfus ve Belirlenen Örneklem Sayıları.....	80
Tablo 4.4.2: Örneklem Kapsamında Ulaşılmaması Hedeflenen Mahalleler.....	81
Tablo 5.1: Yaş.....	87
Tablo 5.2: Cinsiyet.....	88
Tablo 5.3: Gelir Durumu.....	88
Tablo 5.4: Kır-Kent Dağılımı	89
Tablo 5.5: Gelir Kaynağı	90
Tablo 5.6: Çocuklardan Maddi Destek Alma Durumu	91
Tablo 5.7: Eğitim Durumu	91
Tablo 5.8: Medeni Durum	92
Tablo 5.9: Sosyal Güvence	92
Tablo 5.10: Çocuk Sayısı	93
Tablo 5.11: Birlikte Yaşama Durumu	94
Tablo 5.12: Engel Durumu	95
Tablo 5.13: Sağlık Sorunları	96
Tablo 5.14: Gündelik Yaşantıda Dışlanma Hissi	97
Tablo 5.15: Ekonomik Durumun Sosyal İlişkileri Etkileme Durumu	98
Tablo 5.16: Çocuklardan Beklenen İlgiyi Görme Durumu.....	99
Tablo 5.17: Torunlardan Beklenen İlgiyi Görme Durumu	100
Tablo 5.18: Yalnızlık Hissi	100
Tablo 5.19: Yalnızlık Tanımlamaları	102

Tablo 5.20: Yoksulluk Tanımlamaları.....	104
Tablo 5.21: Eğitim Durumu ile Yoksulluk Algısının Karşılaştırılması.....	106
Tablo 5.22: Gelir Durumu ile Yoksulluk Algısının Karşılaştırılması	107
Tablo 5.23: Çocuk Sayısı ile Yoksulluk Algısının Karşılaştırılması	110
Tablo 5.24: Yoksulluk Tanımı*Birlikte Yaşama Durumu	111
Tablo 5.25: Yalnızlık ve Yoksulluk Tanımlamaları Karşılaştırması	113
Tablo 5.26: Derinlemesine Görüşmelerin Özeti-1	116
Tablo 5.27: Derinlemesine Görüşmelerin Özeti-2.....	117
Tablo 5.28: Derinlemesine Görüşmelerin Özeti-3	118
Tablo 6.1: Derinlemesine Görüşme-Yoksulluk Hissi.....	124

FOTOĞRAF DİZİNİ

Fotoğraf 5. 1:.....	101
Fotoğraf 5. 2:.....	102
Fotoğraf 5. 3:.....	104
Fotoğraf 5. 4:.....	105
Fotoğraf 5. 5:.....	108
Fotoğraf 5. 6:.....	109
Fotoğraf 5. 7:.....	112
Fotoğraf 5. 8:.....	114
Fotoğraf 5. 9:.....	115

HARİTA DİZİNİ

Harita 4.1: Örneklem kapsamında ulaşılan mahalleler	81

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma:

Açıklama:

ABD:

Amerika Birleşik Devletleri

ADNKS:

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

İHEB:

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

SHÇEK:

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

SYDTF:

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik

Fonu

TÜİK:

Türkiye İstatistik Kurumu

TÜRK-İŞ:

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TÜSİAD:

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

UNDP:

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

YADES:

Yaşlı Destek Programı

WHO:

Dünya Sağlık Örgütü

1. BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan bugüne toplumsal değişmeye neden olan çok çeşitli olaylar, buluşlar, bilimsel gelişmeler, ekonomik ve siyasi dönüşümler olmuştur. Tek başına bir olay bile çoğu zaman kapsamlı, dalga dalga yayılan ve etkisi her geçen gün artan değişimlere sebep olabilmektedir. Sanayi Devrimi bunlardan biridir. Sanayileşme, diğer onlarca farklı sebep gibi toplumun değişim ve dönüşümünü gerçekleştiren veya hızlandıran önemli etkenlerden biridir. Sanayileşme, yarattığı toplumsal değişmeyle birlikte, yine toplumsal değişimde önemli etkiye sahip olan göç ve kentleşme olgularını da beraberinde getirmektedir.

Kentsel bölgeler iş, sağlık, eğitim, ulaşım, güvenlik gibi alanlardaki gelişmişliği ile bünyesinde çekici özellikler barındırmaktadır. Kırsal bölgeler ise eğitim, iş, ulaşım, sağlık ve güvenlik alanlarının yetersizliği nedeniyle itici özellikler taşımaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan bireyler hizmetlerin yetersiz olması, düşük gelir ve tarımda makineleşme sonucu işsizlik problemiyle karşılaşmaları nedeniyle iş ve yaşam olanaklarının daha fazla olduğu kentlere yönelmişlerdir. Kente göç eden nüfus, çoğunlukla eğitim ve çalışma çağındaki genç nüfustur.

Özellikle çalışma çağındaki nüfusun kente göç etmesi yaşlı nüfusu iki şekilde etkilemiştir; ilk olarak, kırsal bölgelerde kalanların ya yaşlı ya da yaşlanmakta olan bireyler olması, zamanla bu bireylerin iyice yalnızlaşmaları; temel ihtiyaçların giderilmesinde fiziksel güç kaybıyla birlikte ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaları, ikinci olarak ise, bireylerin kente göç ederek orada yaşlanmaları ve yalnızlaşmaları, işverenler tarafından talep edilmeyen işgücü sınıfına girmesiyle ciddi ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlar yaşamalarıdır.

Modernleşmeyle birlikte değişim ve dönüşüme uğrayan önemli kurumlardan biri de aile kurumudur. Geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması, aile kavramının anlam ve işlevinde de değişiklikler meydana getirmiştir. Geleneksel geniş ailede yaşlı birey saygı duyulması, sözü dinlenmesi gereken itibarlı kişiliktir. Ancak geleneksel ailenin çekirdek aileye evrilmesiyle birlikte yaşlı birey çekirdek ailenin dışında bırakılmaya başlanmıştır ve bu da yaşlı bireyin aile içindeki önemini ve itibarını sarsan bir durum olmuştur. Tüm bunlarla birlikte teknolojinin gelişmesi, üretim sürecinde daha az insan gücünün kullanılması, eğitime verilen önemin

artması, sağlıklı beslenme, sağlık hizmetlerinin hızı ve kalitesinin artmasıyla birlikte insan ömrünün uzaması gibi değişme ve gelişmelerle birlikte, yaşlı nüfus sürekli olarak artmaktadır. Artan yaşlı nüfusunun talep ve beklentilerinin yeterince karşılanamaması ise; yoksulluk, dışlanma ve yalnızlık sorunlarını beraberinde getirmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) nüfus projeksiyonları incelendiğinde, Muğla ilinin yaşam süresinin ülke ortalamasına göre uzun olduğu görülmektedir. Muğla’da yaşayan bireylerin az çocuk dünyaya getirmeleri, eğitime önem vermeleri ve sağlıklı beslenmeleri yaşam sürelerinin uzun olmasını açıklar niteliktedir. Bu durumun olumlu yönleri bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bireylerin az çocuk dünyaya getirmesi ve bu çocukların eğitimlerine şehir dışında devam etmeleri, ailelerinin çocuklarına destek olmak için bütün imkânlarını seferber etmeleri bireyleri hem maddi hem de manevi açıdan olumsuz etkileyebilmektedir. Eğitime önem verilmesinde Muğla’nın dağınık ve dağınık bir coğrafyaya sahip olması ile iş bulma imkanlarının sınırlı olması da etkilidir.

Yaşlı bireylerin yaşadıkları en önemli sorunlar arasında yalnızlık, bakım ihtiyacı, sağlık sorunları ve yoksulluk yer almaktadır. Yaşlı bireylerin yalnızlığı ve yaşlılık ile birlikte gelen psikolojik, biyolojik, fizyolojik sorunların bireylerin aynı zamanda yoksullaşmalarına da neden olduğu söylenebilir. Bunun nedeni olarak yaşlı bireyin maddi imkânlarla sahip olsa dahi bu imkânları kullanabilecek fiziksel yetiye sahip olamamaları gösterilebilir. Çünkü yaşlı bireylerin bakım sigortası olarak gördükleri çocukları kendi çekirdek ailelerini kurdukları için anne babalarından uzaklaşmaktadırlar. Bireylerin üretkenlik sürecinde çocukları adına maddi ve manevi olarak fazlaca çabalamaları nedeniyle durgunluk döneminde üretimden çekilmenin vermiş olduğu bir eksiklikle bireyler, “işe yaramama, kendine ve başkasına yetememe duygusu”na kapılmaya başlayabilmektedirler. Bu etkenler Muğla ilinde yaşlılığın sosyal bir sorun halini almasının nedenini açıklar niteliktedir.

Yaşlanma sürecinde bireyler, üretimden geri çekilmekte ya da geri çekilmek zorunda bırakılmaktadırlar. Bu sürece kadar yoğun bir şekilde çalışan bireyler iş hayatlarından uzaklaşarak dinlenilmesi gereken döneme geçişle birlikte uyum sorunu yaşamaktadırlar. Bunların başında tüketici konuma geçişle birlikte işe yaramama duygusu ortaya çıkmaktadır. Emeklilikle birlikte bireylerin gelirlerinin düşmesi

sosyal hayatlarını da oldukça kısıtlamakta ve eve kapanmalarına sebep olmaktadır. Emekli maaşı ve herhangi bir sosyal güvencesi olmayan bireyler için yaşlılık süreci daha zor geçmektedir. Çünkü fiziksel olarak çalışma gücü olmayan birey yaşlılığın, getirdiği sosyal sorunların yanında ekonomik sorunlar da yaşamaya başlamakta ve çok düşük standartlarda hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar.

Yaşlı bireylerin yoksullaşmalarının nedenlerinden biri de çalışma haklarının göz ardı edilmesidir. Fiziksel yeti kaybı yaşayan bireyler işgücü piyasasında kendilerine yer bulamamaktadırlar. Yaş etmenin önemli rol oynadığı sanayi toplumlarında, yaşlı bireyler işverenler tarafından talep edilmeyen işgücü sınıfında yer almaktadırlar. Yaşlılar yoksulluktan önemli derecede etkilenen risk gruplarından biridir. Yoksulluk bireylerin, bireysel insani ihtiyaçlarını asgari ölçüde karşılayamaması şeklinde ele alınsa da makro anlamda çözülmesi gereken bir sorunu işaret etmektedir. Toplumda uygulanan sosyal güvenlik sistemindeki eşitsizlikler ve eksiklikler ve bu bağlamda ortaya çıkan gelir durumu adaletsizliği, yaşlı yoksulluğunu oluşturan önemli yapısal etmenlerdendir.

Yaşlı yoksulluğunun giderilmesi için öncelikle sistemde var olan aksaklıkların saptanarak yok edilmesi gerekmektedir. Sağlıklı yaşlanmaya engel olan önemli sebeplerden biri böylelikle ortadan kaldırılmış olacaktır. Çünkü bireyin biyopsikosozal açıdan sağlıklı olmasının yolu yeterli gelir düzeyine sahip olmaktan geçmektedir.

Toplumsal alanda yaşlı bireylere karşı oluşturulan tutumlar, önyargılar ve davranışlar, yaşlı bireyleri negatif ayrımcılığa uğratarak toplumsal alanda dışlanma hissine maruz bırakmaktadır. Dezavantajlı veya risk altında grup olarak ele alınan yaşlı bireyler yoksulluk, sosyal dışlanmaya maruz kalma, negatif ayrımcılığa uğrama gibi problemlerle karşı karşıya kaldıklarında farklı dezavantajları da bir arada yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum toplumsal alanda eşitsizlikler ortaya çıkarmakta ve yaşlanan bireylerin mutsuzluğuna sebep olmaktadır.

Araştırmanın problemi, bireylerin yoksulluk nedeniyle yaşadıkları sosyal ve psikolojik sorunları saptamak ve bu sorunlara çözüm yolları aramak, bu bağlamda yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin artırılmasına katkı sağlamaktır. Bu araştırma pozitivist yöntem anlayışının yapısal işlevselci yaklaşımı, yorumsamacı yöntem anlayışının anlamacı-yorumlamacı yaklaşımı ve diyalektik yöntemsel yaklaşım

çerçevesinde ve bu bağlamda eleştirel realizm anlayışı çerçevesinde şekillendirilmiştir. Pozitivizmin ve yorumsamacı yöntemsel yaklaşımın bilime ulaşma yöntemlerinde ayrı ayrı eksiklikler olduğunu vurgulayan eleştirel realizm düşüncesinden hareketle farklı yöntem anlayışlarının bir arada kullanılması tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra hem nicel hem de nitel teknikten yararlanılarak karma yöntem ve teknik kullanılmıştır. Araştırmanın yöntemsel modeli kısmında detaylı olarak açıklanan bu yöntem ve tekniklerin kullanılmasının nedeni araştırmaya farklı açılardan yaklaşarak farklı veriler elde etmeyi amaçlamaktan kaynaklanmaktadır. Ayrıca yöntem ve tekniklerin kendi içlerindeki güçlü taraflarından yararlanarak zayıf yönlerinin giderilmesi hedeflenmiştir. Sanayileşmeyle birlikte uzayan ortalama yaşam süresi bireylerin hayatlarını hem olumlu hem de olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle araştırma modernleşme teorileri ve işlevselci teori temelinden hareketle literatürde yer verilen diğer teoriler çerçevesinde ele alınmış, araştırmanın bulgular kısmında da bu teorilere gerekli yerlerde gönderme yapılmıştır.

2015- 2016 yılında yapılan “Kentleşme ve Kentlileşme Bağlamında Yaşlı Yalnızlığı” konulu çalışma yaşlı bireylerin en önemli sorunlarından biri olan yalnızlık duygusu, sanayileşmenin neden olduğu kentleşme temelinden hareketle yapılmış bir çalışmadır. Bu çalışmada da sanayileşmeyle birlikte artan kente göç etme durumu yaşlı bireyin yoksulluğunu etkilediği gibi yalnızlığını da etkilediğinden her iki kavrama da değinilmiştir. Yaşlılık, yoksulluk ve yalnızlık birbirlerini neden sonuç çerçevesinde etkileyerek bireyin toplumsal alandan dışlanmasına neden olduğu için araştırma içerisinde bu kavramların etkileşim içinde olmaları üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra araştırmanın bulgular kısmında sözü edilen çalışmanın bulgularına da yer verilerek tez çalışması için elde edilen verilerin desteklenmesi amaçlanmıştır.

Bu yüksek lisans tezi beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, yaşlılık ve yaşlılık yaklaşımlarına ilişkin kavramsal ve kuramsal çerçeveyi içermektedir. Bu bölümde yaşlanma kavramına değinilerek yaşlılığın tarihsel süreçte değişen yapısı irdelenmiştir. Tarihsel süreçte yaşlılığın sosyal bir sorun haline gelmesinin nedenleri üzerinde durulmuş ve bu nedenler, yaşlılık sosyolojisine ilişkin kuramlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yaşlılık sürecinin önemli sorunları beraberinde getirmesi üzerine geliştirilen kuramlar, yaşlılıkta görülen sorunlarla birlikte ele alınmıştır. Bu sorunların başında yer alan yoksulluk kavramı tanımlanarak

yoksulluğun türlerine, sınırına ve belirlenme şartlarına değinilerek yaşlı bireyler üzerinde bıraktığı etkiler tartışılmıştır. Ancak önemli bir sorun olan yoksulluğa odaklanırken nedenlerinin de göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülerek yoksulluğa neden olan faktörler irdelenmiştir. Son olarak ilk bölümde Türkiye’de yaşlı yoksulluğunun yarattığı sorunların başında gelen sosyal dışlanma ve ayrımcılık kavramları çerçevesinde yaşlı bireylerin sarsılan otoritelerine ve değişen statülerine dikkat çekilmiştir.

Yaşlanma ve yaşlılık politikaları başlıklı ikinci bölümde Dünya’da ve Türkiye’de yaşlılık kavramı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda “sosyal refah devleti” anlayışı tanımlanarak Türkiye’de sosyal refah devleti anlayışı çerçevesinde sosyal politikalar ele alınmıştır. Yaşlılık, toplumsal alanda üzerinde çalışılması, sosyal politika geliştirilmesi gereken bir yaşam evresidir. Araştırmanın ikinci bölümünde yaşlıların sosyal politikalara ihtiyaç duymasının sebeplerine değinilerek var olan politikalar incelenmiştir.

Araştırmanın yöntemsel modelini oluşturan üçüncü bölümde araştırmanın amaç ve önemine vurgu yapılarak evren-örneklem niteliği açıklanmıştır. Muğla’nın yaşlı nüfus oranının ve ortalama yaşam süresinin fazla olması sebebiyle araştırma alanı olarak seçilmesinin sebepleri açıklanarak yaşlı nüfusun yoğunlukta olduğu ilçe ve mahalleler tablolaştırılmıştır. Bununla birlikte araştırılan konunun hangi kuram çerçevesinde tartışılacağı gerekçeleriyle birlikte belirtilerek açıklanmıştır. Araştırmada kullanılan teknikler ve araştırma süreci araştırmanın geçerliliğinin ve güvenilirliğinin önemine vurgu yapılarak tanımlanmıştır.

Araştırmanın dördüncü bölümünü saha araştırması ile elde edilen veriler oluşturmaktadır. Bu bölümde anket ve derinlemesine görüşme ile elde edilen veriler tablolar halinde sunulurken analiz edilmiştir. Bu analizler saha araştırması sürecinde yapılan gözlemlerle desteklenmiştir. Araştırmanın uygulama kısmını oluşturan dördüncü bölümde karşılaştırma yapılabilmesi için teorik kısma atıfta bulunulmuştur. Bu noktada amaçlanan, teorik ve uygulama kısımlarının uyum ve dengesinin tartışılmasıdır.

Araştırmanın son ve beşinci bölümü sonuç, değerlendirme ve öneriler kısmından oluşmaktadır. Bu noktada teorik ve uygulama kısım birlikte değerlendirilerek genel bir tartışmaya varılmıştır. Özellikle yaşlı bireyler ile ilgili var olan politikalar

üzerinde durulmuş ve ihlal edilme durumu irdelenmiştir. Bu bağlamda eksiklik görülen sosyal politikalara yönelik önerilere değinilmiştir. Bunun yanı sıra araştırma sürecinde öne sürülen varsayımların sınanmıştır. Varsayımlar, araştırma sürecinde yapılan derinlemesine görüşme ve gözlem üzerinde yoğunlaşarak anket verilerinin de desteğiyle sınanmıştır.

Sonuç olarak genelde Türkiye’de özelde ise Muğla’da sosyal bir sorun halini alan yaşlı yoksulluğu, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir soruna işaret etmektedir. Henüz genç bir nüfusa sahip olan Türkiye, bu konuyla ilgili önemli adımlar atmakta ancak bunlar henüz yeterli olmamaktadır. Unutulmamalıdır ki bugünün gençleri yarının yaşlıları olacaktır.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Yaşlılık ve Yaşlılık Yaklaşımları

Yaşamın son evresi olarak kabul edilen yaşlılık, kendi içinde de dönemlere ayrılması sebebiyle farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Bunlardan biri yaşlılığın, yetişkinlik sürecinin bir uzantısı olduğu yönündeki kabul edilmiştir. Bir başka tanımlamaya göre, her canlı için doğumdan ölüme kadar devam eden kaçınılmaz ve geri dönülmez sürecin işler halde olmasıdır (Demirsoy ve Bozcuk, 1997: 1-6). Yaşlılık, bireyin iş veriminin azalması, sağlığının bozulmasına neden olan vücudun yapısal yıkım ve harabiyetine yol açan değişikliklerin yaşandığı süreç olarak da tanımlanmaktadır (Seviğ, 1992: 149).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), insan ömründe yaşlanmaya kronolojik bir sınır getirmiştir ki bu da 65 yaştır. Yaşlılığın 65 yaştan sonra başladığını belirten Dünya Sağlık Örgütü yaşlılık sürecini, 65 - 74 yaş genç yaşlılık, 75 - 84 yaş ileri yaşlılık, 85 yaş ve üstü çok ileri yaşlılık (ihtiyarlık) olarak sınıflandırmaktadır (Tezcan ve Seçkiner, 2012: 1).

Gelişmiş ülkelerde 65 yaş genellikle geç yetişkinliğin başlama yaşı olarak kabul edilmektedir. Yaşlılığın 65 yaş ve sonrası olarak tanımlanması Bismarck'tan kaynaklanmış ve diğer ülkelerde de kullanılmaya başlanmıştır. Bu tanımlamada bireyin işten emekliye ayrılması ve bazı toplumsal ve sağlık hizmetlerinden yararlanmaya başlaması kıstas olarak alınmıştır (Onur, 2000: 295).

Popüler kültürün yaşlı tanımı yaşlı bireyleri açıkça sosyal dışlanmaya maruz bırakan bir tanımdır: yaşlı insanlar “bunak, özgünlükten yoksun, sessiz, tüketen, tutucu ve değişime kapalı” olarak karakterize edilmektedir. Bu tanımın aksi bir durum olduğu aslında aşikârdır. Yaşlı bireylere imkân verildiğinde ne kadar aktif ve üretken oldukları gözlemlenmektedir (Kornblum ve Julian, 2011, Akt.: Zastrow, 2013: 641).

Yaşlanmanın biyolojik sürecini açıklayan pek çok kuram olduğu bilinmektedir. Perlmutter ve Hall yaşlanma sürecini birincil, ikincil ve üçüncül yaşlanma süreci olarak ele almışlardır.

Birincil Yaşlanma: Toplumun tüm üyelerinde görülen aşamalı, kaçınılmaz, yaşa bağlı değişim ve dönüşümleri içermektedir. Birincil yaşlanma olarak adlandırılan süreç normal yaşlanma olarak ele alınmaktadır. Yaşlanmanın biyolojik sürecini açıklayan kuramlar birincil yaşlanmanın nedenleri olarak öne sürülmektedir.

İkincil Yaşlanma: Toplumdaki bireylerin çoğunda meydana gelebilmekte ancak evrensel ya da kaçınılmaz değildir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, birçok hastalığın yaşlanmanın sonucu olmadığıdır. Normal yaşlanma dahi hastalığa yol açmadığı halde yaşanan bedenin direncinin azalması yaşlıları hastalığa daha yatkın hale getirmektedir. Bu tür yaşlanma, hastalığı ve buna bağlı olarak kullanılması gerekenin kullanılmaması ya da kötü kullanımı içeren bir yaşam sürecinin sonucu olarak değerlendirilmektedir. Daha açık bir ifade ile birçok yaşlı birey artık yeteneği olmadığına ya da kendisine iyi gelmeyeceğine inandığı için egzersiz yapmayı bırakmaktadır. Bu noktada birincil yaşlanmanın etkileri konusunda günümüz koşullarında hiçbir şey yapılamamaktadır. Ancak ikincil yaşlanma gerekli önlemlerin alınmasıyla geciktirilebilir, yavaşlatılabilir ve hatta durdurulabilir (Perlmutter ve Hall, 1992, Akt.: Onur, 2000: 309).

Üçüncül Yaşlanma: Bir nevi yaşlanmanın sonunu haber veren, son bozulmadır. Üçüncül yaşlanmada birey sağlık, toplumsal yaşam, zihinsel işleyiş açısından yaygın değişimlerle kendini belli eder. Bu değişimler normal yaşlanmada görülen değişimlerden hem nicelik hem de nitelik olarak farklıdır. Bireylerin yaşamının büyük bir bölümü uykuda geçmektedir. Özetle bu bölüme ölüme yakın olma bölümü denilebilir (Perlmutter ve Hall, 1992, Akt.: Onur, 2000: 310).

Fizyolojik bir süreç olarak ele alınan yaşlılık biyolojik, psikolojik, ekonomik ve sosyal değişkenlerden oldukça fazla etkilenen yaşam evresidir. Uysal, yaşlılığı biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutları çerçevesinde ele alarak şu şekilde açıklamıştır:

Biyolojik yaşlanma: Bireyin gelişim sürecinde vücut organları ve sistemlerindeki işlevsel ve yapısal değişimdir.

Psikolojik yaşlanma: Bireyin gelişim sürecinde yaşa bağlı olarak deneyimlerinin artmasıyla oluşan davranış değişiklikleri ve toplumdaki diğer bireylere karşı uyum içerisinde olabilme kapasitesidir.

Sosyolojik yaşlanma: Bireyin yaşamı boyunca toplumsal statü ve rollerinin değişmesine paralel olarak beklentileri ve normlarının değişmesi ile ilgilidir (Uysal, 1993: 1).

2.2. Toplumsal Bir Sorun Olarak Yaşlılık

Yaşlılığı ve yaşlanma sürecini anlayabilmek için yukarıdaki tanımlamalar dışında dikkatle ele alınması gereken bir diğer tanım “**yaşlanan nüfus**” tanımıdır. Yaşlanan nüfus, yaşam beklentisindeki artış ve toplumun yaşlanması olarak açıklanabilir.

Tarihsel sürece göz atıldığında teknolojik gelişmelerle birlikte tıbbi ilerleme kaydedilmiş ve yaşam süresi uzamıştır. Dolayısıyla yaşlılık kavramının kökeninde de değişiklikler gerçekleşmiştir. Dante, yaşlılığın elli yaşlarında başladığını varsayarken, günümüzde verimliliğin en fazla görüldüğü orta yaş olarak kabul edilmektedir. Yaşlılık, toplumsal gelişmişliğe, yaşanılan bölgeye ve çağa, ekonomik kaynaklara sahip olup olmamaya, kişinin sağlık durumuna, sosyal ortama ve psikolojiye bağlı olarak değişkenlik gösteren bir kavramdır. Yaşlılığın gelişmişliğe göre belirlenmesinde teknolojik ve ekonomik kaynaklar önemli olduğu kadar yaşlılığın algılanma şekli de önem taşımaktadır (Tufan, 2002: 86).

2017 Dünya Mutluluk Raporu'na göre en uzun yaşayan insanların yer aldığı Güney Kore'de ortalama yaşam süresi 90 yılı aşmıştır. Japonya'da ortalama yaşam süresi 83 yıldır. Araştırmalarda “Ölümsüzler Diyarı” olarak anılan Japonya'nın güney adalarında 100 yaşını aşkın 400'den fazla bireyin yaşadığı saptanmıştır. Bu sıralamayı Singapur (83,1), İspanya (82,8), İsviçre (81) takip etmektedir (<http://www.bbc.com>). İnsan ömrünün en kısa olduğu Afrika ülkesinde, Dünya Sağlık Örgütü'nün 2015 yılında yaptığı araştırmaya göre ortalama yaşam süresi 52,5 yıldır (<http://apps.who.int>). Bununla birlikte 16. yüzyılda yaşamış olan bir İngiliz'in ortalama yaşam süresinin 38 yıl olduğu gerçeği göz önüne alınca, geçmiş ile günümüzün yaşlılık kavramı arasındaki büyük fark da ortaya çıkmış olacaktır. Bu durum aynı zamanda yaşlanma ve yaşlılık kavramlarının tarihsel birer olgu olduğunun göstergesidir (Tufan, 2002: 86).

Yaşamlarını avcılık, toplayıcılık veya göçebe olarak sürdüren toplumlarda yaşlılık algısı günümüzdeki durumdan farklı değerlendirilmektedir. Göçebe toplumlarda hareket önemli olduğu için durağanlığa, zayıflığa ve güçsüzlüğe yer

verilmemektedir. Yaşamlarını idame ettirmek için sürekli olarak yer değiştirmek zorunda kalan toplumlarda genç ve güçlü bireyler ön planda yer almaktaydılar. İkel toplumlarda yaşayan bireyler geleceğe yönelik uzun planlar yapmadıkları için önceliği, temel ihtiyaçların karşılanmasına vermekteydiler. Bu nedenle de yaşlı bireylerin bilgi ve tecrübelerine ihtiyaç duyulmuyordu. Bunun yanı sıra güç ve kuvvetten düşen yaşlı bireyler bakıma ihtiyaç duymakta ve kendi ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çekmekteydiler. Bu durumda da ait oldukları topluluklara yarar sağlamaktan çok zarar vermekteydiler. Çoğu kabiledede yaşlı bireylere olumsuz bir çerçeveden bakılmaktaydı ancak yaşlı bireyelerine değer veren ilkel toplumların da varlığı göz ardı edilmemelidir (Yıldız, 2013: 9).

Yiyecek kıtlığından dolayı Eskimoların Amazon Irmağı yerlilerinin yeni kampa göç ederken yaşlı bireyleri açlığa ve ölüme terk etmekteydiler. Buna karşın Şanidar Mağarası'nda² bulunan Neanderthal kemiklerinin incelenmesi sonucu, bireyin 40 yaşlarında ölmesine kadar ait olduğu topluluk tarafından beslendiği ortaya konmuştur. Eskimoların ilkel toplulukları ulaşım sisteminde, göç ederken köpeklerin çektiği kızaklardan yararlanmaktaydılar. Topluluğa katkısı sınırlı olan yaşlı kadınlar, grubun hızına ve gücüne ayak uyduramayınca, yanına bir miktar yiyecek bırakılarak yolda terk edilmekteydiler (Tezcan, 1982: 170, 171).

Yaşlı bireyi terk etmenin aksine, Magellan kıyılarında yaşayan ve bilinen en eski ilkel topluluklar arasında yer alan Yaghanlar, sürekli balık tutarak göçebe halde yaşamaktaydılar. Yaghanlar topluluğunda, ailevi değerlerin çok önemli olduğu görülmektedir. Yiyecekler topluluktaki herkesçe paylaşılmakta; kulübelerde en iyi yerler çocuklara verilmekteydi. Bunun yanı sıra yaşlı bireyler hiçbir zaman yalnız bırakılmamakta, çocuklardan biri sürekli olarak yaşlı bireye bakması için onlarla birlikte kalmaktaydı. Yaşlı bireyelerin bilge ve tecrübeli kişiler olduğu algısı çerçevesinde sözleri dikkate alınmaktaydı. Sudan'da yaşayan Zandalar'da da büyücülük ağır basmaktaydı. Yaşlı bireyeler kendi egemenliklerini öncelikle korku üzerine oturtmaktaydılar. Bu nedenle, teknik bilgi, büyücülük ve dinin kültürün

---

² Irak'ın kuzeyinde Bradost Dağları'nda bulunan, 65 bin yıl öncesinde insanların yaşadıklarına dair kalıntılar ve kanıtlar bulunan mağara.

temeli olduğu ilkel topluluklarda yaşlı bireylere değer verilmekteydi (Kalınkara, 2011: 51-56).

İlkel toplumlarda yaşlı bireyler siyasal örgütlerde, dini konularda, idari ve ekonomik işlerde söz sahibiydiler. Çünkü zaman, yaşlı bireyleri bu konularda bilgi ve deneyim sahibi yapmıştır. Yaşlı erkeklerin yaşlı kadınlara oranla statülerinin yüksek olmasının sebeplerinden biri erkeklerin bu konularla ilgilenmesinden kaynaklanmaktadır. Buna paralel olarak bu konularda iktidarın ve kuvvetin kaynağı olarak erkekler görülmektedir (Saran, 1989: 135).

Afrika'da yaşayan Lele kabilesinde hiçbir yüksek siyasal görev yaşlı bireye verilmezken kendilerine önemli ayrıcalıklar sağlayan dinsel iktidara sahiptiler. Bireyler bu ayrıcalıklarını koruyabilmek için dinsel ayinlerin, törenlerin ve ilaçların sırrını olduğu gibi korumaktaydılar. Nijerya'da yaşayan Tivler ise kendilerine dinsel ve büyü ile ilgili tecrübelerini ve bilgilerini aktaran dede ve ninelerine sıkı sıkıya bağlı kalarak hemen her yaşlıya saygı göstermekteydiler. Yaşlı bireylerin birer görevlerinin olması için bazı bilgi ve yeteneklere sahip olmaları gerekmektedir. Bilgi ve tecrübe sahibi olan yaşlı bireylerin temel ihtiyaçları karşılanmakta, onlara kibar davranılmakta ancak değer gösterilmemektedir (Kalınkara, 2011: 57,58).

Genel olarak ilkel toplumlarda ortalama yaşam beklentisi düşük olduğundan, yaşlı bireyler toplum içerisinde küçük bir grup oluşturmaktaydılar. Bu nedenle ilkel dönemdeki yaşlı bireyler özel bir inceleme alanı olarak sıklıkla ele alınmamaktadır (Kalınkara, 2011: 50).

20. yüzyılla birlikte yaşlanmanın doğal bir durum olarak görülmeye başlanmasının temelleri 19. yüzyılda atılmıştır. Bununla birlikte tıp, kimya, fizik, biyoloji gibi bilimlerde ilerleme kaydedilmesi, Endüstri Devrimi ile değişen çalışma hayatı koşulları, sağlıklı ortamın yaratılması gibi birçok gelişme insan ömrünün uzamasına yol açmıştır. Endüstrileşmeyle birlikte toplumlarda okuryazarlık oranı artmaya başlamış ve farklı bir bilinç yapısına erişilmiştir. Bununla birlikte aile yapısı geniş aileden çekirdek aileye evrilmiştir. Böylece ailenin geleceği büyüklüğüyle değil, aile bireylerinin eğitim düzeyi ile ölçülmeye başlanmıştır. Bu süreç ailelerin yaşam kalitelerini artırma, çocukları için iyi bir gelecek sağlama amaçlarını barındırmaktadır. Bunun sonucunda doğum oranlarında düşüş meydana gelmiş, genç

kuşak azalmış ve buna paralel olarak uzayan insan ömrü ile yaşlı sayısı artmaya başlamıştır. Bu durumda da yaşlılık bireysel bir durum olmaktan çıkarak toplumsal bir olgu haline gelmiştir (Tufan, 2002: 52-55).

Yaşlanma denildiği zaman doğumdan ölüme kadar devam eden bir süreç akla gelmektedir. Yani yaşlanma süreci evrensel bir nitelik taşımaktadır. Fakat toplumların refah düzeyleri, yaşam standartları, sosyo-kültürel farklılıklar yaşlı tanımını değiştirmektedir. Farklı toplumlarda farklı algı düzeyleri ve yaşam biçimleri toplumların yaşlılık tanımlarını da değiştirmektedir. Ortalama yaşam süresinin uzaması, bağımlı nüfusun çoğalması ile birlikte yaşlılar ile ilgili sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik anlamda çözülmesi gereken sorunlar ve geliştirilmesi gereken politikalar gündeme gelmektedir. Çünkü nüfusun önemli bir kısmını oluşturan yaşlı nüfusa gözden çıkarılması gereken nüfus olarak bakılmamalı, aksine yaşlı bireyin o süreç içinde de aktif olabileceği alanlar yaratılmalıdır. Yaşlılar zihinsel ve fiziksel üretkenliklerini bir şekilde devam ettirerek sosyal yaşama dâhil olmalıdırlar. Tam da bu tartışmalar bizi yaşlılığın sosyal bir sorun haline gelmesi nasıl olur? sorusuna yöneltmektedir.

Yaşlılık döneminde görülen en yaygın problemlere bakıldığında; genel olarak yaşam standartlarının düşüklüğü, yoksulluk ve düşük gelir, sosyal güvenlik politikalarının değişkenliği, tek başına yaşayan yaşlıların artması, konut koşullarının uygunsuz ve yetersizliği, aile bakımının yetersizliği, yaşlılığa yönelik olumsuz görüşler gibi sorunlar gözlemlenmektedir. Bu gibi nedenler dolayısı ile yaşlılık, sosyal bir sorun olarak toplumun yaşlı olmayan nüfusu için de önemsenmesi gereken bir konudur. Bu anlamda yaşlıların yaşam memnuniyeti büyük önem kazanmaktadır. Yaşlılık sürecinde bireyde meydana gelen davranış ve ihtiyaçlardaki değişimler hem yaşlı bireyler hem de toplum için üzerinde hassasiyetle durulması gereken değişimlerdir. Giderek artan yaşlı nüfusu ve yaşlanan bir toplum bulunmaktadır (Kurt, Erkol ve Beyaztaş, 2010: 33-34).

ADNKS, 2016 sonuçlarına göre, Türkiye nüfusunun % 8,3'ünü 65 yaş ve üstü bireyler oluşturmaktadır. Nüfus projeksiyonlarına göre, 65 yaş ve üstü bireylerin yoğunluğunu gösteren üç senaryo bulunmaktadır. İlk senaryoda 2013 yılında 7,7 olan yaşlı nüfus oranının 2023 yılında 10,2, 2050 yılında 20,8, 2075 yılında ise 27,7

olacağı tahmin edilmektedir. İkinci senaryoda 2023 yılında 10,1, 2050 yılında 18,7, 2075 yılında ise 20,7 olması beklenmektedir. Üçüncü senaryoda ise 2023 yılında 10,1, 2050 yılında 17,6 ve 2075 yılında 17,5 olacağı tahmin edilmektedir. TÜİK 16 Mart 2017 tarihinde yayınladığı haber bültenine göre, ortalama yaşam süresinin 78 (Muğla'da 80,1) yıl olduğu göz önünde bulundurulduğunda, 2050 yılında ortalama yaşam süresinin Türkiye'de 80 yıl civarında olacağı düşünülmektedir (TÜİK, 2016). Yaşlı nüfus oranı Batı ve Kuzey Amerika ülkelerindeki kadar fazla olmasa da Türkiye'de de bu oran hızla artış göstermektedir. Bütün bunlarla birlikte yaşlılık sosyal bir sorun haline gelmektedir. Yaşlılığın toplumsal bir sorun haline gelmesiyle birlikte yaşlanma ve yaşlılık konuları üzerine farklı bakış açıları ve teoriler geliştirilmeye başlanmıştır.

2.3. Yaşlılık Sosyolojisine İlişkin Kuramlar

Sosyal yaşlanmayla ilgili birçok teori geliştirilmiştir. Yaşlılık ile ilgili kuramsal yaklaşımların esas amacı, gelişme kavramının tanımıyla paralellik göstermektedir. Söz konusu kavram, kişinin yaşamı boyunca, olayları algılama ve davranış kalıplarında meydana gelen değişim süreci temel alınarak tanımlanmıştır (Lehr, 1994, 62). Yaşlılık kuramlarının bir diğer amacı, yaşlı bireylerin toplum içindeki durum ve davranışlarını açıklamaya çalışmaktır. Söz konusu teoriler aynı zamanda toplumların yaşlılarla olan ilişkilerini de konu edinmektedir. Yaşlılık kuramlarını biyolojik etkileri ön plana çıkaran kuramlar ve sosyal yaşam, uyum noktasını ön plana çıkaran kuramlar şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

2.3.1. Biyolojik kuramlar

Biyolojik yaşlanma konusunda net bir tanımın olmadığını belirtmekle birlikte genel bir tanım ancak şu şekilde yapılabilmektedir: "biyolojik yaşlanma, olgunlaşmadan ölüme kadar geçen bütün süredir." Geçirilen bu biyolojik sürecin nedeni olarak, bireyin doku biyokimyasında değişikliklerin meydana gelmesi, yaşla azalan fizyolojik değişiklikler, hastalıklara karşı artan duyarlılık ve hassasiyetler gösterilmektedir (Nalbant, 2006: 13).

Yaşlanmanın biyolojik olarak açıklanmasına yönelik geliştirilen birçok kuram vardır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi net olmayan tanımlarla birlikte kuramcılarının, bu sürecin kaçınılmaz, aşamalı ve yaşa bağlı olduğu noktasında aynı fikirde oldukları da

göz ardı edilmemelidir. *Genetik programlamaya* göre, insanda orta yaşlara doğru ya gençlik genleri durmakta ya da yaşlılık genleri harekete geçmektedir. *Zaman ayarlama kuramına* göre, yaşlanma çeşitli organların derece derece bozulması olarak değerlendirilebilir. Açık bir ifade ile hipotalamusun içindeki biyolojik saat pitüiter³ bezine gönderdiği sinyalleri azaltmaya başlamasıyla birlikte bedenin hormon dengesi bozulmakta ve yaşlanma süreci başlamaktadır. *Bağışıklık mekanizması kuramına* göre, canlının bağışıklık sisteminin yabancı maddeleri ve normal olmayan hücreleri tanımakta zorlanması sebebiyle bedene saldırmaya başlaması sonucu yaşlanma süreci başlamaktadır. *DNA'nın onarımı kuramı*, canlı bedeninin DNA'yı onarma yeteneğinin metabolizma sırasında ya da kirlenme ve radyasyonla temas yaşanması sonucunda ortaya çıkan yıkımla baş edemediği varsayımıyla yaşlanma sürecinin ortaya çıktığını ileri sürmektedir. *Kopya yanlışlarının birikmesi kuramı*, canlıdaki biyolojik yıkımın hücredeki protein sentezi esnasında yapılan yanlışların yaşlanma sürecini başlattığı varsayımından hareket etmektedir (Perlmutter ve Hall, 1992, Akt.: Onur, 2006: 298).

Metabolik artıklar kuramına göre ise, organizmalar yaşlanmaktadırlar. Bu kuram, hücrelerin metabolizmanın artık ürünleriyle yavaş yavaş zehirlenmesi ya da işlevlerinin bozulmasıyla birlikte yaşlanmaya başladığı fikrini ileri sürmektedir (Hoffman ve ark., 1994, Akt.: Onur, 2006: 299).

2.3.2. Sosyal psikolojik kuramlar

Yaşlanma sadece fiziksel olarak değişime uğramak ya da biyolojik olarak organizmaların yavaşlaması değildir. Yaşlanma, biyolojik olduğu kadar sosyal ve psikolojik bir olgudur. Bireyin belirli bir yaştan sonra hayata bakış açısı, sosyal çevresi ile uyumu, değer yargıları, toplumsal alandaki etkileşimi, psikolojik durumu değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Bu değişim ve dönüşüm sosyoloji ve psikolojiye konu olmuştur ve bu alanda farklı kuramlar geliştirilmiştir. Bu kuramlardan biri başarılı yaşlanma kuramıdır.

---

³ Hipofiz veya diğer adıyla **Pitüiter bez** bir fasulye tanesi büyüklüğünde yaklaşık 0,5 gram ağırlığında bir endokrin bezdir. Beyin tabanında, hipotalamusun altında bir çıkıntı şeklinde uzanır. Beyni örten dura mater (sert zar) ile çevrilmiştir. Hipofiz hormon üretip salgılayarak homeostasiyi düzenler.

Başarılı yaşlanma kuramının geliştirilmesinin amacı, insanların yaşlılık dönemlerinde daha rahat yaşamalarını sağlayabilmektir. Bireyin yaşamından memnun olması veya birey olarak kendini iyi hissetmesi başarılı yaşlanmanın kriterleri olarak belirlenmiştir. Bireyin mutluluğunun ölçüğü konusunda başlangıçta tartışmalar yaşanmış olsa da, başarılı yaşlanmaya dair bazı ölçütlerin kabulü yönünde öneriler sunulmuştur. Yeni deneyimlere açık olmak, kendi kararlarını verebilmek, kendisinin ve başkalarının duygu ve düşünceleri, değer yargılarını, görüşlerini kabullenmek, bu kavramla ilişkili ölçütler olarak kabul edilmiştir. Bu kabulde birlikte hedeflenen, bireylere yaşamlarının son dönemini daha iyi geçirmeleri yönünde yardımcı olabilmektir (Lehr, 1994: 65-66).

Yaşlılıkla ilgili geliştirilen kuramlardan biri de Ericson'un psikososyal gelişim evrelerinden *Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk* dönemidir. Bu dönem, üretken geçen bir yaşamın sağlamış olduğu doyum ile yıllarını anlamsız geçirmiş olmanın mutsuzluğu arasındaki çatışma ile belirlenmektedir. Benlik bütünlüğüne ulaşmış yaşlı birey için, çevresinde o güne dek ürettiği şeylerden genç kuşakların yararlanmakta olduğunu görmenin verdiği haz yaşanmaktadır. Ericson' a göre mutlu insanlardan oluşan sağlıklı bir toplum oluşturabilmek için, bireyin geçirdiği her dönemde ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılanmasını sağlamak, yeterli doyuma ulaştırmak, çatışmalarını çözümlemesine yardım etmek üzere çaba harcamak gerekmektedir (Gürses ve Kılavuz, 2011: 158-159).

2.3.3. Bilişsel kuramlar

Hem sosyoloji hem de psikoloji alanında davranışların, duyguların ve toplumsal etkileşimin kavranmasına yönelik çeşitli bilişsel kuramlar geliştirilmiştir. Bu kuramların ortak noktası, bireyin herhangi bir duruma gösterdiği tepki, bu tepkinin türü ve ölçüsüdür. Bunun yanı sıra herhangi bir durumda verilen tepkinin öznel algılanışına, yorumlanışına ve temsil edilmesine bağlı olduğu noktada ortak fikir sahibi oldukları söylenilebilir. Yaşlanmaya uyum sağlamada geliştirilen bilişsel kurama (Thomae, 1988, Akt.: Lehr, 1994: 67) göre, bireylerin yaşamlarında gerçekleşen belirli olaylar, farklı bireylerde farklı biçimlerde kavranarak temsil edilmiştir. Bu da nesnel bir durumla bu durumun nasıl kavrandığı arasında farklılık olduğu varsayımını ortaya koymaktadır.

2.3.4. Aktivite kuramı

Yaşamdan geri çekilme teorisinin aksine, insanların aktif oldukları ölçüde yaşamdan zevk alacakları görüşüne dayanmaktadır. Emeklilik dönemiyle birlikte kişinin alışlagelmiş yaşamında radikal değişimler meydana gelmektedir. Aktivite teorisine göre, yaşlılık döneminin yaşamın en mutsuz dönemine dönüşmemesi için bireyin emeklilik sonrasında da tam olarak aktif kalması gerekmektedir. Bireyler ancak bu yolla mutlu ve huzurlu bir yaşlılık dönemi geçirebileceklerdir. Bu durum yaşlıların toplumla bütünleşmesi için uygulanan sosyal aktivite politikalarının bir sonucudur. Ancak bu teori bazı yaşlıların pasif ama mutlu, bazı yaşlılarında aktif ama mutsuz olduklarının nedenini açıklayamamaktadır (Lehr, 1994: 270-272).

2.3.5. Yaşamdan geri çekilme kuramı

Yaşamdan geri çekilme kuramı, sosyolojide yaşlılık üzerine geliştirilen ilk kuramdır. Bu kuram genel olarak yaşlı bireylerin toplumsal alanda edindikleri rollerden geri çekilmeleri üzerine odaklanmaktadır. Elaine Cumming ve William E. Henry'nin geliştirdiği bu kuramda yaşlılık süreci, bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan toplumdan adım adım geri çekilme süreci olarak tanımlanmaktadır. Fiziksel anlamda, bireyler etkileşimlerini ve etkinliklerini azaltarak enerjilerini ellerinde tutmaktadırlar. Psikolojik anlamda bireyler, geniş dünyayla olan ilişkilerini öncelikle kendilerini ilgilendiren yaşam alanlarında odaklanmaya yöneltilmektedirler. Bu da beraberinde bireyin dış dünyaya yönelttiği dikkatinin, duygu ve düşüncelerinin, kendi iç dünyasına çevirmesini getirmektedir (Onur, 1995: 235).

Yaşamdan geri çekilme kuramına göre yaşlılık, çalışma ve emeklilikte olduğu gibi, birey ve toplumun karşılıklı ayrılma yaşadığı bir dönemdir. Toplum dengeyi sağlayabilmek için, yaşlılar tarafından daha önceden sahiplenilmiş görev ve konumlarda daha genç bireylere ihtiyaç duymaktadır. Diğer taraftan yaşlı bireyler yaşamlarında kısa bir sürenin kaldığı düşüncesiyle ve azalan kapasitelerinden kaynaklanan ilgisizlikten dolayı geri çekilmeyi seçmektedirler. Söz konusu teori, insanların yaşlanma süreci içinde bedenen olduğu kadar ruhen de çöküntüye uğradıklarını, uzun bir yaşamın ardından yorgunluğun atılması, dinlenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Lehr, 1994: 272-275).

Yaşlı bireylerin toplumsal rollerden geri çekilmesi, hem yaşlı birey tarafından hem de toplumdaki diğer bireyler tarafından pasif bir karşılığı simgeleyen bu kabulleniş, toplumsal alanda sağlıklı bir kabulleniş olarak görülmektedir. Ancak bu kabullenişin temelinde yaşlı bireyin yaşam doyumu ve mutluluğu yer almaktadır. Yaşamın doyumu gerçeğini görebilen yaşlı bireyler, aktif yaşamdan çekilirken hem daha yüksek yaşam doyumu ve mutluluk duymakta hem de yaşamındaki değerlendirmeleri görece daha gerçekçi yapabilmektedirler (Gitmez, 2000: 65).

Yaşamdan geri çekilme, özellikle emeklilikle birlikte rol kaybına uğrayan bireylerde görülmektedir. Yaşlı bireyler emeklilikle birlikte kaybettiği rollerin yerini topluma aktif olarak katılıp yeni statülerle doldurmak yerine kendi iç dünyalarına dönerek yalnızlaşmayı tercih etmektedirler. Sosyal çevre ile olan ilişkinin koparılmasıyla birlikte bireyin iç dünyasına dönmesi, bireye kendini işe yaramaz ve yaşlı hissettirmektedir (Baran, 2000: 69).

Yaşlılık süreci, bireylerdeki ölüm korkusunun arttığı, zamanının ve enerjisinin azaldığı bir dönem olarak görülmesi nedeniyle yaşlı bireylerin yaşamdan geri çekilmeleri doğal bir süreç olarak karşılanmaktadır. Doğal görülen yaşlı izolasyonu bazı sorumlulukların, etkinliklerin ve ilişkilerin azaldığı bir dönem ve ölüme yaklaşmak için doğal bir geçiş süreci olarak görülmektedir (Popeno, 1991: 294, Akt.: Demirbilek, 2007: 138).

2.3.6. Modernleşme yaklaşımları

Bu tezin dayandığı temellerden biri de modernleşmedir. Modernleşmenin tam ve kesin bir tanımını yapmak mümkün olmadığından, sosyolojinin modern toplumların bilimi olarak kabul edildiğinden, yalnızca bir modernleşme teorisi olmadığından ve hemen hemen tüm sosyolojik teorilerin modernleşen toplumları ve modernleşmenin kendisini anlamaya ve açıklamaya çalışmasından ötürü bu bölüm modernleşme yaklaşımları olarak adlandırılmıştır.

Tarihsel süreçte toplumların modernleşme serüvenlerine bakıldığında yaşlının değeri, dönemlere ve toplumlara göre değişmektedir. Örneğin avcılık toplayıcılık döneminde yaşlının değeri düşüktür ancak tarım döneminde, toprağı yaşlı elinde tuttuğı ve toprağı ekip-biçme, iklim ve toprak bilgilerine hakim oldukları için yaşlılığa verilen değer ve önem yüksektir. Yaşlı birey doğrudan üretime katılmasa bile ya bilgisi ve

görgüsüyle ya da tarımsal üretimi destekleyen dolaylı (çocuk bakımı, ev işleri vb.) işler yaparak bir şekilde üretime katılmaktadır. Bu durum kültürel değerlerle de birleştiğinde yaşlının toplumsal statüsünü güçlendirmektedir. Bazı modernleşmemiş topluluklarda yaşlılar üretim süreçlerine yeterince katılamadıklarında topluluğun yiyecek ve barınma imkanlarını azaltmamak adına ölüme terk edilebilmekteyseler de genel olarak ilkel topluluk ve toplumlarda yaşlıların konumu yüksektir. Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan emek merkezli sanayi üretimi ve iki sınıflı toplumsal yapı modern toplumların yaşlı insanlara daha az değer vermesinde etkili olmuştur. Çünkü, emek yoğun üretimde fiziksel ve zihinsel olarak yetersizleşen yaşlı bireylerin üretim sürecine dahil edilmemesiyle birlikte gelirleri de düşmektedir. Dolayısıyla modernleşmede, yaşlının rolünün ve statüsünün teknolojinin gelişimi ile ters orantılı olduğu görülmektedir. Çünkü modernleşmenin önemli göstergelerinden olan kentleşme ailenin parçalanmasına; teknolojik gelişmeler ise yaşlıların bilgi ve tecrübelerine verilen önemin azalmasına neden olmaktadır (Tufan, 2002: 146).

Modernleşme yaklaşımları, modern kültür içerisinde yaşlı imgeleminin nasıl anlamlandırıldığına ait görüşten hareket ederler. Bu yaklaşımlar içerisinde toplumlar modernleştikçe yaşlı bireylerin konumunda gerilemelerin olduğu fikri ileri sürülmektedir. Avcı toplayıcı toplumlarda yaşlılık statüsü daha düşük seviyede iken tarım toplumlarında yüksek seviyededir. Bu yaklaşımlara göre; sanayileşmeyle birlikte modernleşen toplumlar yaşlı bireylere daha az değer vermektedirler. Modernleşme yaklaşımları kentleşme, teknolojik gelişmelere ve ailenin küçülmesine bağlı olarak bu değer azaldığına vurgu yapmaktadırlar (Baran, 2003: 49-50).

2.3.7. Yaşlanmanın politik ekonomisi

Yaşlılık sürecini problem haline getiren düşük gelir düzeyi, yetersiz sağlık hizmetleri ve barınma gibi konulardır. Bu durum çerçevesinde uygulanan sosyal ve ekonomik politikalar, yaşlıların toplum içindeki statü, rol ve durumlarını belirlemektedir (Oğuz, 2007: 40-43).

2.3.8. Devamlılık teorisi

Devamlılık teorisine göre, sosyal çevreye uyum sağlayabilmek için yaşlı bireyler, yitirdikleri sosyal rollerin yerine başka sosyal roller kazanmaktadırlar. Dolayısıyla

teorinin temelinde, bireyler sahip oldukları rolleri ilerleyen yaşa uyarlayabildikleri oranda mutlu olurlar ve yaşamdan zevk alırlar (Oğuz, 2007: 40).

2.3.9. Alt kültür teorisi

Alt kültür teorisi, yaşlılıkta insanların ortak özelliklerinin olduğu düşüncesinden yola çıkarak ortaya atılan bir teoridir. Yaşlı bireylerin aralarındaki ortak yönlerden dolayı bir “alt kültür” oluşturdukları varsayılmakta ve toplumun diğer kesimlerinden farklı bir hayatın özlemine çektikleri düşüncesi ileri sürülmektedir (Tufan, 2002: 147).

2.3.10. Yaşa bağlı tabakalaşma teorisi

Bu teori 1970’lerin başında sosyal gerontologlar tarafından ortaya atılmıştır. Yaş ile kişilik, sosyal yapı, değerlendirilen kaynaklar ve yaşamın geç dönemlerinin sonuçları arasındaki bağlantıyı ortaya koymak için önceki teorilerden daha kapsamlı bir teori olarak nitelendirilebilir. Tabakalaşma teorisine göre, toplumlar yaşa göre belirlenmiş tabakalar oluştururlar ve bireylerin buldukları tabakalar onların sosyal konumlarını ve rollerini belirler (Hooyman ve Kıyak, 1988, Akt.: Oğuz, 2007: 41-42).

2.3.11. Defizit (eksiklik) kuramı

Eksiklik kuramı, bireylerin öğrenme, zekâ ve tepki verme yeteneklerinin eksilmesiyle ortaya çıktığı temeline dayanmaktadır. Bireylerin zekâ, öğrenme ve tepki yeteneklerinin araştırılmaya başlanmasıyla birlikte yaşlanma sürecinin bir gerileme süreci olduğu algısı yaygınlaşmaya başlamıştır. 1900’lü yıllarda başlayan bu zeka, öğrenme ve tepki verme testlerinde ortaya çıkan sonuçlar, yaşlı bireylerin kriterlerinin görece düşük olduğunu göstermektedir. Ancak yaşlı bireylerin kriterlerinin düşük olduğunu gösteren bu sonuçlar, söz konusu testlerin ilk kullanılmaya başlandığı dönemlere aittir. Bu uygulama zamanla yeniden planlanarak daha gelişmiş testlerle yaşlı bireylere yeniden uygulandığında yaşlı bireylerin kriterlerinin düşük olduğu sonucunun geçersizliğini ortaya koymuştur. Yaşlanmayla birlikte bireylerde zihinsel ve fiziksel yeti kaybı oluşsa da yaşlı bireyler bu gerilemeyi yaşamları boyunca edindikleri bilgi ve tecrübelerle telafi edebilmektedirler (Tufan, 2002: 122-132).

2.3.12. İlişik kesme teorisi

İlişik kesme teorisine göre yaşlılık, bireyin yaşadığı toplumdan yavaş yavaş kendini geri çekme sürecidir. Yaşlanma ile ortaya çıkan fiziksel yeti kaybı, yaşlı bireylerin toplumsal alandan uzaklaşarak kendi iç dünyalarına dönmelerine sebep olmaktadır. Bu noktada rol bırakma teorisine atıfta bulunarak yeni roller edinmenin isteksizliğini taşıdıkları ve bu nedenle yalnızlığa itildikleri söylenebilir. Yalnızlığa itilme, içe kapanma bireyin kendi tercihiyle olabildiği gibi toplumsal “baskı”larla da ortaya çıkan bir süreçtir. Hayatının o anki sürecine kadar rol, statü sahibi olan ve üretici konumunda olan yaşlı bireyin artık aksi bir konumda bulunması rol ve statü kaybının olumsuz etkileri ile karşı karşıya kalmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu noktada “işe yaramama” duygusunu hissetmeleri nedeniyle kendi iç dünyalarına dönmeye başlamaktadırlar (Fortinash ve Holodoy-Worret, 1999, Akt. Karaca, 2010: 53).

2.3.13. İşlevselci teori

ABD’de moda olma niteliğinde yaygınlık gösteren işlevselcilik, günümüz Amerikan sosyolojisinin en büyük özelliği olarak betimlenmektedir. İşlevselci kuramı benimseyenlere göre, bütün sosyolojik olgular başka bir deyişle sosyal yaşantının tüm öğeleri, tüm boyutları işlevsel çözümlemeyle anlaşılabilir. Çünkü işlevselcilere göre toplum, işlevlerin bütünüdür. Malinowski’ye göre işlev, kültürel ya da toplumsal sistemde oynanan roldür. Uygarlık tiplerinin tümünde her gelenek, her nesne, her düşünce, her inanç, yaşantısal bir işlev yapmaktadır. Malinowski’ye göre ayrı ayrı her birinin yerine getireceği görev vardır ve her biri bir bütünün parçası olma özelliğini taşımaktadır (Akt.: Ergun, 2015: 175, 176).

İşlevselci teori temelinde, birey ve toplum arasında etkileşimli olarak bir bağımlılığın olduğu düşüncesini barındırmaktadır. Bu teoriye göre, sembollerin belirli anlamları vardır ve bu anlamlar, bireylerin bir arada yaşayarak, birbirlerinin farkında olarak yaşamaları süreciyle gelişir. Daha açık bir ifadeyle semboller, toplumdaki bireylerin hem birbirleriyle hem de buldukları mekânlarla etkileşime girmeleriyle oluşmaktadır. Burada bir toplumun tümünün etkileşimi söz konusudur. Bu durumun aksinin söz konusu olması, örneğin yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmaları sebebiyle yaşadıkları toplum ile etkileşimde bulunamamaları,

anlamlandırılan sembollerin etkileşim gücünün işlevini kaybettiği gerçeğini açığa çıkarır (Baran, 2003: 52).

Toplumun bir kesimini oluşturan yaşlı bireylerin, toplumla etkileşiminin azalması ya da toplumdaki izole edilmesi sistemin çözülmesine neden olabilmektedir. Yaşlı bireylerin inanç, gelenek, düşünce ve sosyal yaşantı işlevlerinde meydana gelen değişim toplumun bütünü bozabilmektedir.

2.3.14. Etkinlik teorisi

Yaşlı bireyin etkin olma durumunu yaşlılık öncesindeki yaşamı, sosyoekonomik durumu ve sağlık düzeyi gibi değişkenler belirlemektedir. Yaşlanma sürecinde bireyin toplumsal alandaki etkinliğinin giderek azalmasıyla birlikte toplumun da yaşlı bireylerden uzaklaşması yaşlı birey ve toplum arasındaki etkileşimin azalmasına hatta yok olmasına sebep olmaktadır. Yaşlanmayla birlikte emeklilik ve eş kaybının yaşanması sonucu bireyler bazı rollerini kaybetmektedirler.

2.3.15. Rol bırakma teorisi

Bireylerde kaybolan roller bireyin sosyal çevresi, mesleği/işi ve yaşadığı toplum üzerinde önemli derecede olumsuz etkiler bırakmaktadır. Ancak yaşlılar açısından bakıldığında, yaşlı bireylerin de “rolsüzlük” rollerine, kaybettikleri statülerine uyum sağlamalarının zorluğu görünür hale gelmektedir (Şahin, 2000, Akt. Öz, 2002: 18).

Toplumsal alanda yaşlılığın bunalımlı, huzursuz, üretilmeyen aksine tüketilen bir süreç olduğu algısının yaygınlığı göze çarpmaktadır. Ancak yaşlılık sürecine kadar geçirdiği süreçte üreten, sevgi ve saygı görebilen, gösterebilen, kendini gerçekleştirebilmiş olan bir birey için bu dönem, yaptıkları sonucunda geçirdiği en verimli dönemdir. Bu nedenle yaşlılık “Altın Çağ”, “Yeşil Yıllar”, “Üçüncü Yaş Dönemi” olarak adlandırılmaktadır (Fortinash ve Holodoy-Worret 1999, Onat 2000, Wilson ve Kneisl 1988, Akt. Öz, 2002: 18).

Farklı şekillerde anılan yaşlılık dönemi toplumsal değişimle deformasyona uğramıştır. Kentleşmeyle birlikte yaşanan toplumsal değişim yaşlı bireyin konumunda da değişim ve dönüşümler meydana getirmiştir. Tarım toplumunda aile tipi geleneksel geniş aile idi ve bu dönemde yaşlı anne babaya gösterilen sevgi, saygı ve itibarın sanayi toplumuna geçişle birlikte neredeyse kaybolduğu görülmektedir.

Bu sebeplerden dolayı yaşlı birey, geçirdiği tüm yaşantısının bir uzantısı olan yaşlılık sürecinin pozitif yönlerini görememektedir. Oysa, “*var olmak değişmektir, değişmek olgunlaşmaktır, olgunlaşma ise bireyin kendini sürekli yeniden yaratabilmesidir.*” Yaşlılığın huzursuz, bunalımlı bir süreç olmadığı aksine yaşlı bireyin birikimleri sonucu sahip olduğu gücü, potansiyeli, üretkenliği ve en önemlisi bilgeliği anlatılmaktadır. Bu nedendir ki toplumsal alanda yaşlılık, önyargı oluşturulan, son durak olarak görülen bir süreç olarak değerlendirilmemelidir (Yalom, 2001, Akt. Öz, 2002: 18).

Yukarıda sözü edilen yaşlılık kuramları yaşlılık sürecinde yaşanan problemlerin temeline inerek çözüm yollarının araştırılmasını sağlamaktadır. Makro ve mikro olarak sınıflandırılacak bu kuramlar, hem bireyler arası iletişimin araştırılması hem de yaşlı bireylerin yaşadıkları sorunların toplumsal sistemle ilişkisinin kurulabilmesi açısından oldukça önemlidir (Baran, 2004: 56).

2.4. Yaşlılıkta Görülen Problemler

Yaşlı nüfusa paralel olarak yaşlılıkla ilgili sorunlar da günden güne artış göstermektedir. Bu sorunlar yaşlı bireyin yaşadığı fiziksel ve ruhsal sorunlar olabildiği gibi çevresel etmenlerden kaynaklanan sorunlar da olabilmektedir. Başka bir ifade ile yaşlı bireyin yaşadığı sorunlar, toplumun sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel politika ve uygulamalarından da kaynaklanmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere yaşlılık artık bireysel bir sorun olmaktan çıkarak toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Ülkelerin benimsediği sosyal devlet anlayışları toplumdaki yaşlı bireylerin sorunlarının azalıp artmasında önemli bir role sahiptir (Kurt, Erkol ve Beyaztaş, 2010: 34). Özetle, yaşlılık beraberinde biyolojik, psikolojik sosyolojik problemleri de getirmektedir. Söz konusu problemler yaşlı bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamamasından istismarına kadar uzanan geniş bir alanda varlığını göstermektedir.

2.4.1. Yaşamın anlamı-sağlıksız yaşlanma

Sağlıksız yaşlanma, bireyin içine doğduğu toplumun, kültürü, ekonomik ve sosyal gelişmişlik durumu, ailenin yapısı, sosyal ve ekonomik konumu ve bireyin aldığı eğitim, yaptığı işi, geliri ve sağlık durumu ile doğrudan ilişkili bir durumdur. Bireyin nasıl bir diyetinin olduğundan, spor yapabilme olanaklarının olmasına, spora ve

beslenmeye karşı tutumuna, inancından siyasi ideolojisine kadar birçok etken onun sağlıklı bir yaşlanma süreci geçirip geçirmediğini belirleyen diğer etkenlerdir. Sporu gündelik yaşamının bir parçası haline getirenle getirmeyen, hayvansal ürün ağırlıklı bir diyet uygulayanla bitkisel ağırlıklı bir diyet uygulayan, alkol-sigara kullananla kullanmayan bireyler arasında da bu nedenle yaşlanma farklılıkları bulunmaktadır.

Sağlıksız yaşlanmanın tersi sağlıklı yaşlanma veya kaliteli yaşamdır. Toplumdaki her bireyin özellikle de yaşlı bireylerin asıl amacı uzun yıllar yaşamak yerine kaliteli bir yaşam olmalıdır. Bu da her bireyin yaşlanmadan önce yaşamına anlam katmasıyla ilgili bir durumdur. Bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta, yaşın ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkan fiziksel ve zihinsel gerilemeleri, yaşlılığın bütününe yayararak bir “gerileme” dönemi olarak algılanmamasıdır. Çünkü her yaş, bireyde farklı fiziksel, ruhsal, sosyal ve duygusal durumlar yaşatmaktadır. Bu nedenledir ki yaşlı bireylerin bağımlı olmalarını, tüketici konumuna girmelerini engelleyerek potansiyelleri doğrultusunda aktif bir yaşam sürmelerini sağlamak ve desteklemek gerekmektedir (Wilson ve Kneisl, 1998, Akt. Öz, 2002: 24).

2.4.2. Erken emeklilik ve statü kaybı

Toplumsal alanda yüksek oranda iş sağlamak önemli amaçlardan biridir. Ancak arzın talebi karşılayamadığı durumlarda sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların çözüm yollarından biri de yaşlı bireylerin iş alanlarından çekilmesine yönelik erken emeklilik adına yapılan teşviklerdir. Ancak zorunlu emeklilik, yaşlı bireylerin genellikle hazırlıklı olmadan karşı karşıya kaldıkları bir durumdur. Bu durum, bireylerin üretken bir konumdan tüketen konuma geçmesiyle birlikte finansal olarak yaşadıkları kayıpların fizyolojik ve psikolojik sorunlar doğurmasına sebep olabilmektedir. Erken emekli olan bireyler, emeklilik sonrasında daha düşük statülü bir işle yaşamlarını sürdürmeyi desteklemektedirler. 65 yaş ve üzeri bireylerin birçoğunun zihinsel ve fiziksel açıdan çalışmaya elverişli olmalarına rağmen bireyler emekli olmaları yönünde bir baskıya maruz bırakılmaktadırlar. Genç iş gücüne yer açabilmek için geliştirilen erken emeklilik, genç bireylere avantaj sağlarken yaşlı bireylere dezavantaj olarak geri dönmektedir. Çünkü bireyin kimlik belirlemede önemli bir yere sahip olan statü, emeklilikle birlikte kaybedilmektedir. Statü kaybı bireyi sosyal temaslarından uzaklaştırarak rolsüz bir konuma yerleştirebilmektedir.

Önceden doktor, tesisatçı, mühendis, öğretmen olarak değerlendirilen bireyler emeklilikle birlikte etkisiz bir rolde toplumun dışına itilmektedirler (Zastrow, 2013: 647, 648).

2.4.3. Yaşlılık ve cinsel yaşam

Yaygın inanişaya göre yaşlanmayla birlikte bireylerde cinsel dürtü kaybolmaktadır. Cinselliğe olan ilginin ve cinsel aktivitenin yaşlanmayla birlikte kademeli olarak düştüğü söylenebilir (Hyde ve DeLamater, 2011, Akt.: Türközü ve Alparslan, 2015: 284). Ancak birçok yaşlı birey cinsel aktivitelerde bulunmaya devam etmektedir. Kotz'a göre 75-85 yaşlarındaki bireylerin dörtte biri cinsel olarak aktiftir (Kotz, 2008: 52, Akt.: Türközü ve Alparslan, 2015: 284). Eğer cinsellik ile yaş ters orantılı ise bunun sebebi fiziksel olmaktan çok sosyaldır. Cinsel aktivitenin yaşlılıkla birlikte düşmesinin sebepleri şu şekilde sıralanabilir: kişinin yaşlı olması sebebiyle partner eksikliği, partnerden sıkılma, yeme ve içmeye aşırı düşkünlük, zihinsel ve fiziksel sağlık kaybı, cinsel olarak kötü performans gösterme korkusu, menopoza karşı negatif tutumlar ve en önemlisi cinselliğin yaşlı bireylere uygun olmadığına dair yaygın yanlış inançlar şeklinde cinselliğe karşı olumsuz tutumlar (Hyde ve DeLamater, 2011, Akt.: Türközü ve Alparslan, 2015: 285).

Yaşlı insanlar için uygun olan cinselliğe karşı toplumdaki diğer bireylerin tutumları yaşlı bireyler için sıklıkla sorun yaratmaktadır. Toplumdaki insanların çoğu yaşlı bireylerin cinsel olarak aktif olmasını, romantik bir birliktelik yaşamasını uygunsuz bulmaktadırlar. Ancak yaşlı bireyler de, diğer yaş gruplarında olduğu gibi, kimseyi incitmedikleri, kimsenin hak ve özgürlüklerini kısıtlamadıkları sürece cinselliklerini ifade etme hakkına sahiptirler (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015, Akt.: Türközü ve Alparslan, 2015: 285-286).

2.4.4. Yaşlılık, engellilik ve engellenmişlik

Yaşlılıkla birlikte gelen birçok fiziksel ve ruhsal sağlık sorunu, sağlıksız, hareketsiz yaşam sürme ve dengesiz beslenme, trafik kazaları, iş kazaları, doğal afetler vb. olaylar sonucu oluşan engellilik halleri, zaten dezavantajlı olan yaşlı bireyleri daha da dezavantajlı hale getirmektedir. Bu durum sosyal yaşamda kendi ihtiyaçlarını karşılama yetilerine bağlı olarak değerlendirilmelidir. Aynı zamanda kamusal ve kurumsal alanda da engelliler ve yaşlılar, işverenler tarafından tercih edilmeyen bir

kesimi oluşturmaktadır. Bu durumda yaşlı ve engelli bireyler hem yalnızlaşmaktadırlar hem de ekonomik anlamda güçsüzleşerek sosyal yaşamın dışında kalmaktadırlar. Buna “sistematik” olarak dışlanma da denilebilir. Dışlanma ile toplumdan soyutlanan yaşlılar ve engellilerin bu durumu, insan haklarına aykırı bir durum olarak nitelendirilmektedir. Hem engelli hem de yaşlı olan bireylerin ise ikili bir dışlanmaya ve soyutlanmaya maruz kaldıkları söylenebilmektedir (Tufan, 2007: 93). Yaşlı bireylerin fiziksel olarak engelli olmalarının dışında toplumsal alandaki engellenmişliklerine de dikkat çekmek gerekmektedir. Söz konusu engellenmeler toplumsal alanda yaşlı bireye karşı oluşturulan önyargılardan kaynaklanmaktadır. Yaşlı bireylerin yaşa bağlı olarak gerçekleşen fiziksel ve zihinsel yeti kayıpları, ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal alanlarda da engellenmelerine, küçümsenmelerine hatta dışlanmalarına sebep olabilmektedir.

2.4.5. Yaşlılık ve sosyal dışlanma

1980’li yıllarda sosyal politika literatürüne girmesiyle yaygınlaşan sosyal dışlanma kavramı tanımı ve kapsamı açısından tartışmalı bir konu olmuştur. Yine 1980’li yıllarda ekonomide yaşanan olumsuzluklar sonucunda sosyal dışlanma daha geniş bir boyut kazanmıştır. Sosyal dışlanmaya neden olan şeyler arasında işsizliğin artması, yeni teknolojik gelişimler, sosyal güvenlik sisteminde ortaya çıkan krizler gibi faktörler sayılabilir. Sosyal, ekonomik, siyasal gibi birçok alanı içerisinde barındıran bir kavramdır. Sosyal dışlanma kavramının birçok tanımı bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de dezavantajlılık üzerinden yapılmış olan tanımdır. Sosyal dışlanmaya maruz kalan kişiler, sosyal hayatta ayakta kalma şansları az olan kişilerdir ve bu durum onlar için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Yaşlılar da şansları az olan grup içerisinde yer almaktadırlar. Ekonomik anlamda bir rant sağlayamaz hale gelen yaşlılar, sosyal alandan dışlanmaktadırlar. Ekonomik alandan dışlanma bireye yoksulluk, yoksunluk duygusu aşılama ve bu durum yaşlılar için psikolojik çöküntüye yol açtığı gibi kendilerini sosyal hayattan geri çekmelerine de neden olmaktadır. Siyasi, sosyal alanda da geri kalan yaşlılar devlet ve aile desteğinden yoksun kalarak yalnızlığa sürüklenmektedirler. Artık bütün bu alanlarda pasif hale gelen yaşlılar o döngüde kendilerine yer bulmakta zorlanmaktadırlar. Bu durum da onları dışlanma duygusuyla birlikte derin bir yalnızlığa sürüklemektedir (Şenkal, 2005: 367-368).

2.4.6. Yaşlı ihmal ve istismarı

Tarihsel süreçte ilkel dönemden modern döneme gelinceye dek her alanda ilerleme ve değişim yaşandığı açıkça bilinmektedir. Değişen hassas noktalardan biri de ilkel toplumlarda yaşlıların diri diri öldürülmesidir. Sibiryada yaşayan Çukşenler adlı ilkel toplum buna örnek olarak gösterilebilir. Yaşlanınca güç ve kuvvetten düşen, başkalarına bağımlı hale gelen insanların öldürülmelerine ya aile meclisi tarafından karar verilmekte ya da yaşlının kendisi bu durumu arzulamaktadır. Aile meclisi yaşlının ne zaman hangi şekilde öleceğine karar vermekte ve bir şenlik ortamı hazırlanmaktadır. Söz konusu şenliğe öldürülecek olan yaşlı da katılmaktadır; çünkü bu onlara göre üzülecek bir durum değil şereftir. Modern dönem insanları bunun vahşice bir durum olduğunu savunmaktadırlar. Ancak dolaylı yollardan da olsa modern dönem insanı da yaşlı bireyleri öldürebilmektedir. Bu da ihmal, ilgisizlik sonucu gerçekleşmektedir. Modern dönemde insan ömrünün uzaması yaşlılıkla birlikte gelen sorunları beraberinde getirmektedir. Yaşlanan birey sağlık sorunları dolayısıyla ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve bu nedenle başkalarına bağımlı hale gelmektedir. Bakım yapılmadığı zaman yaşlı birey fiziksel ve psikolojik olarak ihmalin çöküntüsünü yaşamakta ve bu durum ölümle sonuçlanabilmektedir. Yaşlı bireyler ilkel zamanlardaki gibi vahşice öldürülmesine de ihmal ile birlikte psikolojik olarak ölüme terk edilmektedirler (Tufan, 2002: 43- 44).

Yaşlı bireyin çevresi tarafından ihmal edilme durumu dışında kendi kendini ihmal etme durumu da söz konusudur. Kendi kendini ihmal, yaşlı bireyin kendi sağlığını ve güvenliğini tehlikeye atacak tutum ve davranışlarda bulunması olarak tanımlanmaktadır. Yaşlı bireyin temel ihtiyaçlarını sağlama konusunda başarısız olması ya da ihtiyaçlarının karşılanmasını reddetmesi olarak da ifade edilmektedir (Daşbaş, 2014: 6).

Yaşlı istismarı, yaşlı bireylere yakınları veya bakımı üstlenen diğer bireyler tarafından yöneltilen her türlü şiddet içerikli davranıştır. WHO, yaşlı istismarını, “güven beklentisi olan herhangi bir ilişkide ortaya çıkan, yaşlıya zarar veren veya yaşlıyı strese sokan tek ya da tekrarlayan davranışlar ya da uygun davranışın olmayışı” olarak tanımlamaktadır (2008: 1).

Genel anlamda yaşlı istismarı, yaşlı bireyin sağlık ya da iyilik halini tehdit eden ya da ona zarar veren davranış ya da davranışlardır. İstismar bedensel, psikolojik ve ekonomik olabilmektedir. İstanbul ilinde huzurevine girmek üzere olan 113 yaşlı ve yakınları ile yapılan “Aile İçi Fiziksel Yaşlı İstismarı” konulu araştırmada huzurevine müracaat eden yaşlıların %25,6’ sının fiziksel istismara maruz kaldığı sonucuna varılmıştır. Söz konusu fiziksel şiddetin çoğunluğunun tokat atma ve şiddetli dövülme şeklinde olduğu ve yaşlıların bu durum karşısında yalnızlık, üzüntü, çaresizlik ve nefret duydukları belirtilmektedir. Şiddet uygulayan yakınların ise çoğunluğunun akraba olduğu bilinmektedir. İstismarın suç olması, toplumdan dışlanma ve problemin aile içinde tutulmak istenmesinden dolayı istismar durumu genellikle gizli tutulmaktadır (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008: 69-70).

2.4.7. Yaşlılıkta görülen diğer problemler

Yaşlılıkta görülen en önemli sorunlardan biri de sosyal uyum problemidir. Yaşlılık sürecinde bireyin sosyal uyumları, sosyal ilişkilere girme düzeyleri, aile ve toplumla ilişkileri farklılık göstermektedir. Bireyin eğitim durumu, mesleği, gelir durumu ve sosyal çevresi gibi değişkenler yaşlı bireyin sosyal uyum durumunu etkilemektedir. Bireylerin yaşlılık sürecinde yaşadığı kritik dönemlerden biri de emeklilik dönemidir. Çalışma hayatında aktif olan bir bireyin emeklilik durumunda pasif konuma geçmesiyle yaşlı bireyler, meslek hayatlarından, sosyal çevrelerinden uzaklaşma sürecine girdikleri için bir nevi bireylerin yalnızlığa itildikleri söylenebilir. Bu nedendir ki yaşlı bireylerin emeklilik dönemine uyum sağlamaları biyopsikososyal açıdan olumlu bir süreç geçirmelerinde önemli bir etkidir (Koşar, 1996: 3).

Yaşlılık sorunları içinde yer alan bir diğer önemli sorunlardan biri de şüphesiz yaşlı bireyin bakım sorunudur. Ülkemizde yaşlı bakımı genelde aile içinde yapılmaktadır. Fiziksel veya zihinsel olarak kendine yetemeyen, bakıma muhtaç yaşlı bireylerin bakımını genelde çocuklar üstlenmektedir. Çocukların ilgilenmediği, yetersiz kaldığı durumlarda ise yaşlı bakımı görevli kurumlar üstlenmektedir. Yaşlı bakımı toplumumuzda önemli bir sorun haline gelmiştir. Yaşlının bakımı gerek aile içinde gerekse kurum bakımında yapıldığında ortaya çıkan sorunlar hem yaşlı bireyi hem de yaşlı bireye bakan kişileri etkilemektedir (Kurt, Erkol ve Beyaztaş, 2010: 35).

2.5. Yaşlılık ve Yalnızlık

Yalnızlık daha çok bireyin tek başına kalma, kendisiyle, iç dünyasıyla baş başa kalma durumu olarak algılanmaktadır. Bunun ötesinde bir olgu olan yalnızlık sosyal (fizyolojik) ve psikolojik yalnızlık olarak iki şekilde ele alınması gereken bir olgudur. Sosyal yalnızlık, kişinin etrafında başka insanların olmaması iken psikolojik yalnızlık, bireyin etrafında insanlar olsa bile, dışlanma, ayrımcılık, dil sorunu, zevk, yaşam felsefesi uyumsuzluğu, teknolojinin gelişmesi, ekonomik sıkıntılar dolayısıyla yoğun çalışma temposu gibi birçok sebeple kendisini yalnız hissetmesi durumudur.

Yalnızlık farklı toplumlarda farklı anlamlara gelmektedir. Genel anlamda tek başına olmak tanımına karşılık gelse de yapılan araştırmalar yalnızlığın sadece tek başına olma anlamına gelmediğini ortaya koymaktadır. Mullins'e göre, izole edilmiş birçok birey kendini yalnız hissetmeyebilirken toplumla etkileşim halinde yaşayan birçok birey kendisini yalnız hissedebilmektedir (Mullins ve ark., 1989: 105, Akt.: Danış, 2009: 6).

Yalnızlığın sosyal ve duygusal izolasyon olmak üzere iki boyutundan söz etmek mümkündür. Sosyal izolasyon, bireyin toplum tarafından kabul edilmeyerek toplumdaki soyutlanması olarak tanımlanabilir. Duygusal izolasyon ise, bireyin kendi yaşantısında sevgi eksikliğine dair hissettiği yalnızlık olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle sosyal izolasyon bireyin toplumsal alanda kabul edilen sosyal rollerin eksikliğinden, duygusal izolasyon bireyin sosyal ve duygusal ilişki yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Mullins ve ark. 1989: 113-114, Akt.: Danış, 2009: 6,7).

Yaşlılık sürecinde görülen en önemli sorunlardan biri de yalnızlıktır. Genç kuşakların kırsal alandan kente göçü sürekli olarak devam etmekte, yaşlılar ise genellikle kırsal alanda kalmakta ya da bırakılmaktadır. Günümüzde kırsal alandaki yaşlılık sorunlarının en önemlisi yaşlı bireylerin çocuklarından uzakta yaşıyor olmasıdır. Kentlerde sağlık hizmetleri gelişmiş ve teknoloji insan ömrünün uzamasına katkı sağlamıştır. Ancak kırsal alanda tüm olanaklardan ve çocuklarından uzak, parasal yoksunluk yaşayan yaşlılar kötü koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Söz konusu, gelişen sağlık hizmetlerinden ve teknolojiden yararlanamayan kırsal alanda yaşayan yaşlıların hayatları bu imkansızlıklar nedeni daha da zorlaşmaktadır. Bunun

yanı sıra ülkemizde yaşlıların yaşam standartları gün geçtikçe düşmekte; yaşlı bireyler sağlık, beslenme, serbest zaman değerlendirme, konut, bakım gibi sorunlarının yanı sıra yalnızlık ve yoksullukla da mücadele etmek zorunda kalmaktadır (Danış, 2009: 3-5).

Emiroğlu'na göre, “bireyin, mesleki kimliği, toplumsal sistem içerisinde ona belirli bir konum sağlamakta ve gerekli rolleri vermektedir. Emekli kişi toplum içinde etkili rollerini ve fonksiyonlarını kaybetmektedir. Emeklilik ve beraberinde ortaya çıkan gelir azalması yaşlı bireyin toplumsal statüsünü düşürmekte, bu ise onun topluma uyum sürecinde çeşitli problemler yaşamasına ve yalnızlaşmasına neden olmaktadır” (Emiroğlu, 1995: 38).

Bu süreçlerle birlikte yaşlının yalnızlığa terk edildiği mekân olarak görülen huzurevleri kurumsallaşmıştır. Huzurevinde yaşayan yaşlılar arkadaş ortamı sağlayabilse de evlatları, torunları tarafından istenmediği düşüncesi kişiyi psikolojik bunalıma sürükleyebilmekte, yalnızlık ve nefret duygusunun yaşanmasına sebep olabilmektedir. Kırsal alanda çocuklarından uzak kalan yaşlının yalnızlık duygusu ile çocukları tarafından huzurevlerine bırakılan yaşlının yalnızlık duygusu benzer niteliktedir. Ancak fark şudur ki huzurevine yerleştirilen yaşlılar artık huzurevini son istasyon olarak görmektedirler. Bir huzurevine bireyin kendi isteği ile gidip yerleşmesi ya da çocukları veya yakınları tarafından yerleştirilmesi bireyin kimsesizlik ve yalnızlık duygusuna kapılmasına neden olabilmektedir. Bireyin alışmış olduğu çevreden ve yıllarını geçirdiği aile ortamından ayrılması, anılarını bırakmak zorunda kalması, yeni bir ortama uyum sağlamaya çalışması, tanımadığı insanlarla birlikte yaşamak zorunda olması yaşlı açısından kabul edilmesi zor bir durumdur. Çünkü tüm bu yaşananlar yaşlı bireye yalnızlık ve terk edilmişlik duygusunu yaşatacaktır. Yalnız yaşama durumu bireyin güvensizlik, korku, depresyon, yakın ilişki özlemi gibi hisler yaşamasına neden olabilmektedir (Danış, 2009: 5-7).

Yalnızlık, kişinin sahip olduğu sosyal ilişkisi ile sahip olmayı istediği sosyal ilişki düzeyi arasında ortaya çıkan farklılık durumu olarak da tanımlanabilmektedir (Gün, 2006: 11). Bu farklılık durumunda bireyin psikolojisi zamanla bozulma yoluna girebilir. Bu nedenle yalnızlık duygusunun güçlülük ve dayanıklılık gerektiren bir

duygu olduğu söylenebilir. Özellikle yaşlılık dönemiyle ortaya çıkmaya başlayan, dezavantajlılık yaratan durumların etkisiyle yaşlı bireyler için güçlülük ve dayanıklılık önemli bir yere sahip olmaktadır. Yaşlı bireyin yaşama tutunması ve yaşamını anlamlandırması açısından güçlü ve dayanıklı olması, sağlıklı bir yaşlanma sürecinin gerekçesi olarak görülebilir.

TÜİK'in 2013 yılı verileri incelendiği zaman Türkiye'de yaşlı nüfus oranı % 7,7 iken; yaşlı bireylerin yalnız yaşama oranı % 16 olarak tespit edilmiştir. TÜİK 2015 verilerine göre Türkiye'de yaşlı nüfus oranı % 8,2 iken; yaşlı bireylerin % 17,6'sının yalnız yaşadığı belirtilmektedir. TÜİK 2016 verilerine göre, Türkiye'de yaşlı nüfus oranı %8,3 iken; tek kişilik hane halklarının %36'sını yalnız yaşayan yaşlılar oluşturmaktadır. Bu noktada fiziksel yalnızlık ile yalnızlık hissetme durumunun paralelliğinden yola çıkılarak yaşlı yalnızlığının zamanla daha da önemsenmesi gereken bir konu halini alacağı söylenebilir.

2.6. Sosyal Yaşlanma ve Yaşlılık Sosyolojisi

Yaşlılık yalnızca bireylerde görülen biyolojik ve fizyolojik değişimler değildir. Bireylerin yaşlanırken yaşadıkları değişimlerin önemi, anlamı ve etkileri sosyal gerçeklikten oldukça etkilenmektedir. Toplumsal alanda yaş, sosyal rollerin kazanılmasında ve kaybedilmesinde, davranış beklentilerinde, kaynakların ve fırsatların dağılımında bireylerin sınıflandırılması adına önemli bir gösterge olarak kullanılmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında toplum, yaşa bağlı olarak bireyleri, sosyal yapı içinde çeşitli rol ve konumların içine ya da dışına almak, kaynakların bakımını sağlamak açısından ayırıştırır. Okula başlama, oy kullanma, evlilik, emeklilik gibi yaşa bağlı düzenlemeler toplumsal organizasyonda statülere yüklenen rollerin yerine getirilmesi için düzenlenmiş kurallardır. Dolayısıyla toplum, insanların yaşlı olup olmadığını, yaşlılara nasıl davranılması gerektiğini ve yaşlıların nasıl davranması gerektiğine dair düşüncelerini etkilemekte hatta şekillendirmektedir (Baran, 2003: 36, 37).

Yaşlı birey üreten değil tüketen bireydir. Dolayısıyla yaşlı bireyler, ailesi ve çocukları için üretken olma noktasında noksandırlar. Noksanlığı olan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak zor geldiğinden evlatlar yaşlı anne babalarına devletin bakmasını istemektedirler. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda yaşlı bakım evleri

kurumsallaşmıştır. Yaşlanan bireylerin huzurevine yerleştirilmesi, aileden uzaklaştırılması yaşının yalnızlığa sürüklenmesi anlamına geldiği gibi rol çatışmasını da doğurmaktadır. Okula yeni başlayan bir çocuğun yeni ortama alışabilmesi için belirli bir zamanın geçmesi gerekmektedir. Yaşlılıkta da durum böyledir yani kişiye yaşlandığı çevresi tarafından hissettirilmeye başlansa da yeni rolü sahiplenmesi için belirli zamanın geçmesi gerekmektedir. Değişen toplum yapısı içerisinde, bireylere yüklenen yeni rol (yaşlılık) tüketici konumunda olduğunu, ihmal edildiğini, huzurevine yerleştirilip yalnızlaştığını hatırlatmakta ve bireylere eksiklik duygusunu hissettirmektedir (Tufan, 2002: 35-37).

Gelişen toplumlardaki bireylerin yapabildikleri ile teknolojinin gelişim hızı ve olanakları ters orantılıdır. Teknolojinin getirdiği değişim ve hıza ayak uyduramayan yaşlı bireyler toplumsal alanda “modası geçmiş” olarak görülmektedir. Bu durum ve önyargılar yaşlı bireyin güvenlik, saygı, sevgi, ait olma, kendini geliştirme gibi gereksinimlerinin karşılanmasını güç hale getirmekte ve özgüvenlerini zedelemektedir. Oysa modern toplumların aksine geleneksel toplumlarda yaşlı bireylerin bilgi ve tecrübelerine önem verildiği ve yaşlı bireylerin sosyal statüsünün yüksek olduğu gözlemlenmektedir (Feldman, 1985; Onur, 1991; Stuart ve Sanden, 1985; Zanden, 1998, Akt.: Öz, 2002: 18-19).

Yaşlılık kavramı, toplumsal değişme sürecinde farklı boyutlar kazanmış ve bu boyutlar yaşlı bireyin bulunduğu çevreye göre farklılaşmıştır. Değişen toplum, değişen koşulları, işlevleri, rolleri de beraberinde getirmiştir (Tezcan, 1982: 169). Teknolojinin gelişmesi yaşam süresini artıracak olumlu gelişmeler sağlasa da toplumsal değişim sürecinde başarılı yaşlanmaya dair olumsuz gelişmelere neden olmuştur. Kuşaklararası kültürel çatışmaya neden olabilen teknoloji, yaşlı bireyi statüsüzleştirerek değersizleştirmiştir. Yaşam süresini artıran tıbbi ve teknolojik gelişmelerin sosyal boyutta yetersiz kaldığı söylenebilir. Kuşakların farklı kültür ve teknolojiyle yetişmesi kuşaklararası etkileşim sorununu ortaya çıkarmıştır. Yeni kuşaklarla ortak nokta bulamayan yaşlılar kendilerini soyutlamaya başlamakta, bu da bireyin yalnızlığa sürüklenmesine neden olmaktadır.

Sosyal gerontoloji kavramlarından biri olan ‘bakım kalitesi’, yaşlılığı disiplinler arası bir konu haline getirmektedir. Sosyal çalışmacılar ve hemşireler yaşlı bireylere

yönelik bakım standartlarının geliştirilmesi ve yaşlı bireylerin bakım ihtiyaçlarını değerlendirme konusunda kendilerini geliştirebilirler. Etik alanda çalışanlar, yaşlı bireylerin bakımıyla ilgili kararları ahlaki temel çerçevesinde ele alabilirler. Sosyologlar kalite güvencesinin farklı boyutlarını incelemektedirler. Bunun yanı sıra sosyologlara göre kalite güvencesinin temelini sosyal kontrol kavramı oluşturmaktadır. Sosyal kontrol, kalite güvencesinin özünü oluşturmaktadır. Sosyal kontrol, toplumun üyelerinin davranışlarını informal ve formal yollardan sınırlamasına olanak veren bir mekanizmadır. Kanunlar, kurallar ve düzenlemeler sosyal kontrolün bilinen açık araçlarıdır. Aile ya da arkadaşlar gibi bir grubun kurallarına uymak ise sosyal kontrolün daha az belirgin, ancak eşit derecede kısıtlayıcı mekanizmalarıdır. Dolayısıyla sosyologlar sosyalleşme süreci içinde kurallar ve işlemlerden oluşan sosyal bir alan olarak kalite güvencesi kavramını geliştirmişlerdir. Sosyologlar, sosyal kontrol için önerilen açıklamalar yolu ile yaşlılığın ileriye doğru anlaşılmasında insanlara yardımcı olan bir kapı açmışlardır (Baran, 2003: 37-40).

Batı toplumlarında en çok tartışılan konulardan biri modernleşme süreci içerisinde gerçekleşen demografik gelişmeler ve bunların yarattığı sosyal etkilerdir. Toplumda siyaset, ekonomi, aile kurumlarının ve bilimsel gelişmelerin yaşlılık ve yaşlanma gündemini belirlemesinin temelinde demografik gelişmelerin yer aldığı belirtilmektedir (Tufan, 2003: 30). Günümüzdeki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin demografik yapıları incelendiğinde, zamanla meydana gelen değişimle birlikte, ortalama yaşam süresinin uzadığı dolayısıyla nüfusun yaşlı yapıya evrildiği görülmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 226).

Genel nüfus içindeki sayısı artan yaşlı nüfus, toplumun hemen her alanına yansıyan konu olarak tartışılmaya başlanmıştır. Ancak Türkiye’de bu durumun aksi söz konusudur. Modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan değişim ve dönüşümler Türk toplumunun daha hızlı yaşlanmasına sebep olmuştur. Yaşlılığın toplumun her alanına yansması sonucu toplum, yaşlılıkla ilgili politikalar geliştirme üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Türkiye günümüzde genç bir nüfusa sahip olduğu için henüz bu politikalar üzerinde yoğunlaşma gereği duymamaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki bugünün genç nüfusu yarının yaşlı nüfusu olacaktır. Bunun yanı sıra yaşlı birey için harekete geçilmesi gereken zaman yaşlandığı zaman olmamalıdır.

Genç bireylerin birer yaşlı adayı oldukları gerçeği göz önünde bulundurularak gençlik sürecinde başarılı yaşlanmanın temellerinin atılması gerekmektedir. Bu konuyla ilgili önlemlerin alınmaması, henüz Türkiye’de yaşlılığın “toplumsallaşmamış” olduğunu göstermektedir. Bunun önemli göstergelerinden biri, toplumsal alanda yaşlılar ile ilgili tartışmaların dahi yaşlılar dışında gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bunun yanı sıra tüm toplumu yakından ilgilendiren yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, sosyal güvenlik eksikliği, sosyal adaletsizlik türleri her zaman genç bireyleri ön plana çıkararak tartışılmakta, yaşlılıkla bağlantısı eksik bırakılmaktadır (Tufan, 2003: 31-33).

2.7. Yoksulluk ve Yaşlı Bireylere Etkileri

Yoksulluk, özel mülkiyetin ve insanlar arası üretimden kaynaklanan farklılaşmanın başladığı günden bu yana, bir şekilde var olan bir olgudur. Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle daha da artan kürselleşmeyle birlikte, gelişmiş toplumlarda ekonomik büyümenin yavaşlaması, toplumların pazar tarafından yönlendirilmesi gibi nedenlere bağlı olarak artan işsizlik, yoksulluğu daha bir görünür hale getirmiştir. Yoksulluk, 19. yüzyıldan bu yana birey veya sistem ile bağlantı kurularak açıklanmaya çalışılmıştır. Bireysel teorilere göre yoksulluk bireyle ilintilidir. Dolayısıyla bireyin yoksulluk kaynağının toplum ya da içinde yaşadığı sosyal grup olmadığına dikkat çekilmektedir. Bireysel teorilere göre yoksul olan kişi eğer yeterince çalışmıyor ve gelirini artırmak istemiyorsa ya da bunun için herhangi bir çaba sarf etmiyorsa yoksulluğu kabullenmek konumundadır. Yoksulluğu sistemle bağlantılı olarak açıklayan sosyal bilimciler, yoksul bireyin bir kurban olarak nitelendirilmesi gerektiğini ve toplumda tabakalaşma olduğu sürece, bir grubun diğerine göre daha alt tabakadan ya da yoksul konumda olacağını iddia etmektedirler (Oktik, 2008: 21-27).

Yoksulluk, sözlük anlamına göre, yeteri kadar parası olmayan ya da konforlu bir hayat sürdürmek için ihtiyaç duyulan gerekli araçlara sahip olmayan kişilerin yaşadığı durumdur. Bir diğer anlamda yoksulluk, yaşamın sürdürülebilmesi için ihtiyaç duyulan imkanlardan yoksun olma durumu olarak ifade edilebilir (Aktan ve Vural, 2002: 1, 2).

SHÇEK Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği’nin 4. Maddesinde ise yoksulluk; “kendisini, eşini ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını, anne ve babasını mevcut

yaşam koşullarına göre asgari düzeyde geçindirmeye yetecek geliri, malı ya da kazancı bulunmama durumu” olarak belirlenmiştir (Özmete, Hablemitoğlu ve Yıldırım, 2012: 4,5). Bu tanım SHÇEK Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği’nde önceden yer alan tanımdır. Ancak mevcut yönetmelikte yoksulluk kavramına yer verilmemiş yalnızca yoksunluktan söz edilmiştir. Bununla birlikte her iki yönetmelikte de yoksulluk ve yoksunluk kavramlarının herhangi bir şekilde tanımlaması yapılmadan kullanıldığı görülmektedir (<http://www.resmigazete.gov.tr>, <https://ankara.aile.gov.tr>).

Yoksulluk, genel olarak yeterli kaynak ve gelir sahibi olamama durumu olarak tanımlanabilir. Bunun yanı sıra insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınma ve sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olmasıdır. Yoksulluk insanın temel ihtiyaçlarının bile karşılanamadığı dönemlerin yaşandığı, yaşam kalitesinin düşüklüğüdür de denilebilir (Oktik, 2008: 21, 22).

İnsanlar, eğer gelir ve kaynaklarındaki yetersizliklerden dolayı içinde buldukları toplumca kabul edilebilir olarak değerlendirilen bir yaşam standardı seviyesini tutturamıyorlarsa yoksulluk içerisindeyler. Böyle bir durumda, yoksul kesim bir dizi sorunu birlikte yaşamaya mahkumdur: İşsizlik, düşük gelir, kötü yerleşim koşulları, sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlanamama ve kültür, spor, dinlenme ve eğitim olanaklarına yaşam boyu ulaşmada karşılaşılan engeller. İktisadi, toplumsal ve kültürel hayatta diğer insanların doğal hayat akışı içerisinde yapageldikleri etkinliklere hakkıyla katılamazlar ve temel haklarına ulaşmada zorluklar yaşayabilirler (Adaman ve Keyder, 2006: 5).

TÜSİAD’a göre ise yoksulluk, mutlak ya da görel olarak toplumun asgari yaşam şartlarının altında kalan kişi statüsüdür. “Yoksulluğun kapsamı, ülkeden ülkeye, dönemden döneme refah düzeyindeki gelişmelere bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Yoksulluk düzeyi bakımından ülkelerarası veya aynı ülke içinde dönemler arası karşılaştırmalar yapılabilmesi, toplam nüfus içinde kimlerin yoksul olarak belirleneceğine karar verilmesini gerektirmektedir. Bu kararın verilebilmesi için yoksulluk kavramı farklı yaklaşımlar aracılığıyla incelenmektedir” (TÜSİAD, 2000: 95).

Yoksulluk en basit şekliyle ele alındığında, bireylerin insanca yaşaması için temel ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla karşılayamaması tanımı ile karşılaşılmaktadır. Birey ihtiyaçları yalnızca temel ihtiyaçlar ile sınırlı kalmadığından bu tanımın oldukça yetersiz kaldığı düşünülmektedir (Özmete, Hablemitoğlu ve Yıldırım, 2012: 4,5). Yoksulluk, bireyi yoksunluklarla yüz yüze bırakmaktadır. Dolayısıyla yüzeysel kalan bu tanıma karşın çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

2.8. Yoksulluğun Türleri

2.8.1. Mutlak yoksulluk

Birey veya hane halkının fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilmesi bağlamında yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Mutlak yoksulluk biçiminde bireyin asgari ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamaması kıstas olarak alınmakta; karşılayamadığı durumlarda birey yoksul olarak nitelendirilmektedir (Tokol ve Alper, 2011: 122). Mutlak yoksulluk, günümüzde birçok azgelişmiş ülkede minimum kalori ihtiyacına karşılık gelen gıda ihtiyacının yanı sıra eğitim, sağlık, barınma gibi temel gereksinim harcamaları da dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Şenses, 2006: 64). Bireyin yaşamını insani koşullarda sürdürebilmesi için ihtiyacı olan gıdayı karşılayamaması, kendini koruyabileceği bir barınağa sahip olmaması, asgari sağlık hizmetlerinden yararlanamaması ve temiz içme suyuna erişememesi, mutlak yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Kabasakal, 1998: 32).

2.8.1.1. Gıda yaklaşımı

Yoksulluğun belirlenmesinde sadece yeterli miktarda gıda maddesinden oluşan gıda sepetinin maliyeti veya bir insan tarafından alınması gereken asgari kalori miktarının gerektirdiği tüketim harcamaları esas alınmaktadır. Bu yaklaşıma göre, gerekli gıda ihtiyacını karşılayamayan birey yoksul olarak kabul edilmektedir (Tokol ve Alper, 2011: 122, 123). Yaşlı bireyler açısından bakıldığında en önemli sorunlardan birinin sağlıklı ve yeterli gıdaya erişebilme, dengeli ve sağlıklı beslenme sorunu olduğu gözden kaçmamalıdır.

2.8.1.2. Temel ihtiyaçlar yaklaşımı

Bu yaklaşımda, asgari gıda ihtiyacının yanında; giyinme, barınma, ısınma gibi diğere temel ihtiyaçların karşılanamaması durumunda birey yoksul kabul edilmektedir (Tokol ve Alper, 2011: 124). Tıpkı gıda ihtiyaçlarının giderilmesinde olduğu gibi yaşlı bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında da sorunlar bulunmaktadır.

2.8.2. Göreli (nispi) yoksulluk

Görel yoksulluk, bireyin yaşam düzeyini, kendisinden daha yüksek yaşam düzeyleri ile kıyaslaması sonucu ortaya çıkan bir durumu ifade etmektedir. Görel yoksulluk, bireyin toplumsal bir varlık olmasından yola çıkarak, yoksulluğu bireyler arası eşitsizlik olgusu olarak ele almaktadır. Bu noktada bireyin yoksulluk nedeniyle toplumsal alanda dışlanma yaşadığı söylenebilir. Çünkü sosyal refahının olmayışı bireyin, eğlence gibi ihtiyaçlarından mahrum kalmasına neden olmaktadır. Birey, yoksul olan ve olmayan arasında var olan çizgi nedeniyle o refaha ulaşamamaktadır (Şenses, 2006: 64, 65).

Bireyin insan onuruna yakışır bir şekilde hayatını sürdürememesi bireyin yoksulluk nedeniyle yoksunluk yaşamasına sebep olabilmektedir. Bu noktada yoksulluk, bireyin kişisel ihtiyaçlarını karşılama durumu, toplumdaki diğere bireyler karşısındaki durumla kıyaslanarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle toplumdaki diğere bireylerin gelir ve gider durumları, bireylerin göreli yoksulluk yaşamalarını doğrudan etkileme gücüne sahiptir (Arpacıoğlu, 2012: 11). Yaşlılık, kendi başına bir toplumsal dışlanma sebebi sayılırken, üstüne bir de yoksulluk ve bağlı başka sorunlar eklendiğinde yaşlı bireylerin yaşadığı sorunlar daha fazla artmaktadır.

2.8.3. Objektif yoksulluk

Objektif yoksulluk yaklaşımı uzmanlar tarafından önceden belirlenen değerleri içermektedir. Bu değerler içerisinde yoksulluğun temelinde ne olduğu ve bireylerin yoksulluktan kurtulabilmeleri için nelerin gerektiği soruları yer almaktadır (Aktan ve Vural 2002: 6). Nesnel yoksulluk olarak da değerlendirilen objektif yoksulluk yaklaşımında, kalori miktarı, gelir ve tüketim harcamaları gibi somut ölçekler kullanılmaktadır. Bununla birlikte söz konusu ihtiyaçlar, uzmanlar tarafından

belirlenen mal ve hizmetlerin satın alınabilmesi için gerekli olan en düşük maliyeti yansıtan ihtiyaç düzeyi olarak belirlenmektedir (Kaya, 2011: 34).

2.8.4. Subjektif (öznel) yoksulluk

Subjektif yaklaşımda asgari temel ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı konusunda kişilerin kendi algılayış biçimleri ön plandadır. Yoksulluk, bireyin ihtiyaçlarının karşılanmasına göre değil de toplumda bulunan konuma göre yorumlanır hale gelmiş durumdadır. Öznel yaklaşıma göre toplumun kabul edebileceği bir asgari hayatın belirlenmesi yerine, fertlerin görüşlerinin dikkate alınması gerekmektedir (Tokol ve Alper, 2011: 125).

2.8.5. Gelir yoksulluğu

Gelir yoksulluğu, kişinin ya da hane halkının hayatlarını devam ettirebilmek için temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi açısından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak tanımlanabilir. Gelir yoksulluğu hesaplanırken bireyler için asgari seviyede yaşam dikkate alındığından yoksulluk sınırı olarak da bilinmektedir. Bu çerçevede yoksulluk sınırının altında yaşayan birey ya da hane halkı yoksul olarak adlandırılmaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 6).

2.8.6. İnsani yoksulluk

İnsani yoksulluk, bireyin yetersiz beslenmesi, yoksunluk nedeniyle yaşam süresinin kısalığı, eğitim ve iş olanaklarından yoksun olması, sağlığının yetersiz olması, gelecekte kaygı duyması, tedavisi mümkün olan hastalıklarla mücadele edememesi, özgürlük ve güç yetersizliği kriterleri ile ifade edilmektedir (Kaya, 2011: 37, 38).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişim Raporu'nda insani yoksulluk, insani gelişim ve insanca bir hayat sürdürebilmesi için maddi olanakların yanı sıra temel ihtiyaçların da karşılanabilmesi için ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi olanaklara da sahip olması gerektiği şeklinde ifade edilmektedir (UNDP, 1997). İnsani Gelişim Raporu'nda ifade edilen yoksulluk tanımı, mutlak ve göreceli yoksulluk kavramlarını kapsamakla birlikte bireyin başka temel gereksinimlerine de vurgu yaparak geniş çerçevede ele alınmaktadır.

2.8.7. Kırsal ve kentsel yoksulluk

Yoksulluğa ilişkin yapılan sınıflandırmalardan birini de kırsal ve kentsel ayırım oluşturmaktadır. Bu sınıflandırmada yoksulluğun mekansal boyutu ön plana çıkmaktadır. Coğrafi çerçevede yapılan bu sınıflandırma, kırsal alanda yaşayan bireylerin yoksulluğunu ifade ederken, kentsel yoksulluğun görece kapsamlı olduğunu içermektedir. Bunun nedeni kırsal alanların durağan bir yapıya sahip olmalarına karşı kentsel alanlarda yoksulluk göç, hızlı ve çarpık kentleşme ve sanayileşme ile ilişkili dinamik bir süreç olarak görülmesi gösterilmektedir (Çağlayan, 2008, Akt.: Güllü ve Kalaycı, 2016: 246, 247).

2.8.8. Yoksulluk sınırı

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)'nin 2017 Haziran ayı verilerine göre, dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 1.508,35 TL'dir. Gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu harcamaların toplam tutarı ise yoksulluk sınırı 4.913,19 TL'dir (TÜRK-İŞ, 2017).

Yoksulluk sınırı, yoksulluk tanımlamaları seviyesinin altında kalan bireylerin seviyesi olarak tanımlanabilir. Buna sınıra göre, standart bir insanın yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu günlük kalori miktarı 2400 kaloridir (İnsel, 2001: 65).

Dünya'nın hemen her yerinde tarihsel süreçte sıklıkla karşılaşılan yoksulluk durumu bireylerin insanca yaşamasına engel olabilmektedir. İnsanca yaşam için yoksulluğun bireysel bir problem olduğu algısından uzaklaşarak yoksulluğa makro çerçeveden bakılmalıdır. Bunun için de öncelikle mikro ve makro açıdan yoksulluğun sebeplerinin irdelenmesi gerekmektedir.

2.9. Yoksulluğun Nedenleri

Bireylerin yoksulluğunu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler ülkeden ülkeye hatta bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Genel olarak bakıldığında, yoksulluğun nedenleri arasında gelir dağılımındaki eşitsizlik, bölgelerin coğrafik

özellikleri, kentleşme, göç, düşük ücret seviyesi ve kayıt dışı istihdam yer almaktadır (Es ve Şengül, 2007: 359).

2.9.1. Gelir dağılımındaki eşitsizlikler

Gelir dağılımındaki eşitsizlikler, yoksulluğun belirlenmesinde başta gelen nedenler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda gelir dağılımı eşitsizliğine neden olan faktörler de önem kazanmakta ve aynı zamanda yoksulluğun da sebepleri olduğu görülmelidir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin yıllara göre değişimi yoksulluk hakkında önemli bilgiler verirken ülkenin artan refahının da eşitsiz dağılımına neden olmaktadır. Bireyler arasındaki gelir eşitsizliğinin artması, ekonomik büyüme ile artan ulusal gelirin toplumsal alandaki eşitsizliği de arttırmakta ve alt gelir grubu ile üst gelir grubu arasındaki farkın daha da açılmasına sebep olmaktadır (Danginzer ve Gottschalk, 1986: 410, Akt.: Arabacı, 2011: 124).

2.9.2. Hane halkı büyüklüğü ve yapısı

Yoksulluk riskini artıran nedenlerden biri de hane halkındaki fert sayısının artmasıdır. TÜSİAD Raporu'na göre Türkiye'de iki veya daha fazla çocuk sahibi olan ailelerin yoksulluk riskleri diğer ailelere oranla daha fazladır (TÜSİAD, 2000: 107).

Yoksulluğu belirleyen önemli nedenlerden biri ailedeki fert sayısı olmakla birlikte ailenin yapısı da yoksulluğu belirleyen önemli faktörlerden biridir. Yoksullukla ilgili yapılan çalışmalar, özellikle tek ebeveynli, yaşlı ve "aile reisi" kadın olan hanelerin diğer hane halklarına oranla daha fazla yoksulluk riski taşıdığını göstermektedir (Gustafsson ve Nivorozhkina, 1996: 330, Akt.: Arabacı, 2011: 125).

2.9.3. Bölgesel farklılıklar ve iç göçler

Bölgeler arasındaki sosyo ekonomik dengesizlikler, bölgeler arasındaki tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, sosyal ve demografik durumlardaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar kırsal ve kent arasında görüldüğü gibi genel anlamda bölgeler arasında da karşılaşılmaktadır. Türkiye'de var olan gelir dağılımı eşitsizliği sorunu, bölgeler arasındaki dengesizliğin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Marmara bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin basit bir şekilde karşılaştırılması da bu farklılığı açıklar niteliktedir. Bölgeler arası gelir

dağılımının adaletsizliği coğrafik özelliklerden kaynaklandığı gibi aile içindeki fert sayısından ve aile yapısından da kaynaklanmaktadır (Es ve Şengül, 2007: 359, 360).

Bölgeler arasındaki gelişmişlik düzey farklılıkları göçün en önemli sebepleri arasında yer almaktadır. İşsizlikle mücadele etmek zorunda kalan bireyler iş alanlarının yoğun olduğu sanayi, hizmet alanlarının ön planda olduğu bölgelere doğru göç etmektedirler. Bu da göç alan bölgenin çarpık kentleşme sorununa yol açmakla birlikte toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına da engel olmaktadır (Akkaya, 2002: 211).

2.9.4. Emek piyasasına bağlı nedenler

Çalışanlar arasındaki yoksulluğun en önemli nedenleri arasında düşük ücret karşılığında verilen emek ve kısmi çalışmadır. 1970’li yılların başlarında başlayan ve birçok gelişmiş ülke üzerinde önemli etkileri olan ekonomik kriz, uluslar arası rekabetin de artmasıyla birlikte ücretler üzerinde bir baskı oluşturmuş ve özellikle “vasıfsız” işçilerin durumunu kötüleştirmiştir (Şenses, 2002: 169).

Yine 1970’li yılların başında başlayan ekonomik kriz, işletmeler arası rekabet piyasası nedeniyle işletmelerin rekabet gücünü korumak için esnek çalışma saatlerini uygulamaya başlaması yoksulluğu etkilemiştir. Uygulanan esnek çalışma saatleriyle birlikte tam zamanlı işlere oranla daha düşük ücretli ve sosyal güvencesi olmayan bu işlerde çalışmak zorunda kalan bireylerin yoksulluk riskleri artırmıştır (Selman, Stukenholz ve Neufeld, 2005, Akt.: Arabacı, 2011: 125, 126).

2.9.5. Diğer faktörler

Savaşlar, ülke içinde yaşanan kaoslar, krizler, doğal afetler, salgın hastalıklar makro düzeyde yoksulluğu etkileyen faktörler arasındadır. Mikro düzeyde ise, hane halkı içerisinde yaşanan olumsuzluklar, ebeveyn kaybı, uzun süreli hastalıklar, engel durumu, yoksulluğu etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır (Arabacı, 2011: 126).

Tüm bu nedenler, yoksulluk kavramının toplumsal bir sorun olduğunu açıklar niteliktedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi toplumdaki bireylerin refahları çerçevesinde de ölçülmektedir. Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasında yer alsa da toplumun

önemli bir kısmının yoksullukla mücadelesine henüz yeterli çözümler üretmemektedir.

2.10. Türkiye’de Yoksulluk

Türkiye’de yoksulluğun önemli sebeplerinden ve sonuçlarından biri olan göç, bireyin sadece mekansal değişim eylemi olarak görülmemelidir. Mekansal değişim olarak tanımlanan göç kavramı, daha çok göçün demografik sürecine vurgu yapmaktadır. Ancak göç, içeriğinde sosyal değişimlerin, ekonomik, kültürel ve siyasal yapıların ve bu yapı içerisindeki sistemlerde meydana gelen değişimlere paralel olarak önemli toplumsal değişim ve dönüşüme yol açan bir olgudur (Özer, 2004: 11).

Bireyler ve toplumlar tarihsel süreçte birçok nedenden dolayı göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenlerin başında, savaşlar, doğal afetler, sosyal ve ekonomik sorunların yer aldığı söylenebilir. Türkiye’de 1950’li yıllarda köyden kente göçün hızlanmasına siyasi ve ekonomik sorunlar neden olmuştur. Bu dönemde, Türkiye çok partili hayata geçmiş, sanayileşme, batılılaşma ve kentleşme sürecine başlamıştır. Bu dönemin perde arkasında kırsal toplumda fazla olan nüfus baskısının ve yoksulluğun olduğu göz ardı edilememelidir (Güreşçi, 2011: 127).

1950’li yıllarla birlikte sanayileşme ve beraberinde getirdiği gelişmeler özellikle kentsel bölgelerde kendisini daha hızlı göstermiş ve bu neticede kentsel bölgeler yeni iş alanlarını barındıran bölgeler olmuştur. İstihdam alanı yaratılan kentler çekici hale gelerek kırsal bölgelerden göç almaya başlamıştır (Keleş, 2011: Akt.: Güreşçi, 2011: 128).

Tarımda makineleşmeyle birlikte kırsal bölgelerde insan gücüne duyulan ihtiyaç azalmış ve insanların yaptıkları işi makinelerin yapması sonucu kırdaki yaşayan bireyler işsizlik problemiyle karşı karşıya kalmışlardır. Yaşamını sürdürebilmek için bir gelire ihtiyaç duyan bireyler, çözümü iş olanaklarının yoğun olduğu kentlere göç etmekte bulmuşlardır. Kente göç eden bireyler genellikle genç ve çalışabilir durumda olan bireyler olmuştur. Bu durum yaşlı bireyleri iki şekilde etkilemiştir. İlk olarak yaşamını kırdaki sürdürmeye çalışan yaşlı birey kente göç etmeyerek yalnızlık sürecine girmek zorunda kalmaktadır. Toprağın ekim biçiminde bilgi ve tecrübeleri çerçevesinde saygın kişilikleri olan yaşlı bireylere artık ihtiyaç duyulmamaktadır. Kırsal alanda kalan birey yaşamını önceki gibi tarım yoluyla sürdürebilir ancak

yaşlanmayla birlikte kaybedilen fiziksel ve zihinsel yeti kaybı bireyin üretim yapmasını kısıtlamaya başlamaktadır. Yaşlı bireyleri etkileyen ikinci durum ise kente göç etmesi sonucu yaşadığı sorunlardır. Birincil ilişkilerin görüldüğü, aile ve akrabalık bağlarının kuvvetli, yerleşimin az olduğu kırdan ikincil ve mesafeli ilişkilerin olduğu ve bu ilişkilerin çoğunlukla çıkar ilişkilerine dayandığı kentlere göç etmek zorunda kalan yaşlı bireyler yalnızlığa sürüklenerek psikolojik sorunlar yaşamaya başlamaktadırlar. Kırsal bölgelerde bilgi ve tecrübesine değer verilen yaşlılar kentlerde ‘güç ve kuvvetten düşen bireyler’ olarak görülmeleri sebebiyle işsizlik problemiyle karşı karşı kalmaktadırlar. Kentte herhangi bir şekilde bir işte çalışan yaşlı bireyler de oldukça düşük ücretler karşılığında emek vermektedirler.

Kırdan kente göç eden kesimin genellikle eğitim seviyesi düşük, “vasıfsız” olması nedeniyle kentsel alandaki işgücü piyasasında zorluklarla karşılaşmaktadırlar 1970’li yıllarda başlayan ekonomik krizle birlikte büyük kitlelerin de güvence altında olmadığı gerçeği gözle görünür hale gelmiştir. Bu nedenle bireylerin bir kısmı işsiz kalırken bir kısmı düşük ücretli işlerde çalışmayı kabullenmiştir (Es ve Şengül, 2007: 357, 358).

TÜİK 2016 verilerine göre yaşlı nüfusun işgücüne katılım oranı artarak %11,9 olmuştur. Çalışan yaşlı nüfusun %72,8’i tarım sektöründe yer alırken % 20,4’ü hizmet sektöründe yer almışlardır (TÜİK, 2016). Sanayileşmeyle birlikte artan göçün yanı sıra sanayileşmeyle birlikte ilerleyen teknolojik gelişmelerin hızı da yaşlı bireyleri olumsuz şekilde etkilemiştir. Teknolojinin gelişimi ve hızına ayak uydurmakta zorluk çeken yaşlı bireyler “vasıfsız” olmaları nedeniyle hizmet sektöründen çok tarım sektöründe çalışma imkanı bulabilmişlerdir. Bu çalışma koşulları da bireyin yoksulluk ve açlık sınırının altında yaşamasına sebep olan gelir durumuna neden olmaktadır.

TÜİK’in “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2015” başlıklı çalışmasına göre, Türkiye’de yaklaşık 1 milyon 250 bin kişi açlık sınırı altında, nüfusun %14,7’sine tekabül eden 12 milyona yakın birey ise yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2014 yılındaki oranlara göz atıldığında % 3 oranında bir iyileşme görülmektedir. Ancak aynı araştırmanın bir başka verisine göre yoksul bireyler daha da yoksullaşmış ve en üst gelir düzeyine sahip olan grup ile en alt gelir düzeyine sahip olan gruplar

arasındaki uçurum daha da artmıştır (TÜİK, 2015). Aradaki uçurumun artmasına rağmen bireylerdeki yoksulluk algısının daha durağan olduğu söylenebilir. Kentte ve kırsal alanda duyulan ihtiyaçlar farklı olduğu için toplum bütünündeki yoksulluk algısı da kır ve kent arasında farklılaşmaktadır. Yaşam şartları, sosyalizasyon sürecinde öğrenilen yaşam standartları bireylerin yoksulluk algısını farklılaştıran etmenlerdir. Bu nedenle toplumsal alanda daha iyi gelire rağmen kendini yoksul hisseden bireylere karşın geliri olmamasına rağmen yoksul hissetmeyen bireylerin varlığı gözlemlenmektedir. Bu da bireylerin ve toplumların yoksulluk kültürü algısına göre şekillenmektedir.

2.11. Yoksulluk Kültürü

Araştırmacılara göre, yoksul bireylerin yaşam şekli toplumun diğer bireyelerinin yaşam şekline belirli noktalarda farklılaşmaktadır. Bunun yanı sıra yoksul bireylerin yaşam şekillerinin farklı toplumlarla benzer özellikler taşıdığı gözlemlenmiştir. Toplumlar arası benzer şartlar, benzer sorunlar öğrenilirken ve çözümlenirken paylaşılan ve sosyal gruplarca sosyal olarak aktarılan davranışlarla kültür geliştirilmektedir. Aktarılan bu kültür ve nedensellik çizgisi “yoksulluk kültürü” kavramını oluşturmaktadır. Yoksulluk kültürü, toplumdaki diğer bireylere görece yoksulluğa ilişkin kendi norm ve değerleri olan farklı bir alt kültürü ifade etmektedir. 1950’lerin sonunda Amerikalı Antropolog Oscar Lewis tarafından ortaya konan yoksulluk kültürü kavramına, kentli yoksullarla yapılan bir araştırma sonucunda ulaşılmıştır (Oktik, 2008: 32).

Yoksulluk kültürü, bireylerce yoksulluğun içselleştirilmesi, bir kader olarak görülmesi sonucunda oluşan bir kültürel yapıyı anlatmak için kullanılmaktadır (Güllü, 2010: 17).

Lewis’e göre bireylerin yaşam modelinin sınırlarını belirleyen yoksulluk kültürünün unsurları şu şekildedir: “*Bireysel düzeyde güçlü bir kıyıda kenarda kalma duygusu, çaresizlik, bağımlılık, aşağılık duygusu, görece olarak az bir haz alma gücüyle şimdiki zamana yönelim, teslim olma duygusu ve kadercilik*” (Lewis, 1995, Akt.: Oktik, 2008: 32, 33).

Yoksulluk kültürünün temelinde ücretli işçilik, kar amacı güdülen yapılan üretim, artarak devamlılık sağlayan işsizlik, emek karşılığında verilen düşük ücretler, sosyal

ve politik örgütlenme yetersizliği, işe yaramazlık hissi gibi faktörler yer almaktadır. Bu faktörler çerçevesinde ele alındığında, yoksulluk kültürü, ekonomik kırılmalarla başlayarak sosyal değerlerle beslenmektedir. Bu durum beraberinde toplumsal alanda etkileşim sorununu meydana getirmektedir. Yoksulluk kültürü çerçevesinde toplumdan kendini geri çeken ya da itilen bireyde toplumla bütünleşememe ve sosyal uyum sorununun beraberinde getirdiği öfke, red, isyan ve çaresizlik duyguları ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte toplumsal yapı içerisinde yer alma isteğine karşın toplumda yer bulamayışı bireyin tepkilerini artıran bir durumu ortaya çıkarabilmektedir (Özgen, 2005: 56).

Marshall'a göre yoksulluk kültürü, kadercilik, tevekkül ve aylaklık ile nitelendirilen kültürel ortamı tanımlayan ve kuşaktan kuşağa aktarılan, eğilimi bulunan bir kültürdür (1999: 826). Bireyler, içinde yaşadıkları şartlardan ve durumlardan etkilenerek yoksulluk kültürünü yaratmaktadırlar. Bu anlayışı savunanlar için yoksulluk kültürünün nedeni ekonomik değil psikolojiktir ve yoksul bireyler sosyal destek programlarına bağımlı oldukları için çalışmamaktadırlar (Ergun, 2005: 19, Akt.: Aksan, 2012: 14).

Lewis'e göre yoksulluk kültürünün özelliklerinden biri, birey düzeyinde ele alınan yoksulluk kültürünün başlıca özellikleri toplumda ayrı tutulma duygusu, çaresizlik, başkasına bağlı olduğunu hissetme ve aşağılık duygusudur (1965: LVI, Akt.: Özdoğan, 2009: 101).

Lewis'in yoksulluk kültürünü tanımlarken yararlandığı kavramlar, farklı çerçevede yaşlı bireylerin de yaşadığı sorunlara dikkat çekmektedir. Yaşın ilerlemesiyle birlikte toplumdan geri çekilen ya da çekilmek zorunda kalan bireyler maddi kaygılar, yalnızlık, rol ve statü kaybı beraberinde psikolojik sorunlar yaşamakta ve zaman zaman çaresizlik hissine kapılabilmektedirler. Ancak burada bir alt kültür olarak aktarılan yoksulluk kültürü algısı yaşlı bireyler üzerinde farklılık göstermektedir. Oldukça düşük yaşam standartlarına sahip olsalar dahi yaşlı bireyler genellikle kendilerini yoksul hissetmediklerini dile getirmektedirler. Bunun sebeplerinden birinin yoksulluğun insan onurunu zedeleyen bir durum olduğu söylenebilir. Yoksulluk, bireyler için çoğunlukla saklanması gereken bir durumu çağrıştırmaktadır. Bir diğer sebep olarak ise çocukluk ve gençlik dönemlerinde daha

fazla yoksulluk çekmeleri nedeniyle dönemsel gelişmeler bağlamında genel anlamda yoksulluğun olmadığını ve kendilerini yoksul hissetmediklerini vurgulamaktadırlar. Araştırmanın bulgular kısmında bu veriler analiz edilerek detaylı bir şekilde tartışılacaktır.

Her ne kadar yaşlı bireyler genel olarak kendilerini yoksul hissetmediklerini dile getirseler de gözle görünür bir yoksulluğun olduğu söylenebilir. Yaşlılıkla birlikte gelirin azalması bireylerin yaşam standartlarının düşmesine ve buna bağlı olarak sorunlar yaşamasına sebep olabilmektedir.

2.12. Yaşlı Yoksulluğu ve Yarattığı Sorunlar

TÜİK 2016 verilerinin gelir ve yaşam koşullarının araştırması sonuçlarına göre, yoksulluk oranı 2011 yılında Türkiye geneli için %22,6 iken 2015 yılında %21,9'a yükselmiştir. Bu oran yaşlı nüfus için 2011 yılında %17 iken 2015 % 18,3'e yükselmiştir (TÜİK, 2016).

Günümüz modern toplumlarında, yukarıda çoğundan bahsedilen sebeplerle, insan ömrünün uzamasıyla birlikte bağımlı bir nüfus grubunu oluşturan yaşlılara ilişkin sosyal sorunların tartışılması gündeme gelmiştir. Yaşlanmayla birlikte bireyler üretici konumundan tüketici konumuna geçmekte, beraberinde birçok maddi ve manevi sorunlar yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yaşlı bireylerin gelir kaynaklarında ortaya çıkan değişiklikler yaşam biçimlerinin de değişmesine neden olabilmektedir. Özellikle emeklilikle birlikte gelirin azalması, sahip olunan sosyal statü kaybı, bireylerin toplumsal alanda iletişim ve etkileşimlerini de etkilemektedir. Bunun yanı sıra zihinsel ve fiziksel gerileme, üretici rolünün önemli oranda azalması, sosyal konumda değişme, sağlığın kaybı gibi özgün sorunların ve bu dönemde ortaya çıkan kayıpların birbiri ile kesişmesi yoksulluğa neden olmaktadır (Özmete, Hablemitoğlu ve Yıldırım, 2012: 8, 9).

Yaşlı yoksulluğunu etkileyen en önemli faktörlerden biri de işgücü piyasasında var olan eşitsizliklerdir. İşveren kuruluşlar ya da kişiler yaşlı bireylerle çalışmayı çoğunlukla tercih etmemektedirler. Yaşlılık döneminde bireyin çalışma hayatına katılamaması ve yaşlı bireylere iş imkânının verilmemesi yoksulluğun nedeni olmaktadır. Özellikle yaşlı kadınların işgücü piyasasında görülme oranları oldukça düşüktür. Genellikle tarımsal alanlarda “ücretsiz aile işçisi” olarak kalmaktadırlar.

Göçle birlikte kente yerleşen yaşlı kadın veya kentte sosyal güvencesiz yaşlanan kadın ise kentte sektörün aranılan niteliklerinden yoksun olduğu için genellikle evine kapanmakta ve çalışma hayatında yer alamamakta, en fazla “torun bakıcısı” işlevi görmektedir. Dolayısıyla, kadınlar kentlerde gündelik temizlik işleri, çocuk bakıcılığı gibi sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Sosyal güvencesiz çalışmak ise yaşlılığın sağlık sorunlarıyla, yoksullukla geçmesine neden olmaktadır (Karadeniz ve Öztepe, 2013: 92).

Türkiye’de ekonomik ve siyasi değişimler sosyo-kültürel değişimleri de beraberinde getirmiştir. Ailenin işlevinin ve yaşam tarzının değişmesiyle birlikte yaşlının aile içindeki yeri, önemi, gücü ve otoritesi önemli ölçüde azalmıştır. Özellikle sosyal güvenlik kapsamı dışında yer alan yoksul, yoksul bireylere bakmak, onların ihtiyaçlarını gidermek evlatlar için de bir külfet olmaya başlamıştır. Dolayısıyla toplum, yoksul, yoksun, kimsesiz, düşkün yaşlılara devletin bakmasını istemiştir. Bu durum ve davranışlar yaşamın son evresi olarak görülen yaşlılığın daha da sorunlu bir süreç olarak yaşanmasına neden olmaktadır. Yaşlılıkla birlikte gelen fiziksel ve zihinsel yeti kaybı, kendine yetememe duygusu, üretkenlikten çekilme gibi durumlar yaşlı bireylerin oldukça sorunlu bir süreç yaşamalarına neden olurken buna bakım ihtiyacı ve yoksulluk gibi önemli problemlerin eklenmesi de yaşlılık sürecini yaşanması güç bir süreç haline getirmektedir (Danış, 2009: 1-4).

Sanayileşmeyle birlikte değersizleşen yaşlı bireylerin bilgi ve tecrübeleri gerek toplum tarafından gerek yaşlı bireyin ailesi tarafından bakıma ihtiyacı olması nedeniyle yaşlı bireyler istenmeyen, güçlük çıkaran bireyler konumunda görülmeye başlanmaktadır. Bu durum bireylerin özsaygılarının zedelenmesine neden olurken duygusal çöküntüler yaşamasına da yol açmaktadır. Çünkü yaşlanmayla birlikte evine çekilen yaşlı birey aslında dolaylı olarak toplumsal dışlanmaya maruz kalan bireydir. Toplumsal alanda yaşı nedeniyle dışlanan bireyler toplumun tarihine, değer yargılarına ve bütününe zarar verebilmektedir.

2.12.1. Sosyal dışlanma

İnsan sosyal bir varlıktır, tek başına uzun süre yaşaması oldukça güçtür ve insanları korkutan bir şeydir. Bu nedenle insan sosyal bir varlık olabildiği sürece kendisini anlamlı ve değerli görmektedir. Bir insana verilebilecek en ağır ceza, onu istemediği

halde toplumsal yaşam içinde yalnızlaştırmak ve sosyal ilişkilerini zayıflatmaktır. Bunu sosyal izolasyon veya dışlanma olarak da adlandırmak mümkündür.

Sosyal dışlanma kavramı genellikle yoksulluk ve yoksunluk kavramları ile birlikte anılmaktadır. Ancak yoksulluk ve yoksunluk kavramları bireyden bireye, ülkeden ülkeye ve toplumdan topluma farklılıklar gösterdiği için üzerinde hemfikir olunan bir sosyal dışlanma tanımı yapmak zorlaşmaktadır. Genel bir tanım ile sosyal dışlanma, toplum ile birey arasında bütünleşme sağlayabilecek birtakım ekonomik ve sosyal haklardan yoksun olmak, mahrum bırakılmaktır (Öztepe ve Ulutaş, 2013: 309). Marshall'a göre sosyal dışlanma ise, bireylerin ya da hane halklarının kaynaklardan ve toplumsal bütünleşmeden yoksun bırakılması süreci olarak ifade edilmektedir (Marshall G., 1999, Akt.: Öztepe ve Ulutaş, 2013: 310).

Küreselleşme sürecine paralel olarak ortaya çıkan sosyal dışlanma kavramı, günümüzde üzerinde hassasiyetle durulması ve çözüm bulunması gereken sorunların başında yer almaktadır. Yoksulluğun artması ve toplumsal alanda yaygınlık göstermesi sosyal dışlanma sorununun önemini bir kez daha ortaya koyar niteliktedir (Öztepe ve Ulutaş, 2013: 309). Sosyal dışlanma kavramı yoksulluk kavramı üzerine inşa edilmiş olsa da tarihsel süreçte tanımlama konusunda tartışmaların yoğun olduğu görülmektedir. Bu tartışmalar, yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramlarının aynı olduğu, modernleşmeyle birlikte çağa ayak uydurmak için yoksulluk kavramının isim değiştirdiği, aralarında benzerlik ve farklılıkların bulunduğu konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak Levitas'a (2000) göre, sosyal dışlanmanın anlamlarından biri olan bölüşüm yaklaşımı, sosyal dışlanmayı yoksulluğun bir sonucu olarak görmektedir (Akt.: Şahin, 2009: 38, 39). Yoksulluk sadece maddi olanaklardan yoksunluk anlamında bir kavram olarak görülmemektedir. Çünkü bireylerin yaşadığı maddi imkânsızlıklar, sosyal, kültürel ve toplumsal imkânsızlıkları da beraberinde getirmektedir. Sosyal dışlanma da yine bireylerin sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal destek alanlarında yaşadığı yetersizliği tanımlamaktadır (Şahin, 2009: 39).

Özetle; bireylerin biyopsikososyal açıdan sağlıklı olmamalarının temelinde yoksulluğun önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Maddi imkânlara sahip olan yaşlı bireyler yalnızlıklarının etkisini azaltacak sosyal etkinliklere katılma, bakıcı

veya yardımcı tutma, yakınlarının kendisine daha yakın olabileceği koşulları sağlama gibi olanaklara da sahiptirler. Bunun yanı sıra sağlık, eğitim, güvenlik ve ulaşım gibi alanlarda yoksul bir bireye nazaran daha az sorunlarla karşılaşacaklardır. Yaşlandıkça zihinsel ve fiziksel yeti kaybı yaşayan bireylerin yaş sebebi ile sosyal dışlanmaya maruz kalmaları yaşlı bireyleri oldukça etkilerken, yoksulluk sebebiyle toplumdan dışlanmaları yaşamlarını daha da zor hale getirmektedir. Yaşam koşulları daha fazla zorlaşmış olan yaşlı bireyler toplumsal alandan hem dışlanmakta hem de ayrımcılığa uğramaktadırlar. Bu iki negatif durum yaşlı bireylerin yalnızlaşmasına ve yaşam kalitelerinin düşmesine sebep olmaktadır.

2.12.2. Ayrımcılık

Bireylerin, devlet ve kuruluşlarca eşitlik ilkesine aykırı olarak, haklarından yoksun bırakılması veya eşit olarak faydalandırılmamasıdır. Doğrudan ve dolaylı olarak iki türü vardır;

Doğrudan Ayrımcılık; din, etnik köken, cinsel yönelim, engellilik vb. olmak üzere bu gibi nedenlerle bir kişi veya grubun diğer kişi veya grupların faydalandığı hak ve özgürlüklerden ya hiç faydalanamaması ya da yeteri kadar faydalanamaması anlamına gelmektedir. Doğrudan ayrımcılığın tespit edilebilmesi kolay olmamaktadır. Öncelikle kişilerin uğradıkları ayrımcılıkla ilgili bilgi sahibi olmaları, bilinçli bir şekilde bunu dile getiriyor olmaları, bilgilendirildiklerinde haklarını aramak için bir arayış ve çaba içinde olmaları gerekmektedir. Dolaylı ayrımcılık ise; herkes için geçerli ve tarafsız olan fakat bazı kişiler ve gruplar üzerinde diğer gruplar ve kişilerden daha fazla negatif etkiler ortaya çıkaran yasal düzenlemeler veya uygulamalar olarak tanımlanabilmektedir (Gül ve Karan, 2011: 14, 15).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)'nin 25. Madde ve 1. Fıkrası'na göre; “*Her insanın, yiyecek, giyecek, konut, sağlık hizmetleri ve gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere; kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine hakkı vardır. İşsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık ya da geçim olanaklarından iradesi dışında yoksun kaldığı diğer hallerde sosyal güvence hakkına sahiptir.*” İHEB, yoksulluğu insan hakları ihlali olarak değerlendirmektedir. Ancak hemen her toplumda yoksul bireylerin varlığı bilinmektedir ve bunun önüne geçilmesi noktasında hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların samimiyeti sürekli

olarak kuşkuyla karşılanmaktadır. Yaşlı yoksulluğu konusunda da geleneksel yapıdan, inanç sisteminden, ahlak olgusundan kaynaklanan sebeplerle sürekli bir kutsiyet atfedilen yaşlılık, görmezden gelinmese bile gerekli önem verilmemektedir. Bu nedenle dünya üzerindeki yoksulların önemli bir kısmı yaşlılardan oluşmaktadır.

Ayrımcılıkla ilgili en büyük mücadelenin ekonomik anlamda verilen mücadele olduğu söylenebilir. Ayrımcılık yoksulluğa neden olurken, yoksulluğun da ayrımcılığın esas nedenlerinden biri olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Hem yaşlılık hem de yoksulluk olarak dezavantajlı grupta yer alan bireyler toplumsal alanda negatif ayrımcılığa uğratılarak sosyal dışlanmaya maruz bırakılmaktadırlar. Bu nedendir ki devletlerin yoksullukla mücadelelerini dezavantajlı gruplar üzerinden de değerlendirerek çözüm yolları aramaları, ayrımcılıkla mücadele için önem arz etmektedir (Tokol ve Alper, 2011: 245, 246).

2.12.3. Depresyon

Bireylerin yaşadığı toplumsal bir sorun olan yoksulluk, bireylerin ruh sağlığının bozulmasına ve depresyona girmesine neden olabilmektedir. Solomon'a göre, yoksulluk depresyona, depresyon işlevsizliğe ve yalnızlığa sebep olarak yoksulluğu artırmaktadır (2001: 339). Depresyonun sebebi ve sonucu olan yoksulluk bireyi umutsuzluk, çaresizlik içinde bir kısır döngüye sokmaktadır. Solomon'a göre, yoksulluğun bireyler üzerinde yarattığı etki çerçevesinde boyun eğme durumu ortaya çıkmakta ve bu durum kaderle edilgen bir ilişki içerisine girmektedir. Depresyona giren yoksul bireyler kendilerini çaresizliğin en üst seviyesinde görmektedirler. Bu çaresizlik onların destek aramasına ve bu durumu kabullenmesine bile engel olmaktadır. Bunun sonucunda toplumdaki bireylerden kendilerini ayrı tutarak, izole ederek, tedavi edilmesi gereken yönü reddederek serbest iradenin insanca niteliğini kaybetmeye başlamaktadırlar (2001: 339).

Yaşlı bireylerin yaşadıkları sosyal sorunlar psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bireyin yalnızlaşması ve yoksullaşması üzerinde önemli bir role sahip olan toplum, çeşitli algı ve önyargılarla yaşlı bireylerin izole bir hayat yaşamasına göz yummaktadır. Yaşamın son evresi olarak görülen yaşlılık ciddi psikolojik bunalımlara girmeye neden olmakta bu bunalımlar intihara da neden olabilmektedir. Sezer, Türkan ve Bülbül'ün 2015 yılında yapmış olduğu "Kentleşme ve Kentlileşme

Bağlamında Yaşlı İntiharları” konulu araştırmada yaşlı bireylerin intihar sebepleri açıklanmaktadır. Bu sebepler arasında yoksulluk ve yalnızlık önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenledir ki yaşlı bireylerin ruhsal sağlıklarının korunması, insan onuruna yakışan bir hayat sürdürebilmesi için öncelikle toplumsal etkileşimin olması gerekmektedir. Bunun için ülkelerin bu konuda hassasiyetle politikalar geliştirmesi gerekmekte ve bunu yaparken de bunun bireysel değil toplumsal bir sorun olduğu gerçeğini göz önünde bulundurması gerekmektedir.

3. BÖLÜM

YAŞLANMA ve YAŞLILIK POLİTİKALARI

3.1. Dünya’da ve Türkiye’de Yaşlılık

İnsanlık tarihine göz atıldığında yaşlı bireylerin sayısı genç bireylerin sayısı ile kıyaslanacak duruma 20. yüzyılda geldiği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında endüstri toplumlarının hızla yaşlandıkları, buna karşın da doğum oranlarının oldukça gerilediği bilinmektedir (Tufan, 2003: 37). Yirminci yüzyılla birlikte “toplumların yaşlanması” önemli bir sorun haline gelmiştir.

Geçtiğimiz 40-50 yıl içinde özellikle gelişmiş ülkelerde olmak üzere, yaşlı nüfusun arttığı gözlemlenmektedir. Gelişmiş ülkelere kıyasla daha az düzeyde de olsa, sonrasında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde de bu durum gözlemlenmeye başlamıştır. Modernleşmeyle birlikte, hemen hemen tüm toplumlarda sık görülen bulaşıcı ve salgın hastalıklar, aşırı doğurganlık, bebek ölümleri, teknoloji ve bilimdeki gelişmelerle tedavi yöntemlerinin bulunması sonucu toplumların sağlığını tehdit eden sorunlar olmaktan çıkmaya başlamıştır. Böylelikle insanlar daha uzun yaşama şansını elde etmişlerdir. Önceki yıllarda 100 kişinin ancak 4-5 kişisi 65 yaşına ulaşabilirken, günümüzün gelişmiş ülkelerinde 100 kişinin 10-15 kadarı 65 yaşının ötesine kadar yaşayabilmeye başlamışlardır. Kıtalar açısından ele alındığında en uzun yaşamın Avrupa kıtasında olduğu saptanmıştır. Avrupa kıtasında 2010 yılında %14 olan yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının 2050 yılında %25’e ulaşacağı tahmin edilmektedir. Yine 2050 yılında Dünya üzere toplam 2 milyar yaşlı nüfus olması beklenmektedir. Bununla birlikte, Güney Afrika, Kamerun, Zambiya gibi salgın hastalıkların hala sorun olduğu ülkelerde dahi yaşlılık adına özel çalışmalara gereksinim duyulması, yaşlılığın sosyal sorun olma boyutunu tekrar gözler önüne sermektedir (Aslan, 2012, Akt.: Sözen, 2014: 10-11).

Bilim insanlarına göre 21. yüzyılın ortalarına gelindiğinde 60 yaş ve üzerindeki bireyler toplam nüfusun üçte birini oluşturacaklardır. Endüstri ülkeleri bu konuyu ciddi bir tehdit olarak algılamakta ve nüfus politikaları geliştirmektedirler. Dünyanın üçte birini oluşturan yaşlı nüfusun yoğunluk olarak gelişmemiş ülkelere oluşması beklenmektedir (Tufan, 2003: 40).

1950-2000 yılları arasında, Dünya genelinde ortalama yaşam süresi 20 yıl civarında artmış ve 66'ya ulaşmıştır. Ortalama yaşam süresinin önümüzdeki 50 yıl içerisinde 10 yıl daha artarak 76'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki yaşlı nüfus oranının artışı yılda % 2 civarında iken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran % 3 civarındadır. Dünya genelindeki toplam yaşlı nüfus 600 milyon civarında iken 2025 yılında, çoğu kadın olmak üzere, 800 milyona, 2050 yılında ise 2 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Bilir ve Paksoy, 2007: 3-9).

21. yüzyılın ortalarına doğru yaşlı nüfus oranının toplam nüfusun üçte biri olacağı üzerinde Endüstri toplumları hassasiyetle durmaktadır. Modernleşme sürecini tamamlamak isteyen Türkiye'nin gözünden bu durum kaçmamalıdır. Çünkü modernleşme sürecinin tamamlanması aynı zamanda yaşlanma olgusuna getireceği çözümlere de bağlıdır. Her ne kadar Türkiye'nin bugünkü demografik tablosunu Cumhuriyet'in kuruluşundan 1960'a kadar sürdürülen nüfusu artırma, 1960'tan bugüne kadar nüfusu azaltma politikaları oluştursa da, doğum oranlarının 1960'tan sonra gerilemesinin tek nedeni olarak nüfus politikaları gösterilemez. Bu noktada modernleşmenin etkilerini göz önüne alarak kentleşmenin, kentlileşmenin, göç hareketlerinin, eğitim düzeyinin ve farklılaşan yaşam tarzlarının demografik yapının değişimi üzerindeki rolü göz ardı edilmemelidir (Tufan, 2003: 40-42).

Türkiye'de yaşlı nüfusun durumu incelendiğinde, TÜİK'in 2016 yılında ADNKS güncellemesine göre, Türkiye nüfusu 79.814.871' dir. Bu nüfusun % 8,3 'ünü 65 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır ki bu da, 6.651.503 kişiye tekabül etmektedir. Türkiye'nin nüfus projeksiyonları incelendiğinde nüfusun 2050 yılında yaklaşık 100 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda 2015 yılında toplam nüfusun %8,2' sini, 2023 yılında %10,2'sini ve 2050 yılında %21'ini 65 yaş ve üzeri nüfus oluşturacaktır (TÜİK, 2016). Buna göre bakıldığında 2023 yılında yaklaşık 9 milyon civarında olması beklenen yaşlı nüfus, 2050 yılında 21 milyondan fazla olacaktır.

Genelde Dünya'ya özelde ise Türkiye'ye demografik özellikler çerçevesinden bakıldığında, nüfusun giderek yaşlanması ve bu bağlamda ortaya çıkacak sorunların varlığına dikkat çekilmiştir. Bireylerin sağlıklı ve mutlu yaşlanmaları adına ülkelerin ciddiyle dikkate almaları gerektiği konulardan biri "başarılı yaşlanma" adına geliştirilecek politikalar olmalıdır.

3.2. Sosyal Refah Devleti ve Yaşlı Nüfus

Refah Devleti ile Sosyal Devlet kavramları, bazı kaynaklar ve kişilerce aynı tanımlamaya tekabül ederken bazı kaynaklarca da farklı kavramlar olarak değerlendirilmektedir. Sosyal devlet ve refah devleti kavramları arasında fark olduğu görüşünü savunanlar tarafından anlam karmaşası yaşanmaması adına metin içinde sosyal refah devleti kavramı kullanılmıştır. Sosyal refah devleti tanımı metin içerisinde “toplum içinde bireylerin hakları gözetilerek refahlarının sağlanması” anlamında kullanılmıştır.

1848 yılında ilk kez Fransa Anayasası’nda yer verilen sosyal refah devleti anlayışında klasik hakların yanında sosyal ve ekonomik hakların önemi de vurgulanmıştır. Ardından Almanya’da yürürlüğe konulan Weimar Anayasası’nın refah devleti anlayışının gelişmesinde önemli bir yeri vardır. Sosyal refah devleti anlayışı, 1947 yılında İtalyan Anayasası, 1949 yılında Alman Anayasası, 1958 yılında Fransız Anayasası, 1961 ve 1982 Anayasaları ile Türkiye’de de kabul edilmiştir. 1942 yılında Beveridge Raporu ile yaygınlaşan sosyal refah devleti kavramı, 1941 yılında Temple tarafından tanımlanmıştır. Sosyal refah devletinin modern anlamda 19. yüzyılda iki başlangıcı olduğu kabul edilmektedir. İlki, İngiltere’de temel eğitimi sağlamak amacıyla hazırlanan yasal düzenlemeleri kapsarken ikincisi, Almanya’da Bismarck tarafından geliştirilen sosyal sigorta uygulamasını kapsamaktadır (Özdemir, 2007: 34).

Sosyal politika üreten, geliştiren ve düzenleyen refah devleti anlayışı farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Sosyal refah devleti, toplumsal refahın elverişli bir biçimde toplumdaki bireylere sunulmasını amaç edinerek devletin ekonomik alanda aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasını öngören bir devlet anlayışıdır. Bu bağlamda sosyal refah devletinin esas amacı, ekonomik alanda görülen başarısızlıklara ve yetersizliklere müdahale ederek bu durumu ortadan kaldırmaktır (Aktan, 1999: 43).

Gough’a göre sosyal refah devleti, toplumsal alanda işgücünün yeniden üretilmesi ve kapitalizmin hakim olduğu toplumlarda çalışmayan nüfusun korunması amacıyla kamu gücünün kullanılmasıdır. Buradan hareketle, bireylerin temel vatandaşlık hakları ile ilgili olarak toplumdaki tüm bireylerin daha iyi durumlara getirilmesi refah devletinin sorumluluklarına işaret etmektedir (2009: 2).

Bu tanımlamalar doğrultusunda genel bir ifade ile sosyal refah devleti; ekonomik olarak piyasanın başarısız işleyişine müdahale eden, işçi ve işverenler arasındaki uyuşmazlık sonucu ortaya çıkan düşük ücreti asgari düzeyde sabitleyen, bununla birlikte eşit işe eşit ücret anlayışını sağlamaya çalışan, bireyler arası gelir dağılımındaki eşitsizlikleri alınan vergilerle bireylere yeniden dağılımını sağlayan devlettir (Tuz, 2010: 35).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülke “sosyal refah devleti” anlayışını benimsemiş ve anayasalarında “sosyal refah devleti” anlayışına yer vermişlerdir. Sosyal refah devleti anlayışını benimseyen devletler, vatandaşların sosyoekonomik durumlarını iyileştirerek insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamalarını ve sosyal güvenliklerini sağlamak konusunda kendilerini yükümlü görmüşlerdir. Sosyal refah devleti anlayışının temel ilkelerinden biri olan eşitlik ilkesi yaş ayrımcılığına da engel olabilecek niteliktedir (Yıldız, 2011: 339).

Türkiye’de modern anlamı ile sosyal refah devleti anlayışının yerleşmesinin başlangıcı 1961 Anayasası olarak gösterilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 9.7.1961 tarihli Genel Esaslar kısmının 2. Maddesi Cumhuriyetin Nitelikleri başlığı altında,

“Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir” ibaresi ile sosyal refah devleti anlayışını açıkça kabul etmektedir.

Anayasalarda farklı zamanlarda kabul edilen sosyal refah devleti anlayışı uygulamada genellikle kendine yer bulamamaktadır. Toplumların, bireylerin huzuru ve refahı ön planda tutularak yapılan düzenlemeler toplumun tümüne hitap etme noktasında yetersiz kalmaktadır. Sosyal refah devleti tanımı içerisinde yer alan “işçi ve işverenler arasındaki uyuşmazlık sonucu ortaya çıkan düşük ücreti asgari düzeyde sabitleyen” sıfatı kapitalizmin bireyler üzerindeki etkisini gösterir niteliktedir. Çünkü işçiler tarafından alınan ücret eşitlense de işverenler ile işçiler arasındaki gelir eşit değildir. Bu noktada refah bir toplum olma adına uğraşılan hükümetlerde “sınıflar” arası uçurum artmaktadır. Bu nedenle öncelikle dikkate alınması gereken “sosyal adalet” ilkesidir. Sosyal adaletle birlikte toplumun refahı, belirli bir grubun geliri ile

yükselen gelir ortalaması uçurumun rakamlarla gösterilmesinden ibarettir. Sosyal adaletin benimsenmesi durumunda toplumdaki tüm bireyler eşit hak ve özgürlüklere sahip olabileceklerdir. “*Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler*” anlayışı toplumun refahını artıran ancak sosyal adaleti azaltan bir görüş olmuştur.

Sosyal adaletle birlikte bireyleri etkileyen etmenler azalacak hatta yok olabilecektir. Sanayi toplumlarında refahın artırılması fiziksel güce dayanmaktadır ve bu konuda fiziksel güç yetersizliği nedeniyle yaşlı bireyler çalışmaya elverişli bireyler olarak görülmemektedirler. Dolayısıyla toplumlar, sosyal refah devletini benimsemiş olsalar dahi yaşlı bireyler bu anlayıştan yararlanamadığı için toplumda var olan bir adaletsizlik göze çarpmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda sosyal devlet anlayışında, “yaşlı bireyler devlet tarafından korunur, kolaylıklar sağlanır” ibaresi yer alsa da pratikte bu durum farklıdır.

3.3. Türkiye’de Sosyal Refah Devleti Anlayışı ve Yaşlılık

Batılı anlamda sosyal refah devleti anlayışını benimseyemeyen ve uygulamaya koyamayan Türkiye Cumhuriyeti’nde, neo-liberal politikaların ilerlemesiyle birlikte sosyal refah devleti idealinin terk edilip edilmediği tartışma konusu olmuştur. Türkiye her ne kadar genç dinamikli bir nüfus yapısına sahip olsa da genel nüfus içerisindeki yaşlı nüfus oranı her yıl artış göstermektedir. Yaşlı nüfusun gözle görünür oranda artış göstermesi sağlık, bakım hizmetlerinin, sosyal güvenlik programlarının maddi ve manevi destek sağlayan kurum ve kuruluşların sosyal politikalar üzerinde yoğunlaşması gerektiği hususunda baskı yapmaktadır (Canpolat, 2008: 3). Bu baskıların ortaya çıkmasıyla birlikte sosyal refah devleti tartışmaları gündeme yeniden gelmektedir.

Buğra’ya göre, hak dili her şeyden önce “sorumluluk” kavramına dikkat çeken bir dildir. Kişinin bazı haklara sahip olması, başka birilerine de kişinin bu haklarını koruyabilmesi ve kullanabilmesi için sorumluluklar yüklemektedir (2005: 5). Bu noktada vatandaş ve hükümet arasındaki temel bir soruna dikkat çekilmektedir. Bireylerin hak ve özgürlüklerini yasal anlamda tanıdıktan sonra kendi yaşamlarına uygulamaları için hükümetlerin ayrıca bir şey yapmaları beklenmez, sadece temel hak ve özgürlüklerin ihlalini önlemesi beklenir. Buna karşın, bireyin ekonomik sosyal hak ve özgürlüklerinin hayata geçirilmesi noktasında birçok şartın yerine

getirilmesi beklenmektedir. Çünkü verilen bu haklar bireye, devlete karşı yerine getirilmesi gereken bazı sorumlulukları yüklemektedir. Günümüz toplumlarında, bireylerin haklarını koruyabilmeleri ve kullanabilmelerine yönelik görev ve sorumlulukları üstlenmesi gereken kurum, sosyal devlettir (Koray, 2001: 236).

Bireylerin sahip olduğu sosyal hakları uygulamaya geçirmeyi kendine görev edinen model, sosyal devlet modelidir. Sosyal refah devlet anlayışı, “*Devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören bir anlayış*” olarak tanımlanmaktadır” (Özbudun, 2005: 99).

Anayasa'nın 61. Maddesi gereğince; “*Yaşlılar devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir*” denilerek, yaşlıların bakımı ve korunması konusunda devlete görev yüklenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olmasının yanı sıra sosyal bir devlet de olmasının sonucu olarak yine Anayasa Mahkemesi'nin 16-27 Eylül 1967 tarih ve K.1967/29 sayılı Kararında ‘sosyal refah devleti’ kavramı;

“Ferdin huzur ve refahını gerçekleştiren ve teminat altına alan, kişi ve toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayan, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadî ve malî tedbirler alarak çalışanları koruyan, işsizliği önleyici ve milli gelirin adalete uygun biçimde dağılmasını sağlayıcı tedbirler alan adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan, hukuka bağlı kararlılık içinde ve gerçekçi bir özgürlük rejimini uygulayan devlet” şeklinde açıklanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda “milli gelirin adalete uygun bir şekilde dağılması” ibaresi yer almaktadır. Ancak günümüz Türkiye'sinde sosyal adaletin uygulamada olmadığı açıkça görülmektedir. Sınıflar arası uçurumun artması gelir düzeyindeki eşitsizliği gözler önüne sermektedir. Refah devlet anlayışı çerçevesinde toplumdaki bireylerin sosyal haklarına ulaşabilmesi, devletin görev tanımı içerisinde yer almaktadır. Toplumsal alanda gelir eşitsizliğinin yanı sıra yaş ayrımcılığına maruz kalan yaşlı bireyler bu adaletsizliği daha fazla hissetmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin, refah seviyeleri konusunda politikalarının yetersiz kalması sonucu toplumsal alandan geri çekilen ya da çekilmek zorunda kalan yaşlı bireylerin, sosyo-psikolojik sorunlar yaşamak zorunda kalmasına neden

olabilmektedir. Dezavantajlı gruplarda yer alan yaşlı bireyler temel haklarının yanı sıra genellikle sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. İnsan onurunu zedeleyen bir durum olarak yoksulluk bireyler tarafından genellikle dile getirilemeyen zorlu bir yaşam sürecini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle sosyal refah devleti anlayışını benimseyen ülkelerin sosyal adalet ilkesi çerçevesinde insan onurunu zedelemeyen yardımlarla bireylerin refahını sağlaması gerekmektedir. Bunun için de sosyal refah devleti anlayışını benimseyen devletlerin bu ihtiyaçlar çerçevesinde sosyal hak ve destek içerikli politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

3.4. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika Geliştirilmesinin Gereklik Nedenleri

Yaşlı bireylere yönelik sosyal politikalar geliştirilmesinin temelinde sosyal yapının değişmesi ile ilgili nedenler, demografik nedenler, ekonomik faktörler, insani nedenler, siyasi ve hukuki bir zemin olarak “sosyal devlet” anlayışı yer almaktadır.

3.4.1. Sosyal yapının değişmesi ile ilgili nedenler

Modernleşme toplumsal alanda önemli değişim ve dönüşümlerin temeli olmuştur. Söz konusu toplumsal dönüşümün en önemli merkezi “aile” kurumu olmuştur. Aile kurumunda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin, aile fertlerinden olan yaşlı bireyi de etkilemesi kaçınılmaz bir durumdur. Çekirdek aile tipine geçişle birlikte yaşlı bireyler rol, statü ve yakınlık derece kayıplarına uğramışlardır. Türkiye’de geleneksel geniş aile yapısı çekirdek aile yapısına doğru dönüşmeye devam etmektedir. Ancak eskisi kadar olmasa da genel anlamda aile ve akrabalık sisteminin varlığını koruduğu söylenebilir (Altan, 2006: 270, 271).

Aile kurumunda gerçekleşen bu değişim ve dönüşümlerin, geleneksel olarak aile içerisindeki yeri ve önemi olan ve bu nedenle ihtiyaçlarının giderilmesi noktasında sorun yaşayan yaşlılar için olumsuz sonuçlara sebep olduğu söylenebilir. Bu bağlamda toplumsal değişim ve dönüşümden kaynaklanan sorunların çözümüne yönelik, “kurumsal” anlamda sosyal politikaların yeri önemli hale gelmekte ve yaşlı bireyler açısından ihtiyaç olarak görülmektedir (Taşçı, 2010: 182).

3.4.2. Demografik nedenler

20. yüzyıl demografik değişimler açısından önemli bir yere sahiptir. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’daki ve dünyanın diğer bölgelerindeki

lkeler, yüz binlerce genç ve yetişkin nüfusunu kaybetmiştir (Altan, 2006: 10). Bu durum demografik yapının değişmesinin en önemli sebeplerinden biridir. Demografik yapıda meydana gelen değişim sonucunda 65 yaş ve üzeri nüfus artmış ve toplam nüfus içerisindeki oranı yükselmiştir. Modernleşme sürecinde teknolojik ilerlemelerle birlikte bireylerin yaşam sürelerinin artması, ölüm oranlarının düşmesi ve doğum oranlarının yükselmesi sonucunda demografik yapı değişime uğramıştır (Seyhun, 2006: 1, 6). Bu demografik değişim ve dönüşümler sonucunda ülkeler farklı yönlerden sosyal politika düzenlemelerine gitmek zorunda kalmışlardır. Bu düzenlemelerin en fazla görüldüğü alanlar yaşlılara yönelik sosyal politika alanları olmuştur. Nüfus içindeki oranı yıldan yıla artan yaşlı nüfusun sağlıklı yaşlanması için politikalar geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir (Taşçı, 2010: 179, 180).

3.4.3. Ekonomik nedenler

Bireyin yaşlanmasıyla birlikte emekli olmak zorunda kalması ve bunun sonucu olarak da geliri azalmakta bunun yanında giderleri artmaktadır. Güçsüzlük, ruhsal ve bedensel yorgunluk, beslenme bozuklukları ve yaşlılık hastalıkları ekonomik sorunlarla birleştiğinde bu durum yaşlı için daha da çekilmez hale gelebilmektedir (Yıldız, 2011: 337). Aktif nüfus içerisinde yer alamayan yaşlı nüfus sayısal ve oransal olarak artmaktadır.

Makroekonomik olarak yaşlı bireyler, emeklilikle birlikte üretici konumdan uzaklaşarak tüketicisi konumunda yer almaktadır. Bu nedendir ki, yaşlı nüfusun bağımlılık durumlarının fazla olduğ ülkelerde, toplumsal gelire katkılarının olmaması nedeniyle çalışma çağındaki nüfus için bir yük olarak görülmektedir (Altan, 2006: 271). Ortalama yaşam süresinin artmasıyla sağlıklı yaşlanma paralellik göstermemektedir. Bu aksi durumun temelinde sosyal güvencesizlik ve yetersiz gelir etmenleri yer akmaktadır. Bu nedenle politikaların geliştirilmesi noktasında, bireylerin sağlıklı ve uzun yaşamaları için ekonomik nedenleri de göz önünde bulundurmayı zorunlu kılmaktadır.

3.4.4. İnsani nedenler

Yaşlanma, bireyin yaşamının doğal bir parçası ve insani bir durum olduğundan yaşlanmayla ilgili ortaya çıkan sorunlarla ilgilenmek ve bu sorunları gidermek de insani bir durum olmaktadır. Yaşlı olmak, ayrımcılık unsuru olamayacağından

yaşlıların negatif ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmamaları gerekmektedir. Aksine insan onuruna yaraşan koşulların sağlanması, yaşlılara yönelik saygı ve sevgi gösterilmesiyle ilgili bilinçlenmenin eğitim sürecinin her aşamasında toplumu oluşturan bireylere verilmesi gerekmektedir. Bu koşulların sadece yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından sağlanması beklenmemeli aynı zamanda toplumsal alanda ahlaki bir görev olarak kabul edilmeli ve hümanist bir yaklaşımla ele alınmalıdır (Yıldız, 2011: 338).

3.4.5. Sosyal devlet anlayışı

‘Refah Devleti ve Yaşlı Nüfus başlığı altında detaylandırılan’ Sosyal Devlet ilkesi, yaşlı bireyler için bir hak, yaşlı bireylerin vatandaşı oldukları devlet için de bir görev halini almıştır. Bunun yanı sıra, yaşlı bireylerin bakımı, gözetimi, çalışabilme isteği ve yeterliliği olan bireylere iş bularak o işi ellerinde tutabilmelerine yardımcı olunması, iş ilişkilerinde ve sosyal yaşamlarında yaş ayrımcılığının önlenmesi, iş yaşamının olumsuz koşullarına karşın sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınması ve bir gelir güvencesine sahip kılınması gibi uygulamalar gündeme gelmiştir (Altan, 2006: 273).

Tüm bu nedenler ve yaşlı nüfusun dünya ülkeleri arasında artmasıyla birlikte sosyal risk gruplarından biri olan yaşlılara özel sosyal politikaların düzenlenmesi de zorunluluk haline gelmiştir. Türkiye, pek çok Avrupa Ülkesi ve Japonya kadar yaşlı nüfusa sahip olmayıp genç toplum özelliği taşısa da yakın gelecekte yaşlıların oranı arttıkça bu konuyla ilgili yeni düzenlemeleri ve gelişmeleri gerçekleştirmek zorunda kalacaktır.

3.5. Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye’de yaşlılara yönelik geliştirilen sosyal politikaların başında emeklilik sistemleri gelmektedir. Bunun yanı sıra dezavantajlı bir grupta yer alan yaşlı bireyin sosyal dışlanma, ayrımcılık gibi karşılaşması muhtemel sorunların giderilmesi noktasında da politikalar önem kazanmaktadır. Sosyal hizmet kapsamında yaşlı bakım ve destek hizmetleri ile sosyal yardımlar, yaşlı bireylere yönelik sosyal politika uygulamalarının diğer önemli ayağını oluşturmaktadır.

3.5.1. Emeklilik sistemleri

Sosyal güvenlik devlet tarafından düzenlenen yasal bir sistemdir. Sosyal güvenliğin yasal olma niteliği devletin vatandaşlarına karşı sorumluk ve yükümlülüklerinden kaynaklanmaktadır. Sosyal güvenlik vatandaşlar için bir “hak” devlet için de vatandaşlara karşı yerine getirilmesi gereken bir görevdir (Erkul ve ark., 1983: 136). Sosyal güvenlik sistemi içerisinde en gelişmiş ve en yaygın olan uygulamanın sosyal sigortalar olduğu söylenebilir. Sosyal sigortalar, çalışan bireylerin maruz kalabilecekleri belirli sosyal riskleri karşılamak amacıyla, işçi ve işverenin katılımının zorunlu tutulan devlet tarafından kurulan kurumlardır. Türkiye’de sosyal sigorta uygulamaları temel olarak Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur tarafından gerçekleştirilmektedir (Altan ve Şişman, 2003: 28).

Yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarından en yaygın uygulama yaşlılık (emeklilik) sigortasıdır. Yaşlılık sigortasının iki temel amacından söz edilebilir. Birincisi bireylerin yaşam süreçlerinde tüketimlerini kolaylaştırabilmek, ikincisi ise bireylerin güvenliğidir. Birincisinde, bireyin emeklilik sürecinde, bireye bir gelir sağlayarak tüketim ihtiyaçlarını karşılamak amaçlanmaktadır. İkincisinde ise, özellikle uzun yaşam koşullarına sahip olma durumunda, bireyleri ekonomik, sosyal ve sağlık hizmetleri açısından güvence altına almak amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, yaşlılık sigortasının birinci amacıyla yaşlıların yoksullaşma durumlarını gidermek, ikinci amacı ile de yaşlı bireylerin yaşlılık sürecinde karşılaştıkları sağlık sorunlarını gidermek amaçlanmıştır (Taşçı, 2010: 184).

1976 tarihli ve 2022 sayılı, “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” gereğince, hiç çalışmamış olan ya da sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmış olan bireylerin, yaşlılık sürecinde gelir sahibi olmaları amaçlanmıştır (<https://eyh.aile.gov.tr>). Yaşlı aylığı olarak bilinen bu maaş, yaşlı bireylerin cüzi miktardaki ihtiyaçlarını karşılasa da yaşlı bireylerin hayatını sürdürmeleri noktasında yetersiz kaldığı gözle görülür şekildedir. Türkiye’de yaşlılara yönelik geliştirilen sosyal politikalar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler nezdinde incelendiğinde oldukça yetersiz kalmaktadır.

3.5.2. Çalışma hakkı

Yaşlanmayla birlikte bireylerin gelirlerinde azalma işsizlikte artma görülmektedir. Özellikle kırsal alanda ya da yoksul bir kesimde yaşayan yaşlı bireylerde kronik işsizliğe rastlanmaktadır. Bir işte çalışma fırsatını elde edebilen yaşlılar ise genellikle düşük ücret karşılığında emeklerini satabilmektedirler. Sanayi toplumlarının genelinde görülen yaşa bağlı çalışma olanakları, yaşlı bireylerin insani şartlarda yaşayabilecek kazanç elde etmelerine engel olmaktadır (Emiroğlu, 1995: 41).

Fiziksel gücün ve yaşın önemli rol oynadığı sanayi toplumlarında, yaşlı bireylere çalışma hakkının verilmesi de yetersiz kalacaktır. Çalışma hakkı elde eden yaşlı birey işverenler tarafından istenmeyen işgücü sınıfına girmesi nedeniyle sahip olduğu hakkını kullanması da zorlaşacaktır. Bu nedenle yaşlı bireylere çalışma hakkı veren hükümetlerin yaşlı bireylerin çalışması için gerekli alanları da yaratmayı göz ardı etmemelidir. Yaşlı bireylerin fiziksel ve zihinsel yetilerine göre bir işte çalışmaları, maddi gelirin yanında yalnızlaşmasına, psikolojik sorunlar yaşamasına da engel olacaktır (Altan, 2006: 276).

3.5.3. Sağlık hakkı

Sağlık hizmetlerine ulaşma hakkı yalnızca yaşlı bireylere verilen bir hak değildir. Bireyin her yaşta ulaşması gereken en temel sosyal haklarından biridir. Ancak yaş ile birlikte artan sağlık sorunları, fiziksel ve zihinsel yeti kaybı, psikolojik sorunlar bireylerin kendi varlıklarına ve haklarına sahip çıkarak rahat bir hayat sürdürmelerine engel olabilmektedir. Çünkü yaşlı bireyin yaşadığı sağlık problemleri bireyin ekonomik durumundan sosyal hayat ile uyumuna kadar ulaşan geniş bir alanı etkileyebilir. Bu çerçevede yaşlı bireyin kendisine sunulan sağlık hakkına ulaşabilmesi, yaşlılık sürecinde bireyler için hayati bir öneme sahiptir. Türkiye, sağlık güvencesi konusunda, tüm vatandaşları kapsayabilen bir sisteme sahip değildir. Sağlık güvencesi, toplumda yalnızca sosyal güvenlik ağlarıyla birlikte çalışan kesime hitap etmekte ve bu sosyal güvenlik ağlarına bağlı kişilere ayrıcalıklı hizmet etmektedir. Ancak burada, sosyal güvencesi olmayan kesim toplumsal alanda göz ardı edilmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de yaşlı bireylerin önemli bir kısmının okuryazar olmaması ve teknoloji ile bağlantısının oldukça zayıf olması bireyin sosyal güvenlik haklarını bilmesine ve aramasına engel

teşkil etmektedir. Kırsal kesimde yaşayan yaşlılar için bu durum daha da zor bir hale gelmektedir. Kırsal alanlarda sağlık hizmetlerinin yetersizliği sosyal güvencesi olmayan yaşlı bireylerin yaşadıkları yer nedeniyle de sağlık hizmetlerine ulaşamaması yaşam şartlarını daha zorlu hale getirebilmektedir (Dural ve Con, 2011: 487,488).

3.5.4. Sosyal hizmet uygulamaları

1986 tarih ve 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu”nu gereğince Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)’ndan, yoksulluk yaşayan yaşlı bireylere yardım yapmak amaçlanmaktadır. Ancak SYDTF’nin yoksullukla mücadele çalışmaları, önceden amaçlanan nesnellığe ulaşamadığı, uygulamaların ciddi bir şekilde denetlenmediği, yoksul kesimlerin önemli bir kısmına ulaşmadığı, yapılan yardımların da yoksul kesimlere ulaşmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ancak işgücü piyasasında yer alamayan yaşlı, engelli ve kimsesiz bireylerin hayatlarını sürdürebilmeleri noktasında SYDTF’nin yardımlarını sürdürmesinin ve daha fazla hassasiyet göstermesinin gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Şenses, 2003: 334-340).

“Yüz kızartıcı” bir durum olarak algılanan yoksulluk nedeniyle yardım alma durumu bireylerin toplumsal alanda sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. Aksu Bora’nın 2002 yılında yaptığı çalışmaya göre, yoksul bireyler, bireyden yardım almak yerine devletten yardım almayı görece “insani olgu” olarak kabul etmektedirler. Ancak devletten alınan sosyal yardımı da “utanç verici” olarak algılayan bireylerin varlığı da göz ardı edilmemelidir (2002: 106, 108). Bu noktada bireylerin, verilen bu sosyal yardımların “sadaka” değil vatandaşlık hakkı olduğu konusunda bilgilendirilmesi ve ikna edilmesi gerekmektedir. Çünkü yaşlı bireyler kendilerine toplum içinde verilen sosyal desteği onur kırıcı bir davranış olarak görebilmektedirler. Bu nedenle bireyin yaşamını sürdürebilmesi adına yapılan yardımlar, onuru zedelenmeden, özsaygısı ve toplumsal alandaki saygınlığına zarar verilmeden yapılmalıdır (Buğra, 2007: 87).

3.5.5. Kurumsal bakım ve gözetim hizmetleri

Kurumsal bakım ve gözetim hizmetleri Türkiye’de SHÇEK’ne bağlı huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri tarafından verilmektedir. Bunun yanı sıra özel sektör ya da SHÇEK dışında diğer kamu kurum ve kuruluşlar tarafından da bu

hizmet verilebilmektedir. 21 Şubat 2001 tarihinde yürürlüğe konan, Huzurevleri ve Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği'nde, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde hizmet görececek yaşlı bireylerin saptanarak bakım ve rehabilitasyondan yararlanmasının sağlamak ve verilen hizmetlerin nitelik ve işleyişini belirlemek amaçlanmıştır. Bu nitelik ve işleyiş kapsamında, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen ve özel bakım ve rehabilitasyona ihtiyaç duymayan yaşlı bireyler huzurevlerine, özel bakım ve rehabilitasyona ihtiyaç duyan yaşlı bireyler ise bakım merkezlerine kabul edilmektedirler (Altan, 2004: 287,289).

3.5.6. Yerel yönetimlerce verilen hizmetler

Yerel yönetimlerce verilen hizmet çerçevesinde belediyeler yardıma muhtaç olan yaşlı bireylerin barınması adına huzurevi, ücretsiz muayene ve ilaç yardımı yapmak, gıda, ısınma e ev temizliği ihtiyaçlarına destek olmak, belediye ulaşım araçlarında ücretsiz ya da indirimli seyahat edebilmek gibi çeşitli yardımlar sağlamaktadır. Ekonomik ve kültürel açıdan kendini geliştirmiş olan belediyeler ise, yaşlı bireylere seminer ve poliklinik hizmetleri, aşevinden bireylerin evlerine yemek dağıtımı, nakdi yardım, ambulans ile sağlık kuruluşuna ulaştırma, özel gün kutlamaları ve çeşitli etkinliklere katılımlarını sağlamaktadır (<https://eyh.aile.gov.tr>).

Araştırmanın evreninin oluşturan Muğla Büyükşehir Belediyesi yaşlılara yönelik hizmetler üzerinde dikkatle durmaya çalışmaktadır. Bu hizmetler çerçevesinde yaşlı bireylere ücretsiz ulaşım, evde bakım ve ihtiyaç sahibi bireylerin yemek ihtiyaçlarının karşılanması adına aşevi imkanı sağlanmıştır. Bunun yanı sıra köy muhatlıkları tarafından belirlenerek belediyeye bildirilen yardıma muhtaç yaşlı ve yoksul bireylere ayni ve nakdi yardımlar yapılmaktadır. Aynı zamanda fiziksel güç yetersizliği nedeniyle yaşadıkları evleri temizleyemeyen yaşlı bireyler için, talep karşılığında temizlik hizmeti götürülmektedir. (www.mugla.bel.tr). Muğla Büyükşehir Belediyesi'nin yaşlılara yönelik hizmetleri bulgular bölümünde detaylı olarak tartışılacak ve eksiklikler çerçevesinde de değerlendirilecektir.

Tüm literatür kısmını oluşturan bölümler çalışmaya yaptığı katkılar neticesinde araştırmada yer almaktadır. Yaşlılık kavramının boylamsal bir şekilde ele alınması yaşlılığın tarihsel süreçte geçirdiği süreçler çerçevesinde değerlendirmesine yardımcı olacaktır. Çünkü günümüzün önemli bir sorunu haline gelen yaşlılık sürecinin

bugüne değin geçirdiği evreleri incelemek günümüz çalışmalarına yol gösterici olacaktır.

Buradan hareketle tarihsel süreçte yaşlılığın sosyal bir sorun haline gelmesinin nedenleri üzerinde durulmuş ve bu nedenler yaşlılık sosyolojisine ilişkin kuramlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra özellikle sosyal yaşantıda pratiklerinin görülmesi hedeflenen teoriler ve öneriler üzerinde durularak hangi teorinin yaşlılığı hangi açıdan ele aldığı incelenmiştir. Literatürde bulunan bu teoriler çalışmaya farklı bakış açıları geliştirmesi yönünden önemlidir ve bu nedenle araştırmada yer alması gerekli grlmştir. Zaman içerisinde birbirlerinin antitezi olan ya da birbirlerini destekleyen içerikte olan teorilerin yaşlılık kavramına yaklaşımlarını incelemek için yaşlılıkla ilgili geliştirilen kuramlar üzerinde durulmuştur. Araştırmanın teorik temeli modernleşme teorilerine dayanmaktadır.

Yaşlılık sürecinin önemli sorunları beraberinde getirmesi üzerine geliştirilen kuramlar yaşlılıkta görülen sorunlarla birlikte ele alınmıştır. Bu sorunların başında yer alan yoksulluk kavramı tanımlanarak yoksulluğun türlerine, sınırına ve belirlenme şartlarına değerilerek yaşlı bireyler üzerinde bıraktığı etkiler tartışılmıştır. Ancak önemli bir sorun olan yoksulluğa odaklanırken nedenlerinin de göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülerek yoksulluğa neden olan faktörler irdelenmiştir. Son olarak Türkiye’de yaşlı yoksulluğunun yarattığı sorunların başında gelen sosyal dışlanma ve ayrımcılık kavramları çerçevesinde yaşlı bireylerin sarsılan otoritelerine ve değerşen statülerine dikkat çekilmiştir.

Değerşen toplumlara göre değerşen yaşlılık algısını irdelemek için Dünya’da ve Türkiye’de yaşlılık kavramı üzerinde durulmuştur. Yaşlanma, özellikle sağlıklı yaşlanma ile ilgili fikir edinebilmek için dünya üzerinde en uzun ve en kısa yaşam süresinin olduğu bölgelere yer verilmiş ve bu durumun ülkelerin refah seviyeleriyle ilgisine dikkat çekilmiştir. Çünkü ülkelerin yaşam standartlarının seviyesi bireylerin sağlıklı ve kaliteli bir yaşlılık süreci geçirmeleri üzerinde önemli bir etkidir. Bu bağlamda “sosyal refah devleti” anlayışı tanımlanarak Türkiye’de refah devleti anlayışı çerçevesinde sosyal politikalar ele alınmıştır. Yaşlılık, toplumsal alanda üzerinde çalışılması, sosyal politika geliştirilmesi gereken bir yaşam evresidir. Bu nedenle de yaşlıların sosyal politikalara ihtiyaç duymasının sebeplerine değerilerek

var olan politikalar incelenmiştir. Buradan hareketle saha araştırması sürecinde elde edilen veriler sonuç kısmında değerlendirilerek politikaların yetersizliğine dikkat çekilmiştir.

4. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSSEL MODELİ

4.1. Araştırmanın Problemi

Tarihsel süreçte toplumsal değişmeye neden olan çeşitli olaylar, keşifler, bilimsel gelişmeler, ekonomik, toplumsal ve siyasal değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. Toplumsal değişimi ve dönüşümü etkileyen en önemli gelişmelerden biri Sanayi Devrimi'dir. Sanayileşme, neden olduğu toplumsal değişim ve dönüşümle birlikte, yine toplumsal değişim ve dönüşümü önemli derece etkileyen göç ve kentleşme olgularını beraberinde getirmiştir. Sanayileşmeyle birlikte kırsal alanlarda yaşayan bireylerin yaptığı işler, makineler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla kırsal alanda insan emeğine olan ihtiyaç azalmış ve kırsal alanda yaşayan bireyler işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. Sanayinin gelişmesiyle birlikte kentlerde yeni istihdam alanlarının oluşması kırdaki işsiz kalan bireyler için çekici bir özellik olma halini almıştır. Bu nedenle özellikle genç ve çalışabilir nüfus kentlere doğru göç etmeye başlamışlardır.

Sanayileşme bu bağlamda ailenin tanımında da bir değişiklik meydana getirmiştir. Özellikle kırsal alanda geniş aile tipi yoğunlukta genç ve çalışabilir nüfusun kentlere göç etmesiyle birlikte geleneksel geniş aile çekirdek aileye evrilmiştir. Bu durum yaşlı bireyi farklı şekillerde etkilemiştir. Bu etkilerden biri kırdaki kalan bireylerin genellikle yaşlı bireyler olması ya da zamanla yaşlanmasıdır. Bireylerin çocuklarının iş bulma nedeniyle kente göç etmesi ilk olarak bireyin kırsal alanda ve evinde yalnız kalmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra kırsal bölgelerde bireyler tarımsal bilgi ve tecrübelerine hakim olduğundan geçimlerini tarımsal işler üzerinden sağlamaktadırlar. Ancak yaşlanmayla birlikte meydana gelen fiziksel yeti kaybı bireyin tarımsal alanda çalışması önünde bir engel olmaktadır. Çocuklarının kente göç etmesiyle birlikte yalnızlaşan birey, fiziksel yeti kaybının da etkisiyle yoksullaşmaya başlamaktadır.

Kente göç eden yaşlı birey açısından bakıldığında da bu durum pek farklı değildir. Sanayi toplumlarında önemli ayırt edici özellik olan yaş kriteri yaşlı bireylerin çalışması önünde engel teşkil etmektedir. Yaşları dolayısıyla toplumsal alanda var olan önyargılar nedeniyle işverenler tarafından talep edilmeyen işçi sınıfına

giremeyen yaşlı bireyler kentlerde de yaşamlarını idame ettirebilecek gelire ulaşmakta zorlanmaktadır. Kentte çalışma imkanı bulabilen yaşlı bireyler de oldukça düşük maaşlar karşılığında, sosyal güvencesiz şekilde çalıştırılmaktadırlar. Bu durum kente göç eden yaşlı bireyin temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına ve oldukça düşük yaşam şartlarında yaşamak zorunda kalmasına neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra kentlerde ikincil ilişkilerin ön planda olması, bireylerin güvensiz olmaları ve akrabalık komşuluk ilişkilerinin zayıf olması yaşlı bireylerin yalnızlaşmaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Bunun yanı sıra teknolojik gelişmelerin insan ömrünün uzamasına katkı sağlamasıyla birlikte nüfus artmaya başlamıştır. Nüfusun artması yalnızca bebek ölümlerinin azalmasıyla bağlantılı değildir aynı zamanda yaşlı bireylerin da daha uzun yaşamasına bağlıdır. Aşağıda nüfus projeksiyonlarının yer aldığı tablo incelendiğinde de artan yaşlı nüfus oranı toplumsal bir sorunun olduğuna ve gelecekte de devam edeceğine işaret etmektedir. Aynı zamanda araştırmanın problemi olan bu sorun modernleşme teorileri ve işlevselci teori temelinden hareketle ele alınmıştır.

Tablo 4.1.1: 65 Yaş ve Üzeri 2016-2075 Nüfus Projeksiyonları

Senaryo		2016	2023	2050	2075
1	Toplam Nüfus	79.814.871	84.247.088	93.475.575	89.172.088
	65+Nüfus Oranı (%)	8,3	10,2	20,8	27,7
2	Toplam Nüfus	79.814.871	85.153.647	104.309.596	119.344.690
	65+Nüfus Oranı (%)	8,3	10,1	18,7	20,7
3	Toplam Nüfus	79.814.871	85.598.777	110.546.401	140.672.782
	65+Nüfus Oranı (%)	8,3	10,1	17,6	17,5

Tablo 4.1.2: Muğla 65 Yaş ve Üzeri 2016-2050 Nüfus Projeksiyonları

	2016	2023	2050
Toplam Nüfus	923.773	995.128	1.272.273
65+Nüfus Oranı (%)	% 11.4	12,9	21,4

Bahsedilen bu nedenler yaşlılığın sosyal bir sorun olmasının temellerine gönderme yapmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortalama yaşam süresi uzamıştır.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken uzun yaşamak değil sağlıklı yaşayarak sağlıklı ve başarılı bir yaşlanma süreci geçirmek olmalıdır. Ancak yaşlı bireyler gerek toplumsal alanda gerekse de bireysel olarak çeşitli nedenlerden dolayı sağlıklı bir yaşlılık süreci geçirememektedirler. Bu da bireylerin yaşlılık sürecinde problemler yaşamasına ve bu bağlamda sosyal ve psikolojik sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir.

Tezin dayandığı bu araştırma yukarıda bahsedilen temelden hareketle Muğla'da yaşayan yaşlı bireylerin yaşlılıkla birlikte yaşadıkları sorunların olup olmadığı tespit edilerek bu sorunların yoksulluk kaynaklı olması üzerinde yoğunlaşmıştır. Buradan hareketle araştırmanın problemi, bireylerin yoksulluk nedeniyle yaşadıkları sosyal ve psikolojik sorunları saptamak ve bu sorunlara çözüm yolları aramak, bu bağlamda yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin artırılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

4.2. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Sosyolojinin de içinde olduğu sosyal bilimlerde yöntem tartışmaları, başından beri sürmektedir ve sosyolojinin günümüzde de temel ve önemli sorunlarından biridir. Sosyal bilimlerde araştırmacıların aynı değer, bakış açısı ve varsayımlardan hareket etmeyeceği göz önünde bulundurulduğunda, sosyal bilim araştırmalarında da tek bir paradigma ve yöntem ile hareket etmek pek mümkün olmamaktadır. Sosyal bilimlerde hem araştırılan kişinin hem de araştırmacının birey olması ve bu bireylerin farklı kültür, değer ve kişiliğe sahip oldukları düşünüldüğünde doğa bilimlerindeki nesnellik ve belirlenimcilik yerini bilgi elde etmede özneliği ve göreceliği kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu noktada farklı paradigmanın olması, sosyal bilim araştırmacıları için zenginlik ve çeşitlilik oluşturmaktadır. Bu nedenle sosyal bilimler çok paradigmalı bilim olarak nitelendirilmektedir. Çünkü hiçbir paradigmanın bir diğerine mutlak bir üstünlük sağladığı söz konusu olmamaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2017: 33).

Sosyolojide yaygın olarak kullanılan yöntemler, pozitivist yöntem anlayışı, diyalektik yöntem anlayışı, yorumsamacı yöntem anlayışı ve eleştirel yöntem anlayışıdır. Bu yöntem anlayışları araştırmanın nasıl ve ne şekilde yapılması gerektiği konusunda fikir ayrılıkları doğarsa da önemli olan doğru ve geçerli bilgiye

ulaşılmasıdır. Aşağıda kısaca bu yöntem anlayışların özelliklerine değinilerek kendi içlerinde zayıf kaldıkları noktalara dikkat çekilmiştir.

Pozitivist yöntem anlayışı savunucularından olan A. Comte'a göre, sosyal bilim araştırmalarında din ve inanç göz ardı edilerek, doğa bilimlerinde olduğu gibi gözlem ve ölçmeye dayanan rasyonellik ve mantık kullanılarak gerçeklik anlaşılmalıdır. Pozitivist yöntem anlayışı esas alınarak yapılan bir araştırma, doğa bilimlerindeki bilimsel araştırma yöntemini esas almaktadır. Bunun yanı sıra gözlemlenebilir sosyal gerçeklikle çalışarak genellemeler yapacak bilgiye ulaşmak, pozitivist araştırma geleneğini yansıtmaktadır. Pozitivist araştırma geleneğinin bir başka özelliği de araştırmacının değerlerden bağımsız olarak gerçekliğe nesnel bir anlayışla yaklaşmaya çalışmasıdır. Bu durumda araştırmacı araştırdığı olgunun dışında kalarak araştırmaya duygu, düşünce ve değer yargılarını katmamalı, dışarıda kalarak nesnel ve tarafsız olmalıdır.

Pozitivist anlayışa göre sosyal bilimlerde bilimselliğin olması için nicel verilerin olması gerekmektedir. Ancak sosyal dünyayı yalnızca deney, gözlem veya sayısal bazı verilerle anlamaya ve açıklamaya çalışmak tek başına yetersiz kalmaktadır. Çünkü sosyal bilim araştırmalarında araştırmacının, öznellik, görecelilik ve değer gibi faktörleri dikkate almadan sosyal gerçekliği tam olarak anlamlandırabilmesi ve açıklayabilmesi oldukça güçtür. Bu noktada bazı sosyal bilimciler (yorumsamacı yöntem anlayışını benimseyen); bireylerin, örgütlerin ve toplumların sosyal ve davranışsal yönünü anlamının tek yolunun pozitivism olmadığını savunmaktadırlar. Yorumsamacı yöntem anlayışını savunanlara göre, sosyal bilimlerde olgular ve olaylar arasında doğa bilimlerinde olduğu gibi kesin ve katı kurallar koymak mümkün olmamaktadır. Bu nedenle yorumsamacı yöntem anlayışını temel alan araştırmacılar, bireylerin günlük deneyimlerini, duyguların anlamlarını ve davranışın arkasındaki bireysel nedenleri anlamlandırmaya çalışırlar. Bu nedenle yorumsamacılar, araştırma yapılacak insan veya insan toplulukları ile birlikte aynı yaşam koşullarını deneyimleyerek, araştırmaya dahil olarak gözlemlemeye çalışılması gerektiğini savunmaktadırlar. Buradan hareketle, sadece nesnel ölçümler ve standartlaştırılmış kapalı uçlu ölçüm araçları ile birey ile ilgili yeterli bilginin elde edilemeyeceğini savunmaktadırlar. Bu yüzden de

yorumsamacılar için daha geçerli bilgi elde etmenin yolu esnek ve nitel teknikle araştırma yapmaktan geçmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2017: 35).

Her iki yöntemsel yaklaşımı eleştiren eleştirel yöntem anlayışı, pozitivistlerin mevcut düzeni destekleyen ve sistemsel devamlılık taraftarı olmalarına; yorumsamacıların ise göreceliğe ve öznelliğe aşırı önem vermelerine dikkat çekmiştir. Eleştirel yöntem anlayışını savunanlar, bireylerin koşulları değiştirmesine ve kendileri için daha iyi bir dünya kurmaya yardımcı olmak adına çalışmalar yapmayı anlamlı bulmaktadırlar. Bu anlayışın öncülerinden olan Karl Marx'a göre sosyal dünyayı ve toplumun sabit ve doğal bir sistem olduğunu varsaymak, sosyal düzen ve mevcut toplum ilişkilerinin değiştirilemez olduğunu kabullenmek demektir (Gürbüz ve Şahin, 2017: 37).

Yukarıda açıklanan yöntem anlayışları incelendiğinde her üç anlayışın kendine özgü doğruları ve varsayımları bulunmaktadır. Ancak bu noktada hiçbir yöntemin bir diğerine üstünlük sağladığı iddiasında bulunulmayacağı gibi bir arada kullanmanın da araştırmayı geçersiz kılacağı fikrine kapılmamak gerekmektedir. Araştırma teknik olarak karma teknik üzerine kurgulandığı gibi karma yöntem üzerine de kurgulanmıştır. Çünkü her bir yöntem kendi içinde bazı avantaj ve dezavantajları barındırmaktadır. Bu nedenle her yöntemin kendi içindeki zayıf yönlerini diğer yöntemlerin güçlü taraflarıyla kapatmaya çalışarak araştırmanın kapsamını, derinliğini ve gücünü artırmak hedeflenmiştir.

Pozitivist yöntem anlayışının yaklaşımlarından biri olan yapısal işlevselci yaklaşıma göre, toplum bir bütündür ve bu bütünü oluşturan parçalar toplumun anlamlandırılması ve işleyişinin sağlanması açısından belirli fonksiyonel özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Fonksiyonel veya işlevsel olma, bir ihtiyacı karşılama ve diğer parçalarla ahenkli bir bütünü sağlama anlamına gelmektedir. Toplumda var olan kurumlar toplumun parçaları olarak ele alınırsa herhangi bir kurumun değişime dönüşüme ve zarara uğraması toplumun diğer kurumlarını da doğrudan etkileyecek ve bütünün değişimine, dönüşümüne ve zarara uğramasına neden olabilecektir (Kongar, 1995: 154). Araştırmada ele alınan, sanayileşmeyle birlikte değişim ve dönüşüm göstererek toplumun bütününe etki eden kurum da aile kurumudur. Ailenin yapısı ve işleyişinde meydana gelen değişimler aile bireylerini farklı şekillerde etkilemiştir ki bu değişim ve dönüşüme genel olarak tezin diğer bölümlerinde özel

olarak da araştırmanın yöntemsel modeli başlıklı bölüm altında yer alan, araştırmanın problemi içinde de yer verilmiştir.

Ayrıca yaşamın tüm evrelerinin bir bütün olarak ele alınması durumunda yaşlılık dönemine karşı oluşturulan önyargılar bütünü bozmakta ve sistemin çözülmesine neden olmaktadır. Toplumsal alan her bireyin eşit hak ve özgürlüklere sahip oldukları alandır. Ancak toplumun önemli bir bölümünü oluşturan yaşlı bireylerin ekonomik alandan, sosyal alandan dışlanması; “ölüme yakın”, toplumu terk etmek üzere olan bireyler olarak görülmesi toplumsal alanda bütünlüğün sarsılması olarak değerlendirilebilir. Toplumun parçalarından biri olan yaşlı bireylerin, yaşam kalitelerinin düşüklüğü ve yaşadıkları sorunlar toplumun diğer parçalarını da önemli derecede etkilemekte ve toplumsal sistemin bozulmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla işlevselci teoriye göre bozulan sistemin yeniden düzenlenmesi gerekir. Bu düzen, yaşlı bireylerin yaşadıkları sorunlara çözüm üretilmesi dâhilinde yeniden şekillenerek boyut kazanabilecektir.

Araştırmada kullanılacak olan bir diğer yöntem anlayışı anlamacı-yorumlamacı yöntemsel yaklaşımdır. Anlamacı-yorumlamacı yöntem anlayışı, sosyal eyleme ve toplumsal olguya vurgu yaparak onu tarihselliği ve toplumsallığı içinde anlamaya ve açıklamaya çalışır. Her olguyu ve olayı kendi toplumsal gerçekliği içinde nedensellik gözeterek yorumlamayı ve anlamayı amaçlar (Bal, 2015: 18).

Toplumsal alanda önemli bir sorun haline gelen yaşlı yoksulluğunun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunları yaşlılık olgusunun toplumsallığı içinde, bu yöntemsel yaklaşıma uygun olarak değerlendirilmiştir. Yaşlı bireylerin yaşadığı sorunları anlayabilmek için öncelikle yaşlılığın sorunlar yaşanan döneme gelmesine zemin hazırlayan şeyin incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle de yaşlılık kavramının günümüze gelinceye dek geçirdiği evrelere dikkatle bakılması ve sorun haline gelmesini etkileyen etmenlerin incelenmesi için yaşlılığın tarihsel açıdan incelenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra sorunların anlamlandırılması için yaşlı bireylerin duygu ve düşüncelerine, davranışlarına, yaşam şartlarına ve bunların arkasında olan gerçekliklere değinmek gerekmektedir. Çünkü günümüzde önemli bir sorun olarak görülen yaşlı yoksulluğu bağlamında yaşanan problemler toplumsal ve tarihsel

açından yorumlandığında; projeksiyonların yapılabilmesini kolaylaştıracak ve sorunların anlamlandırılarak çözüme ulaştırılmasında yardımcı olacaktır.

Son olarak araştırma diyalektik yöntem anlayışı çerçevesinde şekillendirilmiştir. Diyalektik yöntem anlayışı tez-anti tez-sentez sürecine dayanmaktadır. Araştırma bu çerçevede ele alındığında; yaşlı bireyler, genç bireylerin anti tezi olarak nitelendirilebilir. İki ayrı profili oluşturmuş olan bu bireyler zamanla toplumsal dönüşüme sebep olabilecek ve yeni bir toplumsal yapı oluşturabilecektir. Bu yapısal oluşum devinimselliğiyle tez- anti tez- sentez sürecinin devamlılığını sağlayacaktır. Üretime dahil olan bireyler ve üretime dahil edilmeyen yaşlı bireyler de bir başka tez-antiteze vurgu yapmaktadır. Genç ve çalışabilir bireyler üretime dahil olan bireyler olarak görülürken; yaşlı bireyler yaş ayrımcılığı ve sanayi alanında bilgi ve tecrübeye hakim olmayan “vasıfsız” işgücü olarak nitelendirildikleri için üretime dahil olmayan ya da edilmeyen bireyler olarak görülmektedir. Sentez olarak yaşlı bireylerin gelirine katkı sağlayarak yaşam standartlarını yükseltecek olan ve bireyin toplumsal alandan izole olmasını engelleyecek yeni istihdam alanlarının oluşturulması önerisi dikkate alınabilir. Günümüzde yaşlı bireylerin sayısının artış göstermesi ile birlikte aradaki bu ilişki daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Diyalektik yöntem anlayışında nicelik değişimi nitelik değişimini de beraberinde getireceği düşüncesinden yola çıkarak; yaşlı bireylerin sayısında meydana gelen bu artış zamanla aldıkları hizmetlerin kalitesinin değişimine de neden olacaktır (Ergun, 1984: 35-37). Bu nedenle diyalektik yöntem anlayışı toplumun bu değişimini ve dönüşümünü anlamada önemli bir yere sahiptir.

Eleştirel yöntem anlayışı savunucularından olan Marx'a göre “alt yapı üst yapıyı belirler” ve burada sözü edilen alt yapı ekonomidir; etkilenen yapılar ise diğer kurumlar olan aile, din, siyaset ve eğitimidir. Bu anlayış araştırmaya uyarlandığında yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin ekonomik anlamda sorunlar yaşaması hayatlarının diğer alanlarında da etkilerini göstermektedir. Ancak Marx'ın bu anlayışına karşın pozitivist yöntem anlayışının yaklaşımlarından biri olan yapısal işlevselci yaklaşıma göre tüm kurumlar bir bütünü oluşturmaktadır. Herhangi birinde meydana gelen değişim diğer kurumları da etkilemektedir. Burada bir kurumun diğer kurum üzerinde bir belirleyiciliği yoktur ancak etkileşim söz konusudur. Yapısal işlevselci yaklaşım araştırmaya uyarlandığında toplumun önemli bir kesimini oluşturan yaşlı

bireylerin rol ve statüsünde meydana gelen değişim ve dönüşümler aile kurumunu etkilemektedir. Dolayısıyla yapısal işlevselci yaklaşıma göre birey olarak yaşlıların yaşadıkları ekonomik sorunlar aslında toplumun bütününe etki etmektedir. Sanayileşmeyle birlikte vasıfsız işgücü sınıfına giren yaşlı bireyler ekonomik anlamda sorun yaşadıklarında aslında toplumun tamamında bir problem ortaya çıkmaktadır. Çünkü yoksulluğun bireysel bir sorun olduğu düşüncesi kadenci bir düşüncedir. Bireylerin yaşadıkları yoksulluk sorunu toplumsal bir soruna işaret etmektedir ki toplumların gelişmişlik düzeyi kişi başına düşen gelire göre belirlenmektedir.

Bu anlamda da araştırma Marx'ın diyalektik yöntem anlayışına uyarlandığında üretime dahil olan genç bireyler ve üretime dahil edilmeyen yaşlı bireyleri, tez-antitez olarak yaşlı bireylerin yaşadıkları ekonomik sorunları ve dolaylı olarak yaşadıkları diğer sorunların çözümlenmesi için hem genç bireylerin hem de yaşlı bireylerin eşit haklar çerçevesinde üretime dahil olduğu toplumsal yapının oluşturulması senteze işaret etmektedir. Çünkü toplumsal sınıfa işaret eden bu ayrışma sanayileşmeyle birlikte bireylerin yaşadıkları yerleri değiştirmesine, aile yapısının değişmesine, bireyler arası ilişkilerin dolaylı olarak zayıflamasına; bu bağlamda da kente göç eden bireyin çalışacak yer bulamayıp yoksullaşmasına ve yalnızlaşmasına, kırdaki kalan yaşlıların da fiziksel ve zihinsel yeti kaybı nedeniyle tarımsal iş yapabilme gücünü kaybederek yoksullaşmasına ve yalnızlaşmasına sebep olmaktadır. Bu durum da toplumsal bir değişimin, dönüşümün ve en önemlisi toplumsal bir sorunun varlığının göstergesidir.

Yukarıdaki tartışmalar doğrultusunda araştırma eleştirel realizm anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Eleştirel realizm, bir kuram değil toplum bilimlerinin, doğa bilimlerinde olduğu gibi bilimsel olarak incelenebileceğini savunan bir bilim felsefesidir. Eleştirel realizm, pozitivism gibi toplumsal hayatın bilimsel bir incelemesinin mümkün olduğunu savunmaktadır. Ancak eleştirel realizm, pozitivist bilim anlayışının toplum bilimleri için geçersiz olduğunu ileri sürmektedir. Pozitivizmin bilimsel araştırma anlayışlarını eleştirerek gerçekliğin tek bir bilgiye indirgenemeyeceğini bunun sağduyuyu yok saymak anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra bilimsel araştırma yapan araştırmacıları objektif kabul eden pozitivistleri araştırmacılarda da yanlılık olabileceği düşüncesiyle

eleştirmektedir. Roy Bhaskar sosyal bilimcinin değerlerinden arınamayacağını ancak bunun da doğal bir durum olduğunu dile getirerek pozitivist bilim anlayışını eleştirmektedir. Eleştirel realizm pozitivist duyumsamacılığı nedeniyle eleştirirken yorumsamacı yaklaşımı da eleştirmektedir. Eleştirel realizme göre bilim salt deney ve gözlemlerle yapılamayacağı gibi salt yorumlama ve anlama ile de yapılamamaktadır. Araştırmacının değer yargılarından arınmasının mümkün olmadığını dile getirirken aynı zamanda araştırmacının yaklaşımının ne yönde olduğu da araştırmayı etkileyeceğinden söz etmektedir. Buradan hareketle gerçeğin temeli olarak insan unsuruna öncelik verilmesi nedeniyle Bhaskar hem pozitivist hem de post-pozitivist insan temelli görüşler olarak nitelendirmek ve eleştirel gerçekçiliğin insanın dışında var olan bir gerçekçiliğe atıfta bulunan ontolojik gerçekçiliğinden ayırmaktadır (Yalvaç, 2010: 12-16).

Özetle, bu tezde tek bir yöntemsel yaklaşımın tercih edilmemesinin nedeni her yaklaşımın kendi içinde zayıf kaldığı yönleri olduğu düşüncesidir. Eleştirel realizm de pozitivist ve yorumsamacı yaklaşımı bilime ulaşma yöntemlerini ve anlayışlarını eleştirerek eksik kaldıkları yönleri eleştirmektedir. Buradan hareketle yukarıda uzunca ve açıkça tartışılan bu yöntemsel yaklaşımlar araştırmanın kapsamını ve gücünü artırması amacıyla bir arada kullanılmıştır.

Toplumsal bir sorun olarak görülen yaşlı yoksulluğu ve yarattığı sorunların araştırılması için karma teknik kullanılmıştır. Başka bir deyişle araştırma nicel ve nitel tekniği bir arada kullanarak veri elde etme çerçevesinde tasarlanmıştır. Bunun nedeni, her iki yaklaşımın da güçlü yanlarından faydalanmak ve tekniklerin kendi içlerindeki zayıf yönlerini telafi etmektir. Karma teknik kullanarak araştırma sürecinde elde edilen verilerin denetlenmesini sağlamak amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra karma teknik kullanarak araştırmanın derinliğinin, gücünün ve kapsamının sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaçla birlikte araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Bu nedenle nicel teknik ve nitel tekniklerin etkileşimli olarak birbirlerini desteklemesi amaçlanmış ve araştırmanın tartışma boyutu bu çerçevede şekillenmiştir. Özellikle bulgular kısmında tablolar yorumlanırken tablolarda görülen verilerin nitel araştırma sonucunda elde edilen veriler tarafından da desteklendiğini göstermek için yapılan derinlemesine görüşmelerden örnekler verilmiştir. Bu doğrultuda, Muğla ilinde toplam 420

örnekleme ulaşılmıştır. Nitel teknik kapsamında Muğla ilinde toplam 20 kişi ile görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler ilçe içerisinde gerçekleştirilirken hem kadın, erkeken sayısı hem de kır ve ilçe merkezinde yaşama sayıları eşit tutulmaya çalışılmıştır.

Araştırma 65 yaş ve üzeri bireylerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Yaşlı bireylerin yoksulluk düzeylerini, yoksulluğun ortaya çıkardığı sosyal ve psikolojik sorunları ölçmek üzere planlanan bu araştırmada veri toplama aşamasında iki farklı teknik bir arada kullanılmıştır. Bu tekinlerden birisi anket tekniğidir. Katılımcılara daha önceden hazırlanmış olan anketler uygulanmıştır. Bunun yanında daha detaylı bilgiler elde etmek amacıyla anket uygulaması yapılmayan bireylerle yarı yapılandırılmış sorular doğrultusunda derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Hazırlanmış olan anketlerden elde edilen verilerin hem doğruluğunu kontrol etmek amacıyla hem de daha detaylı bilgi elde etmek amacıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın hem nicel hem de nitel olarak tasarlanmasının bir diğer sebebi veri toplama işleminin araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği açısından önem taşımasıdır.

Soru hazırlama sürecinde literatürden yararlanılarak hem nitel hem de nicel olmak üzere iki farklı soru formu hazırlanmıştır. Nicel soru formu olarak kullanılan anketin veri toplama aşamasına başlamadan önce soru formunun çalışabilirliğini görmek adına pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot alışma sonrası çalışmayan sorular anketten çıkarılıp eksik kaldığı düşünölen sorular eklenerek, anket formuna son şekli verilmiştir. Araştırma sürecinde veri toplamaya hazır olan soru formuyla birlikte veri toplama işlemi sahaya çıkılarak gerçekleştirilmiştir.

4.3. Ölme

4.3.1. Bağımlı değişken: yaşlı yoksulluğu

Bireyler hayatlarının farklı dönemlerinde farklı toplumsal ve bireysel rollere sahip olmaktadır. Bireylerin yaşlarının ilerlemesiyle birlikte üreten birey rolleri tüketen birey rolleri ile yer değiştirmektedir. Bireyin tüketen rolüne bürünmesi, toplumdaki diğer bireyler ve rollerle etkileşiminin azalmasına neden olabilmektedir. Toplum ve tüketen birey arasında ortaya çıkan etkileşimsizlik durumu yaşlı bireylerin sosyal ve

psikolojik sorunlar yaşayarak yalnızlaşmalarına ve gelirlerinin de düşmesiyle birlikte yoksullaşmalarına neden olabilmektedir.

Yaşlı bireylerin yaşadığı yoksulluk sorunu özellikle modernleşme süreciyle birlikte gündeme gelmeye başlamıştır. Modern yaşamın ön plana çıkarmış olduğu ekonomik kaygılar, üretim sürecine dâhil olmayan bireylerin toplumdan uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Modernleşmeyle birlikte görünürlük kazanan yaşlı bireylerin yaşadıkları, yaşla birlikte ortaya çıkan kronik veya kronik olmayan hastalıklar, bağımlı olma veya olmama durumu, eş kaybı gibi psikolojik sorunlar yoksulluğun da beraberinde getirdiği sorunlarla katlanarak büyümekte ve bireylerin biyopsikososyal yaşam standartlarını asgari düzeye indirmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda yaşlı bireylerin yoksulluk düzeyleri ve yoksulluğun yaratmış olduğu sorunlar ölçülürken, hem bireyin üretimden çekilmek zorunda kalarak, toplumdan izole edilerek yoksullaşması hem de çeşitli problemler (fiziksel yetersizlik vs.) nedeniyle yoksullaşması bağlamı dikkate alınmıştır. Araştırma soruları hazırlanırken iki şekilde de oluşabilen yoksulluk durumunu ölçmeye yönelik farklı bakış açılarıyla oluşturulmuş sorular kullanılmıştır.

4.3.2. Bağımsız değişkenler

Sosyo-demografik değişkenler: Sosyo-demografik değişkenlerin yaşlı yoksulluğu ve bu yoksulluğun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunlar üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, medeni hal, meslek, sosyal güvence ve çocuk sayısı gibi etkenlere değinilmiştir.

Sosyal Dışlanma: Birey veya grupların iş yaşamından uzak olması, yoksulluk, eğitim seviyesinin düşüklüğü veya eğitiminin olmaması, engellilik, yaşlılık gibi sebeplerden kaynaklı olarak sağlık, eğitim ve kültürel imkanlardan faydalanamaması, üretim faaliyetlerine katılamaması ve karar alma süreçlerine dâhil olamaması gibi negatif durumlarla tanımlanabilmektedir (Genç ve Dalkılıç, 2013: 467). Çok boyutlu bir kavram olan sosyal dışlanmanın en belirgin özelliği, bireylerin veya grupların toplumla ilişkilerinin veya kurumlarla olan bağlarının zayıflaması ya da yok olmasıdır (Sapançalı, 2005: 54). Yaşlı bireylerde sosyal dışlanma çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Toplumsal alanda yaşlı bireylere karşı oluşturulan önyargılar yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları alanlardan biridir. Bir diğer

noktada genç işgücüne yer açması için işgücü piyasasından geri çekilmesi gereken bireyler olarak görülmeleri yaşlı bireyleri negatif ayrımcılığa uğratan bir yaklaşımdır denilebilir.

Yaşanılan yer: Bu çalışma kapsamında yaşanılan yer değişkeni üç farklı boyutta (kır-kent, sosyal yaşam, fiziki yapı) incelenmiştir.

Kır-kent: Kır-kent ayrımının temelini kentleşme süreci oluşturmaktadır. Kentleşme ile birlikte bireyselleşme artmış ve ikincil ilişkiler ön plana çıkmıştır. Kentte yaşayan bireyler Wirth' e göre hızlı bir akışın içerisinde bulunmaktadır. Bu hızlı akış bireyler arasındaki bağların zayıflamasına neden olabilmektedir. Kırdaki ise iş bölümü gelişmemiş, ekonomi daha çok tarıma dayalı ve birincil ilişkiler ön plandadır. Daha çok akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin yoğun olduğu bu ilişkiler bireyleri birbirine yakın tutmaktadır (Akt.: Sezer, Bülbül ve Türkan, 2015: 233). Kentleşmeyle birlikte gerçekleşen göç, birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilere bırakmasına ve bu ilişkilerin de çıkara dayalı bir boyut kazanmasına sebep olmuştur. Kente göç eden yaşlı birey işgücü piyasasında kendine bir yer bulamamaktadır. Çünkü işveren kuruluş ya da bireyler “vasıfsız” olarak nitelendirdikleri yaşlı bireylerle çalışmayı tercih etmemekte ya da oldukça düşük ücret ödeyerek çalışmaktadırlar. Kentleşme sürecinin sonuçlarıyla birlikte yaşlanma bireylerin, emeklilik, gelir düşüklüğü, aile ilişkilerinin zayıflaması, iletişim problemleri, iş bulamama, fiziksel yeti kaybı gibi sorunlar yaşlı bireylerin yoksullaşmasına ve sorunlar yaşamasına sebep olabilmektedir.

Sosyal yaşam/hayat: Yaşlılık döneminde meydana gelen önemli sorunlardan biri de sosyal yaşamlarında meydana gelen değişimlerdir. Bireyler yaşlanma süreciyle birlikte farklı statü ve rollere bürünmektedirler. Özellikle emeklilik sonrası bireyler yeni bir sosyal hayatın içerisine girmektedirler. Yaşlı bireylerin sosyal çevresi ile kurmuş olduğu iletişim yeni sosyal hayatına uyumunu kolaylaştırmaktadır. Söz konusu yeni sosyal hayat bireylerin eğitim düzeyi, medeni durumu ve gelir düzeyi gibi etkenler çerçevesinde şekillenmektedir (Kurt, 2008: 28). Bununla birlikte kırdaki ya da kentte yaşama, gecekonduda ya da merkezde yaşama gibi yerleşim yeri özellikleri de bireylerin sosyal çevresini ve uyum sürecini etkilemektedir. Bu nedenlerle, bireylerin yaşadıkları yerler ve bu bağlamda oluşan sosyal hayatları, yaşlı

bireylerin yalnızlık ve yoksulluğuna sebep olabilen etken olarak araştırma kapsamında yer almıştır.

Ayrımcılık: Bireylerin devlet ve kuruluşlara eşitlik ilkesine aykırı olarak bireylerin haklarından yoksun bırakılması veya eşit olarak faydalandırılmamasıdır. Doğrudan ve dolaylı olarak iki türü vardır;

Doğrudan ayrımcılık: Din, etnik köken, cinsel yönelim, engellilik vb. olmak üzere bu gibi nedenlerle bir kişi veya grubun diğer kişi veya grupların faydalandığı hak ve özgürlüklerden ya hiç faydalanamaması ya da yeteri kadar faydalanamaması anlamına gelmektedir. Doğrudan ayrımcılığın var olup olmadığına bakılırken farklı bir muamelenin olup olmadığına dikkat edilmektedir. Bu duruma bakılırken bireylerin konumları da göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü ayrımcılık aynı ya da farklı konumlarda olan bireyleri kapsamaktadır.

Dolaylı ayrımcılık: Dolaylı ayrımcılık, herkes için geçerli ve tarafsız olan fakat bazı kişiler ve gruplar üzerinde diğer gruplar ve kişilerden daha fazla negatif etkiler ortaya çıkaran yasal düzenlemeler veya uygulamalar olarak tanımlanabilmektedir. Söz konusu ayrımcılık, kişiler ve gruplar üzerinde farklı muameleler kadar aynı muamelelerin de eşit olmayan sonuçlar ortaya çıkarabileceği düşüncesiyle muamelenin sonucu üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır (Gül ve Karan, 2011: 14-15).

4.4. Evren ve Örneklem

Modernleşme ile birlikte kent yaşamında farklılaşan dinamikler sonucu, yaşlanma ve yaşlılık olguları tartışılmaya başlanmış ve yaşlı yoksulluğu, üzerinde durulması gereken önemli ve spesifik bir konu haline almıştır. Kentler, kırdan farklı olarak daha büyük, heterojen ve dinamik alanlardır ve bu durum da beraberinde daha karmaşık ilişkileri ve iletişimlerini getirmektedir. Kentlerin heterojen yapısı birçok farklı kültürden, yaştan, ırktan, dinden insanı bir arada bulundurmaktadır.

Araştırmanın konusu olarak ele alınan yaşlı yoksulluğu kentlerin nüfuslarının büyüklüğüne, hareketliliğine, heterojenliğine, ekonomisine, kültürüne ve sosyal yapısına göre farklılık gösterebilmektedir. Yaşlı yoksulluğu yaşanan alan açısından ele alındığında kırdan ve kentte farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Kırdan yaşayan yaşlının sosyal çevresinin ve aile bireylerinin istihdam gibi nedenlerle kente

göç etmesi bireyin aile yapısını ve iş yaşamındaki konumunu değiştirip yalnızlaşmasına ve yoksullaşmasına ortam hazırlayabilmektedir. Kentte yaşayan yaşlılarda ise aile bireylerinin iş yaşamının yoğun temposu, ikincil ilişkilerin ön planda olması, emeklilik sonrası gelir kaynağının azalması ve bireyselleşmenin etkileriyle yaşlı bireyler yoksullaşabilmektedirler. Yaşlılığın ve yaşlı yoksulluğunun sosyal bir sorun haline gelme sebeplerinden biri modernleşmeyle birlikte uzayan insan ömrüne bağlı yaşanan nüfus yoğunluğudur.

ADNKS, 2016 sonuçlarına göre, Türkiye nüfusunun % 8,3'ünü 65 yaş ve üstü bireyler oluşturmaktadır. Nüfus projeksiyonlarına göre 65 yaş ve üstü bireylerin yoğunluğunu gösteren üç senaryo bulunmaktadır. İlk senaryoda 2013 yılında 7,7 olan yaşlı nüfus oranının 2023 yılında 10,2, 2050 yılında 20,8, 2075 yılında ise 27,7 olacağı tahmin edilmektedir. İkinci senaryoda 2023 yılında 10,1, 2050 yılında 18,7, 2075 yılında ise 20,7 olması beklenmektedir. Üçüncü senaryoda ise 2023 yılında 10,1, 2050 yılında 17,6 ve 2075 yılında 17,5 olacağı tahmin edilmektedir. TÜİK 16 Mart 2017 tarihinde yayınladığı haber bültenine göre, ortalama yaşam süresinin 78 (Muğla'da 80,1) yıl olduğu göz önünde bulundurulduğunda, 2050 yılında ortalama yaşam süresinin Türkiye'de 80 yıl civarında olacağı düşünülmektedir (TÜİK, 2016).

Araştırma evrenini oluşturan Muğla'ya bakıldığında, 923.773 olan genel nüfus içindeki yaşlı nüfus sayısı 105.660'tır. Muğla için yaşlılık önemli bir sorun olarak nitelendirilebilmekte ve gelecekte de bu sorunun artarak devam edeceği düşünülmektedir. TÜİK verilerine göre; Muğla nüfusunun 2023 yılında 995.128 kişi, 2050 yılında ise 1.272.273 kişi olacağı tahmin edilmektedir. Yine TÜİK verilerinin nüfus projeksiyonlarına göre; Muğla yaşlı nüfusunun 2023 yılında 12,9; 2050 yılında ise 21,4 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2016-1). Muğla ilinde 13 ilçe bulunmaktadır ve araştırma kapsamına Muğla ilinin en yüksek yaşlı nüfusa sahip olan sekiz ilçesi dâhil edilmiştir. Araştırmanın kapsamlı bir araştırma olabilmesi için Muğla ilinin en az yarısında yapılması kanaatinden yola çıkarak 8 ilçe belirlenmiştir. Araştırma yapılmayan diğer 5 ilçe araştırma yapılan ilçelerin bazılarıyla benzer özellikler (ekonomi, göç alıp verme, kırsal-kent ayrımı, 65 yaş üzeri nüfus oranı) gösterdiğinden araştırmaya dahil edilmemiştir. Farklı verilere ulaşmak amaçlandığı için örneklemin niteliğinin benzer özellikler göstermemesine dikkat edilmiş ve benzer özellik gösteren ilçeler araştırmaya dahil edilmemiştir. Aşağıda yer alan

tabloda seçilmiş olan ilçeler verilmiştir. Aynı zamanda bu tablo içerisinde seçilmiş olan ilçelerin toplam nüfusları ve 65 yaş ve üzeri nüfusları belirtilmiştir (TUİK, 2015a).

Tablo 4.4.1: Araştırma Yapılan İlçeler, İlçelerdeki 65 Yaş ve Üzeri Nüfus ve Belirlenen Örneklem Sayıları

İlçeler	Nüfus	65 yaş ve üzeri bireylerin sayısı	Yaşlı nüfusun ilçe nüfusuna oranı	Ulaşılması hedeflenen örneklem	Ulaşılan Örneklem
Bodrum	155.815	16.563	%11	65	41
Fethiye	147.703	13.655	%9	55	58
Milas	132.437	16.453	%12	70	69
Menteşe	105.860	11.732	%11	60	71
Marmaris	89.630	7.744	%9	50	33
Köyceğiz	34.363	3.941	%11	60	61
Kavaklıdere	10.759	1.543	%14	85	33
Ortaca	45.875	4.409	%10	55	54
TOPLAM	632.812	76.040		500	420

Yukarıda yer alan tablo 2015 ADNKS bilgilerinden hareketle oluşturularak hazırlanmıştır. Tabloda yer alan ilçelerden örneklem belirlenirken, olasılıklı örneklem türlerinden tabakalı ve kategorili örneklem teknikleri kullanılmıştır. İlçelerin örneklemeleri belirlenirken; ekonomi (sanayi, tarım, hayvancılık, turizm), göç alıp-vermesi, kır-kent ayrımı ve 65 yaş ve üzerindeki nüfusların ilçe nüfusuna oranı dikkate alınmıştır. Ayrıca katılımcıların seçimi yapılırken cinsiyet oranlarının ilçeler bazında eşit olmasına dikkat edilmiştir. İlçeler içerisinde katılımcılar belirlenirken öncelikle ilçelerin içerisinde mahalle seçimleri listelerden basit tesadüfi olarak seçilmiştir. Seçilen mahallelerin muhtarlıklarından edinilen bilgiye göre 65 yaş ve üzerindeki bireylerin evleri tespit edilerek katılımcılara ulaşım sağlanmıştır.

Aşağıda verilen tabloda belirlenen ilçelerden seçilen mahalleler yer almaktadır. Araştırma kapsamında katılımcılar bu mahallelerden seçilmiştir.

Tablo 4.4.2: Örneklem Kapsamında Ulaşılması Hedeflenen Mahalleler

Belirlenen İlçeler	Seçilmiş Olan Mahalleler
Bodrum (Muğla)	Kumköy, Yalıkavak, Mumcular, Tepecik, Gümüşlük, Konacık, Mazıköy, Turgutreis, Ortakent, Dağbelen
Fethiye (Muğla)	Yeşilüzüm, Karaçulha, Yanıklar, Kuruköy, Ölüdeniz, Kayaköy, Karaağaç, Boğaziçi, Eldirek, Bozyer
Milas (Muğla)	Ören, Dibekdere, Pınarcık, Çomakdağ, Kapıkırı, Bafa, Karacahisar, Ketendere, Kıyıkışlacık, Damlıboğaz
Menteşe (Muğla)	Yeşilyurt, Yerkesik, Kıran, Kafaca, Bayır, Göktepe, Kozagaç, Dokuzçam, Esençay, Yeniköy
Köyceğiz (Muğla)	Döğüşbelen, Toparlan, Hamitköy, Yeşilköy, Zeytinalanı, Beyobası, Akköprü, Otmanlar, Ekincik,
Marmaris (Muğla)	İçmeler, Selimiye, Bozburun, Turunç, Beldibi, Armutalan, Bayır, Turgutköy
Kavaklıdere (Muğla)	Menteşe, Çayboyu, Çamlıbel, Salkım, Nebiler
Ortaca (Muğla)	Dalyan, Fevziye, Sarigerme, Güzelyurt, Kemaliye

Harita 4.1: Örneklem kapsamında ulaşılan mahalleler

Araştırma kapsamında katılımcılar belirlenirken yaşlı bireylerin ruhsal ve zihinsel engelinin bulunmamasına dikkat edilmiştir. Bu şekilde araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Ruhsal ve zihinsel engeli bulunan ve yardıma ihtiyacı olan bireylere rastlanması durumunda ihtiyaçları belirlenmiş yetkili kuruluşlara bilgilendirme yapılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin sonuçları araştırmanın evrenine genelleme amacı gütmemektedir. Bu nedenle evreni temsil etme kaygısı bulunmamaktadır. Araştırmanın temel amacı yaşlı bireylerin ekonomik anlamda yaşadıkları yoksulluğun sebep ve sonuçlarının tespit edilmesidir.

4.5. Analizler

Araştırma hem nicel hem de nitel araştırma olarak kurgulanmıştır. Bu yüzden görüşme tekniği, gözlem (dışarıdan ve katılımlı), söylem analizi ve anket tekniği kullanılmıştır. Daha gerçekçi ve doğru veriye ulaşmak, verilerin analizinde karşılaştırma yapmak ve veriler arasındaki çelişkileri ortaya koymak; ayrıca belirlenen varsayımların daha sağlıklı bir şekilde sınanması amacıyla bu tekniklerin bir arada kullanılması uygun görülmüştür. Araştırma kapsamında toplanmış olan nicel veriler SPSS paket programı üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırma sürecinde 420 katılımcıya anket uygulanmış, 20 katılımcıyla da derinlemesine gözlem yapılmıştır. Katılımcılara uygulanan soru kâğıtlarından tam anlamda veri sağlamak amaçlanmıştır. Bireylere seçenek sunarak konu hakkında fikir sahibi olmaları sağlanmış ve bununla da anket sırasında sorulara yanıt beklerken konu dışına çıkılmasını engellemek amaçlanmıştır.

Araştırmada ikinci veri toplama tekniği olarak gözlem ve görüşme kullanılmıştır. Görüşmeler yarı yapılandırılmış sorular ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden daha fazla veri elde edebilmek için, görüşmeci çok fazla yönlendirilmeden, görüşmeciye daha fazla alan bırakmak için yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmemiştir. Konunun çok fazla dağılmasını engellemek açısından da sohbet tarzında görüşme tekniği tercih edilmemiştir. Görüşmelerin analizleri yapılırken yöntem anlayışı olarak yorumlayıcı sosyoloji, teknik olarak ise söylem analizi kullanılmıştır.

Araştırma yukarıda sözü edilen teknikler çerçevesinde sahada gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmasıyla elde edilen verilerin SPSS paket programı üzerinde işlenmesi sonucu oluşturulan tablolar, araştırmanın bulgular kısmında yer almaktadır. Bu

tablolar, araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri merkeze alınarak yoksulluğa neden olan değişkenlerin verilerinden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra bireylerin yalnızlığını etkileyen değişkenlerin yer aldığı tablolara da bulgular kısmında yer verilmiştir. Saha araştırmasında kullanılan nitel teknik kapsamında elde edilen verilerin özetlenmiş halde yer aldığı tablolara da yer verilmiş ve bununla görüşmecilerin niteliklerinin bir bütün halinde görülmesi amaçlanmıştır. Bu verilerle birlikte literatür kısmında yer alan yaşlılığa ilişkin yaklaşımlar ve yaşlılığın tarihsel boyutuna gerekli görülen yerlerde atıfta bulunulmuş bilgiler ve veriler tartışılarak yorumlanmıştır.

4.6. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın temel amacı, yaşlılıkta yaşanan problemler kapsamında yaşlı yoksulluğunun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunların boyutunu inceleyip mevcut durumu ortaya koyabilmektir. Çünkü ekonomi sadece bireylerin toplumsal yaşamdaki konumlarını ve statülerini belirlemekle kalmamakta, aldıkları eğitim, yaşadıkları yer, yaşam kalitesi, sağlık ve psikoloji gibi birçok özelliğin de temel belirleyicilerinden biri olmaktadır. Bu belirleyicilik yaşlılıkta çok daha belirgin olabilmektedir. Literatür incelendiğinde yaşlılık ve yoksulluk ile ilgili farklı alanlarda çalışmalar olmasına karşın yaşlılık ve yoksulluğun bir arada ele alındığı çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan; Kurt, Beyaztaş ve Erkol'un (2010) "Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyeti", Danış'ın (2009) "Yaşlılık, Yoksulluk ve Yalnızlık", Karadeniz ve Öztepe'nin (2013) "Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu" adlı çalışmalarda yaşlı yoksulluğu ve yaşlı yoksulluğunun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunlar üzerine odaklanılmıştır.

Bu çalışmalar sağlık, sosyal hizmetler gibi disiplinlerin objektifinden değerlendirilerek gerçekleştirilmiştir. Birçok farklı disiplin tarafından incelenen yaşlı yoksulluğunu, sosyolojik temelden hareketle çok disiplinli yaklaşımla ele almak çalışmanın önemli amaçlarından biridir. Bundan dolayı çalışma süresince Muğla Büyükşehir Belediyesi, Muğla Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Muğla Halk Sağlığı Müdürlüğü ve Muğla'da bulunan huzurevleri ile iletişimde olmak ve faydalanmak amaçlanmıştır.

Ulaşılmak istenen hedef, Muğla ilinde var olduğu düşünölen yaşlı yoksulluğu sorununa, yoksulluğun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunlara çözüm üretebilmektir. Türkiye’de, yaşlı bireylerin yoksulluk nedeniyle yaşadıkları sosyal ve psikolojik sorunları saptamak ve bu sorunlara çözüm yolları aramak, buradan hareketle yaşlıların yaşam kalitelerini arttırılmasına katkı sağlamak hedeflenmektedir. Yaşlı yoksulluğuna dair var olan politikalar incelenerek, gerçek hayata geçirilip geçirilmediği üzerinde yoğunlaşmak ve eksik görölen alanların Muğla Büyükşehir Belediyesi, Muğla Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ile paylaşılarak düzenlenmesi hedeflenmektedir.

4.7. Araştırmanın Varsayımları

- Yaşlanma, fiziksel ve zihinsel faaliyetlerin yavaşladığı ve zayıfladığı bir süreç olduğundan yaşlı bireylerin ekonomik gelirleri düşmektedir.
- Yaşlılıkla birlikte gelen kendine yetememe durumu ve artan sağlık ihtiyaçları yaşlı bireylerin ekonomik olarak sorunlar yaşamasına neden olur.
- Ekonomik olarak yoksul kabul edilen yaşlı bireyler, gerekli sağlık, sosyal, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadıkları için yaşlılığın etkilerini daha fazla hissetmekte ve daha fazla yalnızlık duygusu yaşamaktadırlar.
- Kırsal alanlar iş olanaklarının, sağlık sektörünün, ulaşım hizmetlerinin gelişmemiş olduğu alanlar olarak bilinmektedir. Bu nedenle yaşlı yoksulluğu kırsal alanlarda daha fazla görölmekte ve yaşlılar kendilerini daha fazla yalnız hissetmektedirler.
- Kır ve kentin ihtiyaçları farklı olduğundan ve bu alanlarda yaşayan insanların ihtiyaç ve beklentileri farklı olduğundan, yoksulluk algılamalarında da farklılık gösterir. Bu durum yaşlı bireylerin yalnızlık duygularında farklılık yaratır.

4.8. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma sürecinde örneklem olarak belirlenen yerlerde genel anlamda bireysel bir sorunla karşılaşılmamıştır. Ancak ülkenin içinde bulunduğu durumların dönemsel etkileri konusunda zaman zaman bazı sorunlar yaşanmıştır. 2017 Mayıs ayı içerisinde yapılan Başkanlık sistemi referandumu sürecinde farklı görüşler farklı tepkiler göstermişlerdir. Araştırmanın siyasi bir boyutunun olmadığı dile getirilse de

“biz evet diyoruz”, “biz hayırcıyız”, “hükümet göndermiştir seni, adreslerimizi ve fikirlerimizi ifşa edebilirsin” gibi cümleler çerçevesinde oluşan düşünceler bireylerin anket yapmama izin vermemelerine neden olmuştur.

Saha araştırması sürecinde karşılaşılan bir diğer zorluk olarak yaşlı bireylerin korkuları gösterilebilir. Bunun nedeni ise daha önceden anket yapma, herhangi bir ürün satma, sağlık bilgilendirmesi yapma amacıyla gelen bireyler tarafından dolandırılmaları gösterilmektedir. Anket esnasında hiçbir kişisel bilgiye yer verilmemesine rağmen zaman zaman dolandırılma korkusu nedeniyle yaşlı bireylerle anket ve görüşme yapmak zorlu bir hale gelmiştir.

Kapsamlı bir araştırma yapabilmek ve daha fazla bilgiye ulaşabilmek için uygulanan ankette soru sayısının fazla olması zaman zaman bireyleri sıkırsa da çoğunlukla şikayetçi olmamışlardır. Hatta sorular bitmesine rağmen sohbeti devam ettirmek isteyen bireylerin yoğunlukta olduğunu söyleyebilirim. Bu da hem teori hem uygulama kısmında önemle üzerinde durulan yalnızlık hissini göstergelerinden biridir.

Saha araştırması sürecinde derinlemesine görüşme yaparken bireylerden ses kaydı için önceden izin istenmiştir. Ancak anket sorularına yanıt vermekte sorun görmeyen bireyler seslerini kayıt altına alınmasından endişe etmeleri nedeniyle görüşme yapmayı genellikle istememişlerdir. Bu nedenle araştırmanın başında, belirlenen her ilçede dört derinlemesine görüşme yapmak hedeflenmişken bu nedenler dolayısıyla hedeflenen sayıya ulaşamamıştır.

Dağlık ve dağınık bir coğrafyaya sahip olan Muğla ili, zaman zaman ulaşım konusunda da sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Muğla Büyükşehir Belediyesi'nin hizmet götüremediği dağlık köylere ulaşım imkanları oldukça sınırlıdır. Bu nedenle araştırmaya başlamadan önce belirlenen bazı köylere ulaşamamıştır. Bu açık, yerine ulaşımı kolay olan köylere gidilerek kapatılmıştır.

5. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Dünya’da ülkelere göre değişen yaşam süresi, bölgelere göre de değişiklik göstermektedir. Bu durum aynı il sınırlarında farklı ilçelerde bile görülebilmektedir. Türkiye, gelişmekte olan ülkeler kategorisinde değerlendirilmektedir ve ortalama yaşam süresi açısından bakıldığında da bu ülkelerin durumuna uygun bir görüntüsü vardır. Ancak Muğla ilinde ortalama yaşam süresi ülke ortalamasına göre uzundur. Bunun sebeplerine bakıldığında sağlıklı yaşam ve az çocuk dünyaya getirme başat etmenler arasında yer almaktadır. Buna rağmen yaşam süresinin uzun olması yoksulluğa tam olarak çözüm üretememiştir. Çocuk sayısı ortalamasının düşük olduğu Muğla ilinde yaşayan bireyler, çoğunlukla ekonomik gelir kaynaklarının ve iş imkanlarının sınırlı olmasından dolayı eğitime önem vermekte ve çocuklarının geleceklerini garantiye alma isteğiyle çocuklarını her şartta okula gönderip meslek sahibi yapmaya çalışmaktadırlar. Yetişkin birey haline gelen çocuklar çekirdek aile kurarak ebeveynlerin yanından, bazen de bölgeden uzaklaşmaktadırlar. Bu durum, geride kalan yaşlı ebeveynlerin hem çocuk özlemi çekmesine hem de yoksunluk ve yoksulluk yaşamlarına sebep olabilmektedir.

Bu çalışma, 2015 yılından beri süren, süreç içinde eksiklikleri giderilerek son şekli verilmiş hem nicel, hem de nitel olarak sürdürülen ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (MSKÜ BAP) tarafından desteklen bir araştırmadır. Araştırma sürecinde, iki farklı saha çalışmasında, Muğla’nın Fethiye, Marmaris, Bodrum, Kavaklıdere, Milas, Köyceğiz, Ortaca ve Menteşe ilçeleri sınırında kalan mahallelerde toplamda 759 katılımcıya ulaşılmıştır. Bu kapsamda 2015-2016 yılları arasında yapılan “Göç, Kentleşme ve Kentlileşme Bağlamında Yaşlı Yalnızlığı” konulu araştırma, Menteşe ilçesi sınırları içerisinde bulunan mahallelerde yapılmış olup 339 katılımcıya ulaşılmıştır. 2016-2017 yılları arasında yapılan “Yaşlı Yoksulluğu’nun Yarattığı Sosyal ve Psikolojik Sorunlar” konulu çalışma ise Fethiye, Marmaris, Bodrum, Kavaklıdere, Milas, Köyceğiz, Ortaca ve Menteşe ilçelerinde bulunan mahallelerde yapılmış ve 420 kişiye ulaşılmıştır. Yukarıda sözü edilen çalışma, “Yaşlı Yoksulluğu’nun Yarattığı Sosyal ve Psikolojik Sorunlar” konulu çalışmayı destekler nitelikte olduğu, araştırmanın probleminin

belirlenmesinde yardımcı olduğu ve yoksulluğun bireyleri yalnızlaştırabildiği kanaatinden yola çıkıldığı için bulgular içerisinde “Göç, Kentleşme ve Kentlileşme Bağlamında Yaşlı Yalnızlığı” konulu araştırmanın sonuçlarına da yer verilmiştir. Özetle birbirine paralellik gösteren bu çalışmalar sayısal verilerle de birbirini desteklemektedir. Muğla ilinde yapılan “Göç, Kentleşme ve Kentlileşme Bağlamında Yaşlı Yalnızlığı” konulu çalışmanın bulguları özetle şu şekildedir:

Araştırma kapsamında Menteşe'nin mahallelerinde yaşayan 339 katılımcıya ulaşılmıştır. Bu katılımcıların 182'si kadın, 156'sı erkek bireylerden oluşmakla birlikte araştırmaya katılan bir kişi cinsiyetini belirtmemiştir. Örneklemin yaş ortalamasının 75 olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların gelir dağılımına bakıldığında ortalama gelirin 1089 TL⁴ olduğu görülmüştür. Eğitim durumuna bakıldığında ağırlıklı olarak (%61,4) ilkokul mezunlardır.

Araştırmaya katılan bireylerin % 54,6'sı evli, % 42,2'si bekâr, boşanmış, dul (eşi ölmüş) olduklarını belirtmişler, % 3,2'si ise bu soruya herhangi bir cevap vermemişlerdir. Bekar, boşanmış, dul (eşi ölmüş) bireylerden % 82,5'i evlenmek istemediğini, % 6,3'ü evlenmek istediğini belirtmiştir. Evlenmek isteyen bireylerin % 77,8'i yalnız olduğu % 11,1'i de eski düzenini tekrar kurmak için evlenmek istediğini belirtmiştir. Araştırmanın geneline bakıldığı zaman ise; yaşlı bireylerin %30,1'i kendini yalnız hissettiğini, %56,3'ü yalnız hissetmediğini ve %12,1'i bazen yalnız hissettiğini belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda edinilen bilgi doğrultusunda yalnız yaşayan bireylerin oranı %28,6 olarak belirlenmiştir.

“Yaşlı Yoksulluğu'nun Yarattığı Sosyal ve Psikolojik Sorunlar” konulu araştırmanın bulguları ise aşağıda tablolarla birlikte gösterildiği gibidir.

Tablo 5.1: Yaş

	Sıklık	Yüzde
65-74 yaş aralığı	190	45,2
75-84 yaş aralığı	163	38,8
85 yaş ve üzeri	67	16,0
Toplam	420	100,0

⁴ Anket formunda açık uçlu olarak yer alan gelir sorusu SPSS paket programında kategorileştirilerek değerlendirilmiştir. Ancak gelir ortalaması alınırken her bireyin geliri ayrı değerlendirilmiş, kategorileştirmeden önce ortalama alınmıştır.

Köyceğiz, Fethiye, Marmaris, Milas, Menteşe, Kavaklıdere, Bodrum ve Ortaca ilçelerinde gerçekleştirilen çalışmaya katılan bireylerin yaş ortalaması 76'dır. Araştırmaya katılan bireylerin minimum yaşı 65, maksimum yaşı ise 100'dür. TÜİK (2016) verileri, Muğla'da ortalama yaşam süresinin uzun olduğunu göstermektedir. Araştırma sahasında görüşülen bireylerin ömürlerinin uzun olması TÜİK verilerini destekler niteliktedir.

Tablo 5.2: Cinsiyet

	Sıklık	Yüzde
Kadın	203	48,3
Erkek	217	51,7
Toplam	420	100,0

Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre; örnekleme dahil olan erkeklerin sayısı kadınlara oranla daha fazladır. Genel olarak kadınların erkeklerden daha uzun yaşamasından ve yaşlı nüfus içinde sayılarının fazla olmasından dolayı bu duruma uygun şekilde örneklem alınmasına dikkat edilmiştir. Ancak Türkiye'nin ataerkil bir toplum yapısına sahip olması nedeniyle kadınlar genellikle evde vakit geçirirken erkekler ev dışında vakit geçirmektedirler. Bu nedenle araştırma sürecinde erkek bireylere ulaşmak kadın bireylere ulaşmaktan daha kolay olmuştur. Bunun yanı sıra araştırma esnasında zaman zaman kadın bireylerin eşlerinden izin almadan anket yapmak istememeleri gözlemlenmiştir.

Tablo 5.3: Gelir Durumu

	Sıklık	Yüzde
Geliri olmayan	8	1,9
0-199 TL arası	5	1,2
200-399 TL arası	49	11,7
400-599 TL arası	11	2,6
600-799 TL arası	11	2,6
800-999 TL arası	26	6,2
1000-1499 TL arası	189	45,0
1500 TL ve üzeri	121	28,8
Toplam	420	100,0

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)'nin 2017 Temmuz ayı verilerine göre, dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 1.497,66 TL'dir. Gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu harcamaların toplam tutarı ise (yoksulluk sınırı) 4.878,38 TL'dir (TÜRK-İŞ, 2017). Toplamda 420 kişi ile yapılan çalışmaya katılan bireylerin aylık hane halkı gelir dağılımına bakıldığında ortalama gelirin 1431⁵ TL olduğu görülmektedir. Aylık hane halkı geliri 1500-1999 TL arası olan bireylerin sayısı 51, 2000-2499TL arası geliri olan bireylerin sayısı 25, 2500-2999 TL arası geliri olan bireylerin sayısı 9, 3000-3499 TL geliri olan bireylerin sayısı 14, 3500- 3999 TL arası geliri olan bireylerin sayısı 4, 4000-4999 TL arası geliri olan bireylerin sayısı 6, 5000 ve üzeri geliri olan bireylerin sayısı 12'dir. Bu tabloya göre görüşülen 420 birey arasında 299 birey (%71,2) açlık sınırının altında yaşamaktadır. Yapılan çalışmada yoksulluk sınırı baz alındığında 420 birey arasında 408 bireyin (% 97,2) yoksulluk sınırının altında yaşadığı görülmektedir.

Tablo 5.4: Kır-Kent Dağılımı

	Sıklık	Yüzde
Kır	279	66,4
Kent	141	33,6
Toplam	420	100,0

Araştırmada net bir kır kent ayrımı yapılmamakla birlikte örneklem belirlenirken mahallelerin dağılımları dağ, ova ve merkez mahalleler olmasına dikkat edilmiştir. Dağ ve ova mahalleleri kırsal bölge olarak değerlendirilirken, merkez mahalleler kentsel bölge olarak değerlendirilmiştir. Kır ve kent ayrımı yapılırken mahallelerin ekonomik gelirlerini elde etme biçimleri araştırılmış ve gözlemlenmiştir. Daha açık bir ifade ile ekonomik gelir tarım ve hayvancılığa dayanıyorsa mahalleler kırsal bölge çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ekonomik geliri turizm ve hizmet sektörüne

⁵ Anket formunda açık uçlu olarak yer alan gelir sorusu SPSS paket programında kategorileştirilerek değerlendirilmiştir. Ancak gelir ortalaması alınırken her bireyin geliri ayrı değerlendirilmiş, kategorileştirmeden önce ortalama alınmıştır.

dayanan mahalleler kentsel bölge çerçevesinde değerlendirilmiştir. Tablo 5.4’te yalnızca iki kategorini alınma sebebi dağ ve ova mahallelerinin kırsal alan kategorisinde toplanmasından kaynaklanmaktadır. Tabloda da görüleceği üzere eşit bir dağılım sağlanması amaçlanmış, bu doğrultuda dağ, ova ve merkez mahallelerde yaklaşık olarak eşit sayıda bireye anket uygulanmıştır. Araştırmanın varsayımları için önemli bir yere sahip olan kırdan ve ya kentte yaşama durumu, yaşlı bireylerin yalnızlık ve yoksulluk ile ilgili tanımlamaları konusunda önemli bir rol oynamaktadır.

Tablo 5.5: Gelir Kaynağı

	Sıklık	Yüzde
Geliri olmayan	8	1,9
Emekli aylığı	219	52,1
Yaşlılık aylığı	42	10,0
Çocuklarım gönderiyor	6	1,4
Bir kurum veya kuruluştan maddi destek alıyorum	2	,5
Tarımdan gelir elde ediyorum	4	1,0
Hayvancılıktan gelir elde ediyorum	3	,7
Kiradan gelir elde ediyorum	8	1,9
Babamın maaşı var	2	,5
Eşimin maaşı var	101	24,0
Faiz gelirim var	1	,2
Eşimin emekli maaşını alıyorum	6	1,4
Dul maaşı	1	,2
Bakım aylığı alıyorum	14	3,3
Diğer	3	,7
Toplam	420	100,0

Tablo 5.5’e göre hiçbir geliri olmayan bireyler örneklemin %1,9’unu oluşturmaktadır. Gelir kaynağı emekli maaşı olan bireylerin oranının %52,1 ile en yüksek oranda olduğu görülmektedir. Bu noktada sosyal güvenlik sisteminin önemi yeniden gündeme gelmektedir. Bireylerin gençlik döneminde sosyal güvencesiz işlerde çalışması yaşlılık sürecine doğrudan etki etmektedir. Bu nedenle sosyal güvence bireyin yaşlılık sürecinde karşılaştığı sağlık ve maddi sorunlarla baş etmeyi kolaylaştıran bir etmen olmaktadır. Bunu takip eden en yüksek oranı ise gelir kaynağı eşinin maaşı olan bireyler (%24) oluşturmaktadır. Bu durum, “Eşimin maaşı var” yanıtını veren tüm katılımcıların kadın olduğu gerçeği göz önünde

bulundurulmuş olarak incelendiğinde, kadınların çalışma hayatında yer alamamalarının maddi sonuçları yeniden gündeme gelmektedir. Çalışma hayatında oldukça düşük oranlarda yer alan kadınlar, genellikle sosyal güvencesiz işlerde çalıştıkları için emeklilik hakkı elde edememektedirler. Bu da kadınların yaşlılık sürecinde maddi sorun yaşama riskini artırmaktadır.

Tablo 5.6: Çocuklardan Maddi Destek Alma Durumu

	Sıklık	Yüzde
Çocuklarından hiç maddi destek almayan	129	75,7
Zaman zaman alıyorum	24	13,9
Genellikle alıyorum	4	2,3
Tek geçim kaynağım çocuklarım	7	4,0
Çocuğum yok	9	4,0
Toplam	173	100,0

Araştırmaya katılan 420 birey arasında 299 (%71,2) birey açlık sınırının altında yaşamaktadır. Bu bilgi çerçevesinde Tablo 5.6. incelendiğinde çocuklarından hiçbir şekilde maddi destek almayan bireylerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Hatta bireylere bu soru yöneltildiğinde oldukça şaşkın bir tepkiyle “...ben çocuklarımdan hiçbir maddi destek almıyorum, olsa onlar benden isteyecek ...” (G6) yanıtını vererek kendilerinin çocuklarına destek olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 5.7: Eğitim Durumu

	Sıklık	Yüzde
Okuryazar değil	98	23,3
Okuryazar	63	15,0
İlkokul mezunu	223	53,1
Ortaokul mezunu	13	3,1
Lise mezunu	9	2,1
Lisans mezunu	14	3,3
Toplam	420	100,0

Yaşlı bireylerin eğitim durumunun % 53,1 oranında ilkököl düzeyinde oldukları görülmektedir. Bunun yanında okur-yazar olmayan bireylerin de yoğunlukta olduğu (% 23,3) dikkat çekmektedir. Hiçbir okul bitirmemiş bireylerin oranı % 38,3'tür. 65 yaş üstü bireylerin eğitim durumlarının düşük olması, Muğla'da kısıtlı iş

imkânlarının yanında çocuklarının eğitimine önem vermeleri üzerinde oldukça etkili olmaktadır.

Tablo 5.8: Medeni Durum

	Sıklık	Yüzde
Bekâr	8	1,9
Evli	249	59,3
Boşanmış	8	1,9
Dul (Eşi vefat etmiş)	153	36,4
Diğer	2	,5
Toplam	420	100,0

Örnekleme içinde evlilerin % 59,3 olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise, eşi vefat etmiş bireyler (%36,4) yer almaktadır. Eş kaybı biyopsikososyal açıdan yaşlı bireyler üzerinde oldukça olumsuz etkiler bırakmaktadır. Görüşme esnasında yaşlı bireylere yöneltilen “Sizce yalnızlık nedir?” sorusuna eşlerini kaybeden bireylerin neredeyse tamamı eşlerinin ölümünden söz etmişlerdir. Herhangi bir yakını ile yaşamasına rağmen eş ölümünün bireyin kendisini yalnız hissetmesine neden olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 5.9: Sosyal Güvence

	Sıklık	Yüzde
Sosyal güvencesi olmayan	42	10,0
SSK	153	36,4
Bağ-Kur (Esnaf)	68	16,2
Bağ-Kur (Çiftçi)	85	20,2
Emekli Sandığı	24	5,7
Yeşil Kart	46	11,0
Diğer	2	,5
Toplam	420	100,0

Tablo 5.9.’da sosyal güvencesi olan bireylerden çok herhangi bir güvencesi olmayan bireyler dikkat çekmektedir. Görüşülen 420 birey arasında 42 bireyin herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Yaşlılıkla birlikte artan sağlık sorunları maddi sorunlarla birleştiğinde yaşam şartlarını oldukça zorlu bir hale getirmektedir. Bunun yanı sıra sosyal güvence olarak yeşil kart kullanan bireylerin yaşlılık maaşı aldıklarına dikkat edilmelidir. Yaşlılık maaşı, herhangi bir mal ve mülke sahip olmayan, muhtaç durumda olan ve aylık geliri 119,62 TL’nin altında olan yaşlı

bireylere üç ayda bir ödenen maaştır (<http://www.sgk.gen.tr>). Ancak yaşlılık maaşı insanların ihtiyaçlarının yalnızca küçük bir kısmını karşılayabilmektedir.

Tablo 5.10: Çocuk Sayısı

	Sıklık	Yüzde
Çocuğu olmayan	18	4,3
1 çocuğum var	26	6,2
2 çocuğum var	99	23,6
3 çocuğum var	125	29,8
4 çocuğum var	65	15,5
4'ten fazla çocuğum var	87	20,7
Toplam	420	100,0

Çalışma için, kırsal bölgelerden daha fazla örneklem alındığından üç çocuğu olanların fazla olduğu görülmektedir. Kırsal bölgelerde fazla çocuk dünyaya getirme bağ bahçe gibi işlerde çalışma açısından önemlidir. Bunun yanı sıra ebeveynler yaşlandıkları zaman kendilerine bakmaları için, bir anlamda bakım sigortası olarak gördükleri için, çocuk dünyaya getirmektedirler. Ancak yapılan görüşmelerde bunun pratikte pek de karşılığının olmadığı saptanmıştır. Örneğin bu konuyla ilgili olarak bir görüşmeci; “... dokuz çocuğum var, çoğu da yakınımnda yaşıyor. Babalarını çok erken kaybettim. Hem eşime hem çocuklarıma baktım zamanında, başka köylere gidip çalıştım sırtımda çuvala yürüyerek döndüm. Onları büyütürken çok eziyet çektim. Ben dokuzuna birden baktım ama şimdi bana biri bile bakmıyor. Gelinler biz niye bakıyoruz diğerleri baksın diye oğullarımı kışkırtıyorlar. Herkes birbirine atıyor beni, kimse bakmıyor ...” (G8) demiştir.

Geleneksel toplumsal yapı ve aile yapısı içinde çocuklar ebeveynlerin yaşlılıklarında onlara bakacak, her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak ve yalnızlığa düşmesini engelleyecek bir tür bakım ve sağlık sigortası olarak görülmektedir. Ancak dünyanın ve ülkemizin geçirdiği sosyo-ekonomik değişimler zorunlu olarak bu algının değişmesine ortam hazırlamıştır. Çünkü günümüz ekonomik koşullarında değişen üretim yöntemleri, kırdan kente yoğun göç, bireylerin kazançlarının düşüklüğü, yaşanılan mekanların koşulları (daha küçük ve daha az odalı olması vb.), aile yapısının çekirdek aileye dönüşmesi ile özellikle çalışıp üret(e)meyen yaşlı bireylerin

aile için yük olarak algılanmasında etkili olmuştur. Bu noktada gençliğinde maddi manevi birçok sorun yaşayan bireyler yaşlandıklarında bunun karşılığını alabileceği düşüncesinin de yok olmasıyla psikososyal açıdan çöküntü yaşamaktadırlar.

Saha araştırması sürecinde yapılan gözlemler de bu verileri doğrular niteliktedir. Yaşlı bireyler genellikle çocuklarından ayrı yaşamaktadırlar. Ancak bu kişileri üzen durum yakın olmalarına rağmen ziyaret edilmemeleridir. Bu konuda G15 “...*ayak turnağım düştü hastaneye gittim torunum alt katta oturuyor 10 kere hastaneye gidip geldim ama torunum bir kere bile üst kata çıkıp dede nasıl oldun diye sormadı...*” diyerek yakın olmasına rağmen ilgilenmediğini dile getirerek yalnızlığını belirtmiştir.

Tablo 5.11: Birlikte Yaşama Durumu

	Sıklık	Yüzde
Yalnız yaşıyorum	103	24,5
Esimle yaşıyorum	211	50,2
Annemle/Babamla yaşıyorum	1	,2
Kızım/Oğlumla yaşıyorum	3	,7
İkinci dereceden yakınlarımla	51	12,1
Çocuklarımla ve Torunlarımla yaşıyorum	21	5,0
Eşim ve Çocuklarımla yaşıyorum	28	6,7
Diğer	2	,5
Toplam	420	100,0

Yaşlı bireylerin yaşadığı önemli sorunlardan biri de yalnızlıktır. Tablo 5.11’de görüldüğü gibi 103 (%24,5) birey yalnız yaşamaktadır. Ancak bu tabloda dikkat edilmesi gereken oran ikinci derece yakınlarıyla birlikte yaşayan bireylerin oranıdır. %12,1’lik bir orana sahip olan birlikte yaşama durumunda bireylerde farklı durumlarla karşılaşmıştır. Örneğin, G9 rumuzlu görüşmeci “...*burada komşularda kalıyorum, onlar bakıyorlar bana. Görme engelliyim diye annem babam beni evlendirmediler onlarla yaşadım. Onlar ölüncü ben o evde yaşamaya devam ettim. Kardeşim kendi evinin yanındaki arsayı sattı benim evin önünde de tuvalet çukuru kazıldı kardeşlerim böyle yaptığı için ben o evi terk ettim. 6 yıldır ben burada yaşıyorum, sen evli değilsin çocuğun yok diye bana mal mülk vermek istemediler...*” diyerek ailesi tarafından dışlandığını dile getirmiştir. İkinci derece yakınlar ile

yaşama durumunda genellikle çocukların ve kardeşlerin bireyle ilgilenmemesi sonucuyla karşılaşılmaktadır.

Tarihe bakıldığında yaşının değeri dönemlere göre değişmektedir. Örneğin avcılık toplayıcılık döneminde yaşının değeri düşüktür ancak tarım döneminde, toprağı yaşlı elinde tuttuğı için yaşlılığa verilen değer ve önem yüksektir. Sanayileşmeyle birlikte gelişen modern toplumun da yaşlılara daha az değer verdiği görülmektedir. Dolayısıyla sanayileşmeyle birlikte yaşının rolünün ve statüsünün teknolojinin gelişimi ile ters orantılı olduğu söylenebilir. Çünkü kentleşme ailenin parçalanmasına; teknolojik gelişmeler ise yaşlıların bilgi ve tecrübelerine verilen önemin azalmasına neden olmuştur (Oğuz, T.M., 2007). Bunun yanı sıra, genç nüfusun kentlere yönelmesi yaşlı bireylerin kırdan kalmasına sebep olmuş ve yaşlı bireyler yalnızlık ile karşı karşıya kalmışlardır.

“Göç, Kentleşme ve Kentleşme Bağlamında Yaşlı Yalnızlığı” konulu araştırmanın bulgularına göre ise, bireylerin yalnız ve birisiyle/birileriyle birlikte yaşama durumunun yalnızlık hissetme durumu üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu noktada yalnız yaşamakta olan bireylerin % 59,8’i kendisini yalnız hissettiğini dile getirmiştir. Bu da sosyo-psikolojik yalnızlıktır. Buradan hareketle fiziksel olarak yalnız olmanın aynı zamanda sosyo-psikolojik olarak yalnızlık hissetme durumunu etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir.

Tablo 5.12: Engel Durumu

	Sıklık	Yüzde
Engeli olmayan	342	81,4
Evet var, görme kaybı	26	6,2
Evet var, işitme kaybı	15	3,6
Evet var, yürüyemiyor	25	6,0
Evet var, felçli	12	2,9
Toplam	420	100,0

Dezavantajlı gruplar arasında yer alan yaşlı bireylerin yaşam zorluklarına engel durumu da eklenince bireyler için sorunlar artmaktadır. Araştırmaya katılan 420 bireyin %18, 6’sında engel durumu söz konusudur. Engellilik durumunda yaşlı bireyler toplumsal alanda birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bunlardan biri,

bireylerin yakın akrabalık derecesinde olan bireyler tarafında dışlanma yaşamalarıdır. Tablo 5.11'in altında G9 rumuzlu görüşmecinin aktardıkları açık bir örnek gösterilebilir. Toplumsal alanda hayati sorunlarla karşılaşan engelli bireylerin hayatlarının kolaylaştırılmasına ihtiyaç vardır. Ancak bundan öte bu konuda engelli bireylerin yalnızlıkları da gözle görülür derecededir. Anket üzerinden bireylere toplumsal alanda dışlanmaya maruz kalıp kalmadıkları yönünde bir soru yöneltilmiştir. Bireylerin % 25,9'u sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Bu dışlanma genel olarak mahalle, akraba, aile tarafından gerçekleştirilmektedir. Görüşme esnasında yapılan gözlemlerde de dışlandıklarını dile getiren bireylerin genelinin engellilik ya da hastalık durumlarının olduğu saptanmıştır.

Tablo 5.13: Sağlık Sorunları

	Sıklık	Yüzde
Hayır yok	48	11,4
Diyabet	125	29,8
Tansiyon	139	33,1
Kalp	39	9,3
Astım	6	1,4
KOAH	3	,7
Psikiyatri	3	,7
Demans	1	,2
Mide	12	2,9
Karaciğer	2	,5
Romatizma	19	4,5
Osteoporoz	1	,2
Prostat	3	,7
Fıtık	2	,5
Diğer	17	4,1
Toplam	420	100,0

Biyolojik olarak vücudun kendisini tamir etme süresinin arttığı yaşlılık sürecinde bireylerin sağlık sorunlarıyla karşılaşma oranları da artmaktadır. Yaşlanmayla birlikte artan sağlık sorunları bireylerin gündelik yaşamlarını önemli derecede sınırlandırmaktadır. Tablo 5.13 incelendiğinde bireylerin %88,6 sının en az bir sağlık sorunu olduğu görülmektedir. Bireylerin yaşlanmayla birlikte sağlık sorunlarının artmasının önemli sebeplerinden biri hareket kısıtlılığıdır. Sağlıksız yaşam sağlıksız

yaşlılık sürecini de beraberinde getirmektedir. Ancak biyolojik olarak görülen bu hastalıkların sosyal boyutunun da olduğuna dikkat edilmelidir. Toplumun yaşlı bireye atfettiği “hastalıklı, zayıf, güçsüz” gibi nitelendirmeler yaşlı bireyi hastalık yönünde şartlamaktadır. Toplumsal alanda psikolojik baskıya maruz kalan bireyler sağlık sorunlarıyla başa çıkmakta güçlük çekmektedirler.

Saha araştırması sürecinde gözlemlenen durumlardan biri de birlikte yaşayan eşlerin hastalıkları nedeniyle birbirlerine bakmaya çalışmalarıdır. Yaşlı birey zaten kendisi hasta iken ilgilenecek başka kimsenin olmaması sebebiyle daha kötü durumda olan eşine bakmak zorunda kalabilmektedir. Bu konuda G15 “...ben kendimi idare edebiliyorum iyi kötü ama eşime birinin bakması gerekiyor. Ben bakarken çok zorlanıyorum işimin gut hastalığı var, dizleri şiş ayakta hiç duramıyor, sürünerek gidiyor. Tuvaleti için bez bağlamayı denedik ama bilmediğimiz için beceremedik hem de sabaha kadar çok fazla yaptığı için dolup taşıyor. Yatağımın yanında lazımlık koyuyorum, geceleri tuvaletimi oraya yapıyorum...” demiştir.

Tablo 5.14: Gündelik Yaşantıda Dışlanma Hissi

	Sıklık	Yüzde
Evet	58	13,8
Bazen	43	10,2
Sıklıkla	8	1,9
Hayır	309	73,6
Diğer	2	,5
Toplam	420	100,0

Bireylere hem anket üzerinden hem de derinlemesine görüşme esnasında sosyal dışlanmaya maruz kalıp kalmadıkları açıklanarak sorulmuştur. Derinlemesine görüşmelerin çoğunda bireyler sosyal dışlanmaya maruz kalmadıklarını dile getirmişlerdir. Ancak dışlanmaya maruz kalan bireylerin de genel olarak aileleri tarafından dışlandıkları saptanmıştır. Toplumsal alanda dışlandığını hisseden bireylerin dışlanma sebepleri sorulduğunda genellikle “yaşlı olduğum için”, “ekonomik veya fiziksel olarak yetersiz olduğum için” yanıtları alınmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere yaşlılık toplumsal alanda sosyal dışlanmaya maruz kalma sebeplerinden biridir. Toplumsal bir sorunun ciddiyetine işaret eden bu algı yaşlı

bireylerin kendilerini toplumdan geri çekmelerine ve bu bağlamda yalnızlaşmalarına sebep olabilmektedir. Bir diğer dışlanma sebebine verilen ekonomik yetersizlik yanıtı bireylerin toplumsal alanda sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Toplumsal alanda bireyleri ayırıştırıcı “sınıf” farkı yoksul bireylerin toplumda kendine yer bulamamasına bu nedenle de yoksulluğunu daha fazla hissetmesine neden olmaktadır. Yaşlılık ve yoksulluk nedeniyle toplumda dışlanan çoklu dezavantajlı grupta yer alan bireylerin hem maddi hem manevi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalması, yaşamlarını çekilmez hale getirebilmektedir.

Tablo 5.15: Ekonomik Durumun Sosyal İlişkileri Etkileme Durumu

	Sıklık	Yüzde
Evet	130	31,0
Bazen	77	18,3
Sıklıkla	4	1,0
Hayır	208	49,5
Diğer	1	,2
Toplam	420	100,0

Toplumsal alanda sosyal ilişkileri belirlemede önemli rol oynayan ekonomik gelir, bireyler arasında “sınıf” farkının oluşmasına neden olabilmektedir. Anket üzerinden bireylere yöneltilen “ekonomik durumunuzun sosyal ilişkilerinizi etkilediğini düşünüyor musunuz?” sorusuna olumlu yanıt veren, ekonomik durumunun sosyal ilişkilerini etkilediğini düşünen bireylerin sayısı 211 (%50,3)’dir. Bu konuda G1 “...Evet etkiliyor cebinde parası olan insanlar benim gibi alt tabaka insanları ezmeye çalışıyorlar...”, G4 “...Hayır paran olduktan sonra dışlayan olmaz...” cümleleriyle ekonomik durumun bireylerin toplumsal alandaki yerini belirlemede önemli rol oynadığına dikkat çeken görüşler bildirmişlerdir. Bireylere yöneltilen bir başka soru “sağlık sorunlarınızın ekonomik durumunuzdan kaynaklandığını düşünüyor musunuz?” sorusudur. Sağlık sorunlarının ekonomik durumuyla ilgisi olduğunu düşünen bireylerin sayısı, 222 (%52,9)’ dir. Ancak bu noktada hayır yanıtı veren bireylerde gözlemlenen kabullenilmiş çaresizliğin varlığına dikkat çekmek gerekmektedir. Bireylere bu soru yöneltildiğinde, herhangi bir sağlık güvencesi olmamasına, oldukça düşük bir gelire sahip olmasına rağmen “yaşlılıktan kaynaklanıyor” yanıtı alınmıştır. Bu yanıt genellikle kırsal bölge olarak kodlandırılan

dağ ve ova köylerinde karşılaşılan bir durumun genellenmesine yardımcı olmaktadır. Araştırmada öne sürülen varsayımlardan biri olan kır ve kentte farklılaşan yoksulluk algısı bu aşamada da kendini göstermektedir.

Tablo 5.16: Çocuklardan Beklenen İlgiyi Görme Durumu

	Sıklık	Yüzde
Evet	278	66,2
Bazen	37	8,8
Sıklıkla	23	5,5
Hayır	64	15,2
Çocuğum yok	17	4,0
Diğer	1	,2
Toplam	420	100,0

Yaşlı bireylerin yaşam sigortası olarak gördükleri çocukları ve ilgileri, toplumsal değişim ve dönüşümle birlikte farklılaşmıştır. Tablo 5.16'ya göre çocuklarından bekledikleri ilgiyi göremeyen bireylerin sayısı 124 (%29,6)' tür. Saha araştırması sürecinde karşılaşılan ancak derinlemesine görüşme yapmayı kabul etmeyen K1 rumuzlu birey “ ... eşim öldükten sonra kalan malı mülkü çocuklarıma paylaştırdım, ben öldükten sonra sorun yaşamazlar diye. Verdiğim arazilerden birinin içindeki evde yaşıyorum. Geçen hafta eve birileri gelmiş araziye satıyorlarmış ben gelen gidenden öğrendim, çocuklarım benim arayıp sormazlar bile. Arazi satılırsa ev de birlikte satılacak ve ben evsiz kalacağım, ne yapacağım. Onların ilgisini geçtim beni sokağa atıyorlar, evlat bunu yapar mı?...” cümlelerini ağlayarak dile getirmiştir. G15 rumuzlu görüşmeci ise “...evlatlarımdan hiç hayır yok. 5 tane evladım var ama Hollanda'dakinin senede bir hayır var diğerlerinin hiç ayrı yok benim evladım yok. Aramızdaki sorun bitsin diye şimdiye kadar kurban kesmemiştim bu yıl kurban keseceğim davet ettim hepsini küslük bitsin istedim. Hollanda'daki kızım ağabeylerine söylemiş, gelip gelmeyecekleri konusunda herhangi bir şey söylememişler, gelirlerse hep birlikte keser yer içeriz gelmezlerse ne yapayım...” cümleleriyle çocuklarının ilgisizliğini aktarmıştır.

Tablo 5.17: Torunlardan Beklenen İlgii Görme Durumu

	Sıklık	Yüzde
Evet	263	62,6
Bazen	40	9,5
Sıklıkla	26	6,2
Hayır	60	14,3
Torunum yok	30	7,1
Diğer	1	,2
Toplam	420	100,0

Çekirdek aileyle birlikte yaşayan ya da çekirdek ailelerini kuran yaşlı bireylerin torunları da toplumsal değişim sürecine ayak uydurmaktadır. Torunlarından beklediği ilgiyi göremeyen bireylerin sayısı 90 (14,3)'dir. Bu konuda görüşmeciler genellikle torunlarının kendileriyle ilgilenmemesinin sebebini uzakta, okuyor, çalışıyor olmalarına dayandırmaktadırlar. Ancak özellikle ilgilenmek istemediklerini düşünen bireylerin varlığı söz konusudur. Örneğin, G15 “...Bir torunum alt katta oturuyor ama bir kere çıkıp sormaz nasılsınız diye. Evin içinde sadece annesine bakıyor bizimle ilgilenmiyor. Torunun böyle yaparsa diğer insanlardan ne beklersin ...”, G4 ise, “...Gözlerim torunlarımı arıyor...” cümleleriyle torunlarının ilgisizliğini ve onlara duydukları özlemi dile getirmişlerdir.

Tablo 5.18: Yalnızlık Hissi

	Sıklık	Yüzde
Evet	144	34,3
Bazen	74	17,6
Sıklıkla	14	3,3
Hayır	186	44,3
Diğer	2	,5
Toplam	420	100,0

Kentleşmeyle birlikte meydana gelen değişim ve dönüşümlerden biri de aile kurumunda olmuştur. Geleneksel geniş aile şekil ve nitelik değiştirerek çekirdek aileye evrilmiştir. Modern dönem aile tipi olan çekirdek ailede yaşlı bireyler ev dışında, çocuklarından ve torunlarından uzak kalmışlardır. Bu uzaklık bireyleri fiziksel ve sağlık açısından etkilediği gibi psikolojik açıdan da oldukça fazla

etkilemektedir. Modern dönem, bireyi yalnızlaştıran bir düşünce sistemini yüklemeye çalışmaktadır. Yalnızlaşmak isteyen bireyler arası sosyal ilişkiler zayıflamakta akrabalık, arkadaşlık, aile ilişkileri eski gücünü kaybetmektedir. Ancak geleneksel aile içinde büyüyen bugünün yaşlıları bu duruma alışkın olmadıklarından zorluklar yaşamaktadırlar. Ancak yaşlı bireylerin torunları olan nesil bu algıyla yetiştiğinden yalnızlığı olağanlaştırmaktadırlar. Günümüzde önemli bir sorun olan yaşlı yalnızlığı bugünün genç bireyleri yaşlandığında daha büyük sorunları meydana getirebilir.

Özellikle emeklilikle birlikte kendini ailesine, torun sevmeye adanmış yaşlı bireyler için çocuklarından ve torunlarından uzak kalmak onları ciddi hayal kırıklığına uğratarak yalnızlık hislerini derinleştirmektedir. Bu düşünce saha araştırmasında görüşmecilerin yanıtlarıyla da desteklenmektedir. Örneğin, G6 “...çocuklarım gelip gittikten sonra yalnızlık hissediyoruz onlar gidince evde sessizlik başlıyor...”, G12 ise, “...insanın ne zaman eli ayağı tutmaz, ne zaman dediklerine kulak verilmez ise işte o zaman yalnız kalırsın. Birinin halimi hatırlımı sorması yemekten fazla doyurur beni, yemek vermeseler de zararı yok yaşlı insanın yemeği budur: ilgi, sevgi ve saygı...” yalnızlıkla ilgili düşüncelerini bu şekilde dile getirmişlerdir. Tablo 5.18’de de görüleceği üzere bireyler kendilerini en çok eşlerini kaybetmeleri ve çocuklarının uzak olması durumunda yalnızlık hissetmektedirler.

Fotoğraf 5. 1:

Fotoğraf 5. 1’de de görüldüğü üzere eşiyile yaşayan yaşlı birey, çocuklarının ilgisizliği nedeniyle yalnızlık duygusunu derinden hissettiklerini dile getirmiştir.

Tablo 5.19’da görülen yalnızlık tanımlamaları arasında yer alan “evlatların ilgilenememesi” bireylerin kendilerini yalnız hissetmelerinin önemli sebeplerinden biridir.

Tablo 5.19: Yalnızlık Tanımlamaları

	Sıklık	Yüzde
Eş/çocuk kaybı	97	23,1
Evlatların ilgilenmemesi	39	9,3
Kimsesizlik	91	21,7
Toplumdan dışlanmak	25	6,0
Perişanlıktır	11	2,6
Hayattaki en zor şeydir	26	6,2
Kendimi yalnız hissetmiyorum	21	5,0
Mutsuzluktur	24	5,7
Evde sesin olmaması	52	12,4
Yaşlı insanları ziyaret eden olmaz	23	5,5
Yalnızlığı seviyorum	10	2,4
Terk edilmektir	1	,2
Toplam	420	100,0

Fotoğraf 5. 2:

Birey sosyal bir varlıktır ve bu nedenle toplumsal alanda diğer bireylerle etkileşim halinde olma ihtiyacı hisseder. Bu ihtiyacın karşılanamaması durumunda bireyin yaşantısında sosyal ve psikolojik eksiklikler meydana gelir. Meydana gelen bu eksiklikler bireyin ruhsal durumu üzerinde oldukça önemli değişimler yapma gücüne

sahiptir. Özellikle dezavantajlı grup olarak görülen yaşlı bireyler, hayatları boyunca çocukları için çalışıp çabaladıktan sonra yaşlılık sürecinde boşluğa düşmektedirler. Yaşam koşulları ve toplumsal düzen değişimi çocukları anne babalarından uzak bir mesafeye itebilmektedir. Görüşme esnasında bireylerin genel tavrının “*evet yalnız hissediyoruz ama onların da ailesi, işi gücü var gelemiyorlar*” yönünde, çocuklarına karşı anlayışlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum bireylerin kendilerini yalnız hissetmesine sebep olsa da yine öğrenilmiş çaresizlik içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Tablo 5.19 incelendiğinde bireylerin yalnızlık tanımlamalarının “eş ve çocuk kaybı” (% 23,1) üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Saha araştırması sürecinde eşini kaybeden bireylerle anket yapılırken vefat eden eşlerini genellikle özlemlerle anlatmaları derin yalnızlık hislerinin olduğunu göstermektedir. Fotoğraf 5. 2’de de kendini yalnız hisseden bir birey görülmektedir. Hiç evlenmemiş olan söz konusu kişi, “...*ne eşim ne evladım var, böyle yalnızım...*” cümleleriyle ifade etmiştir. Tablo 5.19’da bireylerin yalnızlık algısı ikinci olarak “kimsesizlik” (%21,7) tanımı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yine saha araştırması sürecinde bireylere yalnızlık nedir diye sorulduğunda genel olarak “*çok kötü bir şey, Allah kimseye yaşatmasın*” yorumları alınırken birçoğu da “*yaşadığım şey*” diyerek yalnızlığı kendi hayatları üzerinden görsel bir şekilde tanımlamaya çalışmışlardır.

Son olarak Tablo 5.19’da özellikle dikkat edilmesi gereken “yaşlı insanları ziyaret eden olmaz” tanımlamasıdır. Bu tanım yaşlı bireylerin hem toplum tarafından dışlandıklarını hem de bireylerin yaşlılıkla birlikte kendilerini toplumdan geri çekerek dışladıklarını açıklayan bir tanımdır. Ne yazık ki yaşlı bireyler kendilerini, ziyaret edilmeye layık olmayan bireyler statüsünde görmektedirler. Ancak yaşlı bireyleri bu tanımlamaya iten sebeplerin kökenine inmek gerekmektedir. Kentlerde ikincil ilişkilerin yaygınlığından dolayı komşuluk, akrabalık ilişkilerinin zayıf olduğu gözlemlenmektedir. Ancak sanılanın aksine bazı kırsal kesimlerde de kentlerdeki gibi komşuluk, akrabalık ilişkilerinin zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Bu da yaşlı bireylerin yaşadıkları mahallede dahi yalnızlık hissetmelerini tetiklemektedir. Bu konuda G11, “...*yaşlı insanı kim ziyarete gelir ki mahalledeki yaşlılar birbirlerini ziyaret ediyor...*” tanımlamasıyla yaşlı bireylerin ancak akrabalık ilişkilerinde değerli olduğuna ve bu ilişkilerle yalnızlık hislerinin giderildiğine dikkat çekmektedir.

Tablo 5.20: Yoksulluk Tanımlamaları

	Sıklık	Yüzde
İstedğini alamamaktır	18	4,3
Temel ihtiyaçların karşılanamamasıdır	101	24,0
Maddi olarak muhtaç olmaktır	47	11,2
Çalışmamak ve üretmemektir	51	12,1
Yoksul hissetmediğim için bilmiyorum	17	4,0
Toplumsal alanda dışlanmaktır	20	4,8
Ölüme yakın olmak yoksulluğu göz ardı ettirir	17	4,0
Parasızlık, yokluktur	105	25,0
Çaresizlik, mutsuzluktur	40	9,5
Hiç gelirim yok ama kendimi yoksul hissetmiyorum	3	,7
Diğer	1	,2
Toplam	420	100,0

Fotoğraf 5. 3:

Araştırmaya katılan bireylerin %97,2'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında bireylerin yoksulluk tanımlamalarının “parasızlık, yokluk” (%25), “temel ihtiyaçların karşılanamaması” (%24) üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken yoksulluk tanımı “çalışmamak, üretmemektir” (%12) tanımıdır.

Yoksulluk içinde yaşayan bireyler yoksulluğun sebebinin kendilerinde aramaktadırlar. Ancak bu sebebin bireysel olduğu kadar toplumsal olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir. Bu da “yoksulluk bireyin kendi suçudur” algısının yayılmasına ve yoksulluk kültürünün aktarımına sebep olmaktadır. Yine öğrenilmiş çaresizlik çerçevesinde birey yoksulluğun kendisinin kaderi olduğuna inanarak oldukça kötü yaşam şartlarında hayatını sürdürmeye çalışmaktadır.

Bunun dışında evinin çatısını tamir ettirecek güce sahip olmayan G2 rumuzlu görüşmeci yoksulluğun geçmişte kaldığını aktarmak için *“küçükken kalemimin ucu kırılırdı kalemi açmak için kullanacağım bir kalemtıraşım yoktu masanın altına sürterek kalemi açmaya çalışırdım ya da dişimle açmaya çalışırdım. Ben yoksul büyüdüm evimizde bıçak yoktu kalemin ucunu açabilmek için. Bir keresinde odun tahrası ile açmaya çalıştım kalemim kırıldı. Kırılan ucu atmadım, onunla ders çalıştım tükürük ile yanlış yazdıklarımı silerdim silgim yoktu. Arkadaşlarımdan da istemezdim ama fakirin ekmeği de tatlıdır gelen giden herkese bir şeyler ikram etmeyi severim beni çok severler...”* şeklinde konuşmuştur. Fotoğraf 5. 3’de, birey oldukça yoksul bir durum içerisinde yaşamaya çalışsa da yoksulluğunun artık bir öneminin olmadığını, ölümü beklediğini dile getirmiştir. Çocuklarının ilgilenmemesi, eşinin ve kendisinin sağlık sorunlarının yanına yoksulluk probleminin eklenmesi, bireyin içe kapanarak ölümü bekler hale gelmesine neden olmaktadır.

Fotoğraf 5. 4:

Bireyler geçmişleri ile şimdiki zamanlarını karşılaştırdıklarında “kötünün iyisi” algısıyla hareket ederek yoksul oldukları gerçeğini göz ardı edebilmektedirler. G12,

“...yalın ayak başı kabak... çalışıp çabalarsın ayağına giyecek bir şey bulamazsın...”, G1, “...Kendimi ne dünyada hissediyorum ne de ahrette... Evet zorluk çekiyorum ancak devlet sağ olsun bana maaş veriyor üç ayda bir engelli maaşı alıyorum. Üç ay dolana kadar başkalarından borç alıyorum dolunca ve maaşımı alınca borcumu iade ediyorum...” G3, “hastalıklar yüzünden yoksulluğu düşünmez oldum alıştım böyle olmaya...” şeklindeki tanımlamaları bireylerin yoksulluk kültürü içerisinde yer aldıklarını açıklar niteliktedir. Aynı şekilde Fotoğraf 5. 4’te de bireyin yoksulluk içinde yaşadığı görülmesine rağmen kendini yoksul hissetmediğini dile getirerek yoksulluk kültürü içinde yer aldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 5.21: Eğitim Durumu ile Yoksulluk Algısının Karşılaştırılması

Yoksulluk Algısı/Eğitim Durumu	Okuryazar değil	Okur yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lisans	Toplam
İstediklerini alamamaktır	3	4	10	0	0	1	18
Temel ihtiyaçların karşılanamamasıdır	27	17	50	4	1	2	101
Maddi olarak muhtaç olmaktır	7	6	29	0	2	3	47
Çalışmamak ve üretmemektir	12	8	26	1	1	3	51
Yoksul hissetmediğim için bilmiyorum	6	2	8	0	0	1	17
Toplumsal alanda dışlanmaktadır	3	3	12	0	1	1	20
Ölüme yakın olmak yoksulluğu göz ardı ettiriyor	6	3	6	2	0	0	17
Parasızlık, yokluktur	21	11	64	5	2	2	105
Çaresizlik, mutsuzluktur	12	8	17	0	2	1	40
Hiç gelirim yok ama kendimi yoksul hissetmiyorum	1	1	1	0	0	0	3
Diğer	0	0	0	1	0	0	1
Toplam	98	63	223	13	9	14	420

Bireylerin eğitim durumları ile yaptıkları yoksulluk tanımları birlikte incelendiğinde, yapılan yoksulluk tanımlarının “temel ihtiyaçların karşılanamaması” üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak burada yoksulluğu tanımlarken “ölüme yakın olmak yoksulluğu göz ardı ettirir” cümlesini kullanan bireylerin sayısına dikkat edilmesi gerekmektedir. Yaşamın son evresi olarak görülen yaşlılıkta, yaşanan son günler olduğu düşüncesiyle varlıklı veya yoksul olma durumu önemsizleşmektedir. Bunun yanı sıra yoksulluğu “parasızlık ve yokluk” olarak tanımlayan bireylerin “yokluk” kavramının içini maddi imkânların tamamından yoksun olma ve kimsesiz olma durumu ile doldurduklarına dikkat çekmek gerekmektedir.

Yoksulluğu maddi-ekonomik anlam dışında yalnız olmayla bağdaştıran G16 rumuzlu görüşmeci yoksulluğu “...paran varsa eşin, dostun, akraban gelir gider, gençken para biriktirdim çocuklar ileride bana baktıklarında paylaşırayım diye ama onu hiç ettiler, şimdi de yüzüme bakan yok...”ifadesiyle açıklamıştır. Bu noktada toplumsal bir dışlanmaya maruz kaldığını hisseden bireyler, maddi yetersizlik nedeniyle yalnızlaştıklarını belirtmişlerdir. Yoksulluğun eğitim üzerinde oluşturduğu etkiyi “...geçen torunumu tesadüfen okula ben götürdüm öğretmeni bana çocukların ders çalışması gerekiyor dedi. Ben de öğretmenlerine öğrencilerimize hiç sordunuz mu psikolojilerini hiç merak ettiniz mi diye sordum. Yoksulluktan evde tartışma çıkıyor çocuklar ders çalışmıyor...” şeklinde açıklayan G2 rumuzlu görüşmeci yoksulluğun birçok yönden eğitime engel olduğunu dile getirmiştir. Tablo 5.21 incelendiğinde eğitim durumu düşük olan bireylerin yoksulluk tanımlamalarının, “parasızlık ve yokluk, temel ihtiyaçların karşılanamaması ve çalışmamak, üretmemektir” (51) yanıtları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 5.22: Gelir Durumu ile Yoksulluk Algısının Karşılaştırılması

	0-199 TL	200-399 TL	400-599 TL	600-799 TL	800-999 TL	1000 TL ve üzeri	Toplam
İstedğini alamamaktır	0	2	1	0	2	13	18
Temel ihtiyaçların karşılanamamasıdır	1	15	2	3	5	72	98
Maddi olarak muhtaç olmaktır	1	4	1	1	3	35	45
Çalışmamak ve üretmemektir	1	2	1	0	4	43	51
Yoksul hissetmediğim için bilmiyorum	0	2	0	0	2	13	17
Toplumsal alanda dışlanmaktır	1	2	2	1	1	13	20
Ölüme yakın olmak yoksulluğu göz ardı etirir	0	3	1	1	1	10	16
Parasızlık, yokluktur	0	13	2	2	3	84	104
Çaresizlik, mutsuzluktur	0	6	1	3	5	25	40
Hiç gelirim yok ama kendimi yoksul hissetmiyorum	0	0	0	0	0	2	2
Diğer	0	0	0	0	0	1	1
Toplam	4	49	11	11	26	311	412

Fotoğraf 5. 5:

Araştırmaya katılan bireylerin gelir durumları ile yoksulluk algıları (Tablo 5.22) birlikte incelendiğinde gelir durumu ile yoksulluk hissinin paralel olmadığı dikkat çekmektedir. Araştırmaya göre neredeyse hiç geliri olmayan bireyler kendilerini yoksul hissetmezlerken 1000 TL ve üzeri gelire sahip olan bireyler kendilerini daha fazla yoksul hissetmektedirler.

Hemen hiçbir geliri olmamasına ve insani şartların olabildiğince altında yaşamasına rağmen “...param yok ama külliyetli borcum da yok...” yanıtını veren G6 rumuzlu görüşmeci kendini yoksul hissetmediğini dile getirmiştir.

G18 rumuzlu görüşmeci “... el kapısına berdel olarak verdiler yani hizmetçi olarak gittim yani başka bir eve hizmet etmeye gittim. Beş yaşında katlık yüzünden gitmek zorunda kaldım, ailem gönderdi...” ifadesiyle yoksulluğun hayatını etkileme durumundan söz etmektedir.

Fotoğraf 5. 5 incelendiğinde, tekerlekli sandalye ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için el arabası kullanan bireyler görülmektedir. Sağlık ihtiyaçlarını karşılayamamalarına rağmen kendini yoksul hissetmeyen bireyler, şimdiki durumlarını geçmişle kıyaslayarak “...biz böyle de mutluyuz...” cümlesini dile getirmişlerdir. Bu durum aynı zamanda bireylerin yoksulluk kültürüne adapte olduklarının da bir göstergesidir.

Fotoğraf 5. 6:

Fotoğraf 5. 6, engelli annesine bakıcılık yapan bir bireye ve yaşadığı eve aittir. Ona çok iyi baktığını anlatmak için gösterdiği yatağa “...ben yerde yatıyorum ama ona yatak aldım...” cümlesiyle annesini iyi şartlarda yaşattığını anlatmaya çalışmaktadır. Ancak yaşlı ve engelli birey için çok sağlıklı bir ortam olmadığı fotoğrafta açıkça görülmektedir. bu fotoğraf ve aktarılan cümleler de bireylerin yoksulluk kültürü içerisinde yer aldıklarını işaret etmektedir.

“Göç, Kentleşme ve Kentlileşme Bağlamında Yaşlı Yalnızlığı” konulu araştırmanın bulgularında da, gelir düzeyi ile yalnız hissetme durumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Geliri olmayan bireylerin %75’i yalnız hissettiklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında geliri 1-500 TL arasında olan bireylerin oranı % 43,5; 501-1000 TL arasında olan bireylerin oranı % 30,9; 100–2000 TL arasında olan bireylerin oranı % 24,3 ve 2001–3000 TL arasında olan bireylerin oranı ise % 36,4 olarak belirlenmiştir.

Bu oranlardan hareketle ekonomik durumun artış göstermesi ve yalnızlık hissetme durumu arasında ters bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Tablo 5.23: Çocuk Sayısı ile Yoksulluk Algısının Karşılaştırılması

	0	1	2	3	4	5 +	Toplam
İstedğini alamamaktır	0	2	5	4	2	5	18
Temel ihtiyaçların karşılanamamasıdır	3	7	18	30	21	22	101
Maddi olarak muhtaç olmaktır	4	6	15	6	8	8	47
Çalışmamak ve üretmemektir	2	6	7	18	7	11	51
Yoksul hissetmediğim için bilmiyorum	0	2	4	6	2	3	17
Toplumsal alanda dışlanmaktadır	2	0	7	4	4	3	20
Ölüme yakın olmak yoksulluğu göz ardı ettirir	2	0	4	9	1	1	17
Parasızlık, yokluktur	3	2	32	33	12	23	105
Çaresizlik, mutsuzluktur	2	0	6	15	7	10	40
Hiç gelirim yok ama kendimi yoksul hissetmiyorum	0	1	0	0	1	1	3
Diğer	0	0	1	0	0	0	1
Toplam	18	26	99	125	65	87	420

Tablo 5.23'te, araştırmaya katılan bireylerin yoksulluk tanımları ile çocuk sayısı birlikte incelendiğinde, dörtten fazla çocuğu olan bireyler, yoksulluğu temel ihtiyaçların karşılanamaması şeklinde tanımlamışlardır. Bu durum çok çocuklu ailelerde daha fazla geçim sıkıntısı yaşandığı şeklinde yorumlanabilir.

Bir görüşmeci bu konuyla ilgili olarak; "... *şimdiki çocukların kendilerine hayırları yok, uzakta yaşıyorlar, gelmiyorlar, dul maaşım var iki ayda bir beni para çekmeye götürürken 50 lira almadan götürmezler. ...*" (G16) demiştir. Yoksulluğu doğrudan toplumsal dışlanmayla ilişkilendirenlerin sayısı az olmakla birlikte net bir şekilde yaşlı bireyler tarafından bu şekilde yorumlanıyor olması önemlidir. Çünkü tek başlarına hem yaşlılık, hem de yoksulluk birer toplumsal dışlanma sebebidir.

Tablo 5.24: Yoksulluk Tanımı*Birlikte Yaşama Durumu

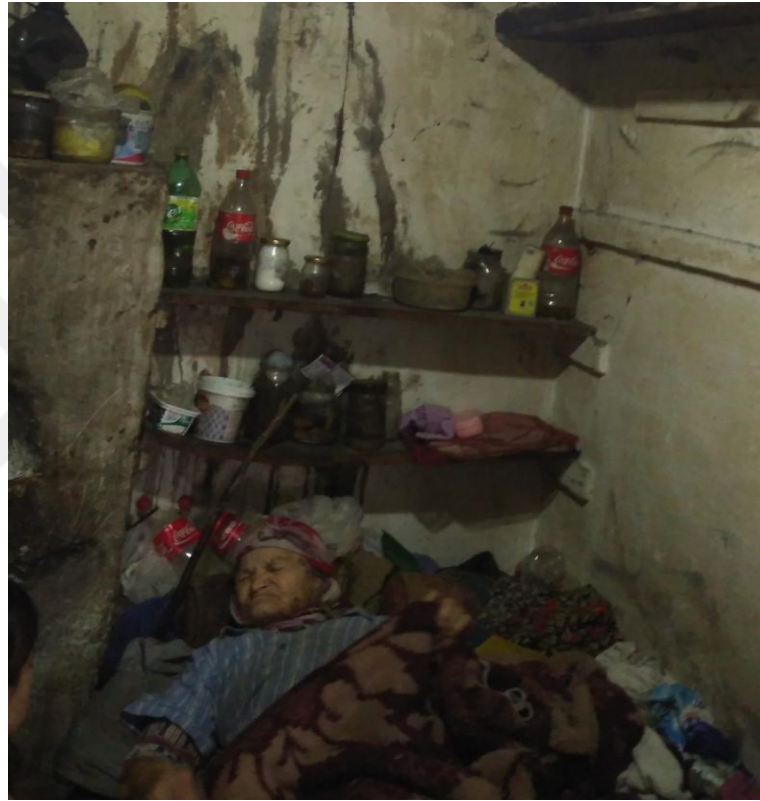
	Yalnız	Eşimle	Annem/ Babamla	Kızım/ Oğlumla	İkinci Dereceden Yakınlarımla	Çocuklarımla /Torunlarımla	Eşim ve çocuklarımla	Diğer	Toplam
İstedliğini alamamaktır	2	12	0	0	2	0	2	0	18
Temel ihtiyaçların karşılanamamasıdır	22	51	0	0	14	6	6	2	101
Maddi olarak muhtaç olmaktır	15	19	0	0	8	1	4	0	47
Çalışmamak ve üretmemektir	12	23	1	1	9	3	2	0	51
Yoksul hissetmediğim için bilmiyorum	5	7	0	0	3	1	1	0	17
Toplumsal alanda dışlanmaktadır	6	8	0	0	3	0	3	0	20
Ölüme yakın olmak yoksulluğu göz ardı ettiriyor	7	5	0	1	2	2	0	0	17
Parasızlık, yokluktur	23	64	0	1	5	4	8	0	105
Çaresizlik, mutsuzluktur	10	21	0	0	4	3	2	0	40
Hiç gelirim yok ama kendimi yoksul hissetmiyorum	1	0	0	0	1	1	0	0	3
Diğer	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Toplam	103	211	1	3	51	21	28	2	420

Örnekleme oluşturan bireylerin yaptıkları yoksulluk tanımları ile aynı evde birlikte yaşadıkları insanların olup olmaması arasındaki ilişki incelendiğinde eşile birlikte yaşayan bireylerin % 25’i yoksulluğu “parasızlık, yokluk” olarak tanımladıkları görülmektedir. Tablo 5.24’te yalnız yaşayan yaşlı bireylerin yoksulluk algıları biyopsikososyal açıdan önemlidir. Çünkü yaşlılık sürecinde görülen en önemli sorunlardan biri de yalnızlıktır. Genç kuşakların kırsal alandan kente göçü sürekli olarak devam etmekte, yaşlılar ise genellikle kırsal alanda kalmakta ya da bırakılmaktadır. Günümüzde kırsal alandaki yaşlılık sorunlarının en önemlisi yaşlı bireylerin çocuklarından uzakta yaşıyor olmasıdır.

Kentlerde sağlık hizmetleri gelişmiş ve teknoloji insan ömrünün uzamasına katkı sağlamıştır. Ancak kırsal alanda tüm olanaklardan ve çocuklarından uzak, parasal yoksunluk yaşayan yaşlılar kötü koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Söz

konusu, gelişen sağlık hizmetlerinden ve teknolojiden yararlanamayan kırsal alanda yaşayan yaşlıların hayatları bu imkânsızlık nedeni ile oldukça zorlaşmaktadır. Bunun yanı sıra ülkemizde yaşlıların yaşam standartları gün geçtikçe düşmekte; yaşlı bireyler sağlık, beslenme, seyahat, serbest zaman değerlendirme, konut, bakım gibi sorunlarının yanı sıra yalnızlık ve yoksullukla da mücadele etmek zorunda kalmaktadır (Danış, Z., 2009).

Fotoğraf 5. 7:

Fotoğraf 5. 7’de görülen birey çocuğuyla yaşamasına rağmen oldukça kötü bir ortamda yaşam sürdürmeye çalışmaktadır. Söz konusu bireye gerekli kurum ve kuruluşlardan destek sağlanamaya çalışılsa da birey tüm bu destekleri reddetmiştir. Bunun yanı sıra oğlunun kendisiyle ilgilendiğini dile getirmiştir. Ancak araştırma sırasında bireyin altına bez bağlandığı ve bu bezin değiştirilmemesi nedeniyle vücudunda yaralar olduğu gözlemlenmiştir. Bireyin tüm destekleri reddetmesi nedeniyle herhangi bir yardım sağlanamamıştır. Çünkü birey rahatının yerinde, sağlıklı bir ortamda olduğunu düşünmekte ve kendini yalnız ve yoksul hissetmediğini dile getirmektedir. Buradan çıkan sonuca göre, birey yoksulluk kültürüne adapte olmuş ve bu şekilde yaşamın normal olduğunu kabullenmiştir.

Tablo 5.25: Yoksulluk ve Yalnızlık Tanımlamaları Karşılaştırması

	Eş/çocuk kaybı	Evlâtların ilgilenmemesi	Kimsesizlik	Toplumdan dışlanmak	Perişanlıktır	Hayattaki en zor şeydir	Kendimi yalnız hissetmiyorum	Mutsuzluk	Eyde sesin olmaması	Yaşlı insanları ziyaret eden olmaz	Yalnızlığı seviyorum	Terk edilmektedir	Toplam
İstedğini alamamaktır	1	2	4	1	0	0	2	3	4	1	0	0	18
Temel ihtiyaçların karşılanamamasıdır	30	15	22	6	2	2	3	3	9	7	1	1	101
Maddi olarak muhtaç olmaktır	7	1	12	3	1	8	1	2	10	2	0	0	47
Çalışmamak ve üretmemektir	14	5	13	7	1	2	4	0	2	2	1	0	51
Yoksul hissetmediğim için bilmiyorum	3	3	4	0	1	2	0	1	2	1	0	0	17
Toplumsal alanda dışlanmaktadır	3	0	3	3	1	4	0	3	3	0	0	0	20
Ölüme yakın olmak yoksulluğu göz ardı ettiriyor	7	0	3	0	0	1	1	1	0	2	2	0	17
Parasızlık, yokluktur	19	5	25	4	5	6	8	6	18	5	4	0	105
Çaresizlik, mutsuzluktur	13	7	5	1	0	1	2	3	4	3	1	0	40
Hiç gelirim yok ama kendimi yoksul hissetmiyorum	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	3
Diğer	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Toplam	97	39	91	25	11	26	21	24	52	23	10	1	420

Araştırmaya katılan bireylerin yoksulluk ve yalnızlık tanımlamaları karşılaştırmalı bir şekilde incelendiğinde, en fazla oranın yalnızlığı “eş ve çocuk kaybı” yoksulluğu ise “temel ihtiyaçların karşılanamaması” tanımında yoğunlaştığı görülmektedir. Tablo 5.25, araştırmaya katılan bireylerin % 97, 2’sinin yoksulluk sınırı altında yaşadığı göz önüne bulundurularak incelendiğinde, yoksulluğun yalnızlık üzerinde

önemli derecede etkisi olduğu söylenebilir. Maddi imkanlar konusunda yetersiz olan bir birey yalnızlığını daha fazla hissetmektedir. Çünkü maddi gücü olan birey, çeşitli etkinliklere katılarak, uzaklarını kendine yakın ederek yalnızlığını giderebilecektir. Maddi gücüyle yalnızlığını giderebilen bir birey, psikososyal açıdan daha sağlıklı olacaktır. Saha araştırması sürecinde katılımcılar çocuklarının kendinden uzak yerlerde yaşadığını, bunun sebebinin de maddi kazanç sağlamak zorunda olduklarını açıklayarak yalnızlıklarını dile getirmişlerdir. Maddi kazanç sağlamak zorunda olan çocuklar, bu süreci yaşlı anne babalarına ayırabilme imkanı bulabilselerdi yaşlı bireyler için yalnızlıkla mücadele etme zorunluluğu azalma gösterebilirdi. Bu konuda G17 rumuzlu görüşmeci “...uzakta olan çocuklarım gelmeyince kendimi yalnız hissediyorum onları özliyorum yollarını gözliyorum...”diyerek yalnızlığının sebebinin çocuklarının uzakta yaşamasına bağlamıştır.

G3 “...eşimin hastalığı yüzünden ne uykum var ne de huzurum. O yüzden çok rezillik. Hiç beni düşünmüyor, uyumuyor, benimle kavga etmeye başlıyor...” G3 rumuzlu görüşmeci, eşinin emekli maaşı olduğunu ancak bu maaşın hastane masraflarını bile karşılamadığını dile getirerek yoksulluk derecesini belirtmiştir. Eşinin zihinsel engelinin de olması kavga sebebi olmakta hatta eşi şiddet eğiliminde bulunmaktadır. Çocuklarının bu duruma engel olduğunu söyleyen görüşmeci yalnızlığını dile getirmek istemiştir. Aynı zamanda “... eğer bir gelirim olsaydı bunlar olmazdı...” diyerek hem yalnızlığını hem de yoksulluğunu geliri olmamasına dayandırmıştır.

Fotoğraf 5. 8:

Fotoğraf 5.8’de görülen birey 100 yaşında olmakla birlikte oldukça fazla sağlık sorunlarıyla baş etmeye çalışmaktadır. Ancak birey mide hastalığı nedeniyle zaten yemek bile yiyemediğini dile getirerek yoksulluğun önemsizliğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda sadece bir kızı olduğundan ve onun da hem yaşlı hem hasta olması nedeniyle kendisiyle yeterince ilgilenemediğini ve pek ziyaretine gelen kimsenin olmadığını belirterek yalnızlığına vurgu yapmıştır. “...bütün gün tavanı izliyorum...” cümlesiyle yoksulluğu göz ardı edebildiğini ancak yalnızlık konusunda zorlandığını ifade etmeye çalışmıştır.

Fotoğraf 5. 9:

Fotoğraf 5.9’da birlikte yaşayan yaşlı bir eş görülmektedir. Tek odalı bir eve sahip olan bu bireyler, oldukça zorlu yaşam koşullarına sahip olmalarına rağmen kendilerini yoksul hissetmediklerini dile getirmişlerdir. Ancak yoksulluklarını göz ardı ettiren durumun da birbirlerinin yanında olmaları olduğunu “...asıl yokluk eşimin olmamasıdır...” ifadesiyle belirtmişlerdir. Bu durumda yaşlı bireyler için yalnızlık hissini en önemli boyutunun eş kaybı olduğu ve eşin hayatta olma durumu bireyin mücadele gücünü artırdığı söylenebilir.

Tablo 5.26: Derinlemesine Görüşmelerin Özeti-1

Görüşmeci	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7
Yapılan Yer	Fethiye	Köyceğiz	Köyceğiz	Milas	Ortaca	Ortaca	Ortaca
Cinsiyet	Erkek	Erkek	Kadın	Kadın	Kadın	Erkek	Kadın
Yaş	80	65	69	72	70	70	77
Eğitim	Okuryazar değil	İlkokul mezunu	Okuryazar değil	Okur yazar değil	Okur yazar	İlkokul mezunu	İlkokul mezunu
Meslek	Çoban	Çiftçi	Ev Hanımı	Ev Hanımı	Ev Hanımı	Çiftçi	Ev Hanımı
Gelir	529	1073	1000	5000	1350	1500	900
Medeni Durum	Evli	Evli	Evli	Evli	Dul	Evli	Dul
Ev	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin
Çocuk Sayısı	2	2	4	3	3	7	Yok
Yoksulluk Hissi	Var	Var	Var	Yok	Yok	Var	Yok
Yalnızlık Hissi	Var	Yok	Var	Yok	Var	Var	Var
Kendine Bakabilme	Bakamıyor	Bakabiliyor	Bakamıyor	Bakabiliyor	Bakabiliyor	Bakabiliyor	Bakabiliyor
Birlikte yaşama	Eşiyle	Eşiyle	Eşiyle	Eşiyle	Yalnız	Eşiyle	Yalnız
Engel Durumu	Görme	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok

Tablo 5.27: Derinlemesine Görüşmelerin Özeti-2

Görüşmeci	G8	G9	G10	G11	G12	G13	G14
Yapılan Yer	Köyceğiz	Köyceğiz	Köyceğiz	Milas	Milas	Milas	Milas
Cinsiyet	Kadın	Erkek	Erkek	Kadın	Kadın	Erkek	Kadın
Yaş	68	70	80	80	71	73	86
Eğitim	Lise Mezunu	İlkokul mezunu	Okur yazar	Okur yazar değil	İlkokul mezunu	Okur yazar değil	Okur yazar değil
Meslek	Hemşire	Dalgıç	Çiftçi	Ev Hanımı	Ev Hanımı	Yok	Ev Hanımı
Gelir	1700	1000	1020	250	1000	Yok	250
Medeni Durum	Evli	Boşanmış	Evli	Dul	Evli	Bekar	Dul
Ev	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin	Evi yok	Kendisinin
Çocuk Sayısı	1	1	4	2	3	Yok	1
Yoksulluk Hissi	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
Yalnızlık Hissi	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
Kendine Bakabilme	Bakabiliyor	Bakabiliyor	Bakabiliyor	Bakabiliyor	Bakabiliyor	Bakamıyor	Bakabiliyor
Birlikte yaşama	Eşiyle	Yalnız	Eşiyle	Yalnız	Eşiyle	Yalnız	Yalnız
Engel Durumu	Yok	Yürüme	Yok	Yok	Yok	Görme	Yok

Tablo 5.28: Derinlemesine Görüşmelerin Özeti-3

Görüşmeci	G15	G16	G17	G18	G19	G20
Yapılan Yer	Milas	Fethiye	Menteşe	Menteşe	Menteşe	Kavaklıdere
Cinsiyet	Erkek	Kadın	Kadın	Kadın	Kadın	Kadın
Yaş	90	81	80	70	74	76
Eğitim	İlkokul mezunu	Okuryazar değil	Okur yazar	Okuryazar değil	Okur yazar	Okuryazar değil
Meslek	-	Ev Hanımı	Ev Hanımı	Ev Hanımı	Ev Hanımı	Ev Hanımı
Gelir	700	250	200	1200	1000	700
Medeni Durum	Evli	Dul	Evli	Evli	Evli	Dul
Ev	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin	Kendisinin
Çocuk Sayısı	5	9	3	5	3	3
Yoksulluk Hissi	Var	Var	Yok	Var	Yok	Yok
Yalnızlık Hissi	Var	Var	Var	Var	Yok	Var
Kendine Bakabilme	Bakabiliyor	Bakabiliyor	Bakabiliyor	Bakabiliyor	Bakabiliyor	Bakamıyor
Birlikte yaşama	Eşiyle	Yalnız	Eşiyle	Eşiyle	Eşiyle	Yalnız
Engel Durumu	Görme Kaybı	Yok	Yok	Yok	Yok	Yürüme

Sahaya çıkıldığında anket uygulanan bireylerden farklı olarak, her mahallede derinlemesine görüşmeler de yapılmıştır. Bu görüşmelerde anket sorularına paralel sorular ynelti olarak, gündelik yaşamlarında ekonominin yeri, yoksulluğun etkileri ve yalnızlık olgusu üzerinde durulmuştur. Görüşme yapılan bireyler, ankette de olduğu gibi yaş ve cinsiyet kriteri dışında tamamen tesadüfi olarak seçilmiştir. Buna göre, kırsal alanda yaşayanların kendilerini yoksul hissetmeleri kentte yaşayanlara göre daha düşüktür. Buradaki temel fark, kırsal alandaki yaşlıların, kente göre daha dar, herkesin birbirini tanıdığı alanlarda yaşamaları, yoksulluğun, insanların hala utandığı kötü bir durum olarak algılanması ve muhtaçlığın başkaları tarafından anlaşılmasından korkulmasıdır. Muğla'nın geleneksel kültürü içinde, aciziyetini, muhtaçlığını başkalarına göstermeme önemli bir toplumsal davranış rneği olarak kabul edilmektedir. Bir diğer önemli etken de yaşlı olsa bile kırsal alandaki bireylerin hala küçük çaplı üretici olmaları ve bazı ihtiyaçlarını bu üretim sayesinde karşılayabilmeleridir.

Kent alanlarında yaşayan yaşlı bireylerin kırsal alandaki gibi kendi yiyeceklerini üretebileceği alanlar yoktur. Dayanışma kıra göre daha azdır. Parası olduğu müddetçe ihtiyaçlarını karşılayabilmekte, faturalarını ödeyebilmekte, alışverişini yapabilmekte, kirada ise kirasını verebilmektedir. Yalnız hissetme durumunun ise pek fark etmediği, yaşlılığın toplumsal değişmenin hızına paralel olarak bireylerde aynı oranda hissedildiği gözlemlenmiştir.

“Gç, Kentleşme ve Kentlileşme Bağlamında Yaşlı Yalnızlığı” konulu araştırma sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda, kentleşme ve kentlileşme ile birlikte meydana gelen toplumsal değişimden tüm bireyler gibi yaşlı bireyler de etkilenmekte ve dezavantajlı konumda yer almaktadırlar. Adı geçen araştırma kapsamında Muğla'daki yaşlı bireylerin % 30'unun yalnızlık hissettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında yalnızlık hissetme durumunun fiziksel yalnızlıkla paralellik gösterdiği görülmektedir. Yaşamdan geri çekilme teorisine göre, birey ve toplum yalnızlaşma konusunda negatif etkileşim halindedir. Yaşlanan birey kendisini toplumdaki diğer bireyler de yaşlı bireylerin yalnızlaşmasına ve toplumdan soyutlanmasına izin vermektedirler.

TÜİK 2013 yılı verileri incelendiği zaman Türkiye’de yaşlı nüfus oranı % 7,7 iken; yaşlı bireylerin yalnız yaşama oranı % 16 olarak tespit edilmiştir. TÜİK 2015 verilerine göre Türkiye’de yaşlı nüfus oranı % 8,2 iken; yaşlı bireylerin % 17,6’sının yalnız yaşadığı belirtilmektedir. TÜİK 2016 verilerine göre, Türkiye’de yaşlı nüfus oranı %8,3 iken; tek kişilik hane halklarının %36’sını yalnız yaşayan yaşlılar oluşturmaktadır. Bu noktada fiziksel yalnızlık ile yalnızlık hissetme durumunun paralellüğünden yola çıkılarak yaşlı yalnızlığının zamanla daha da önemsenmesi gereken bir konu halini alacağı söylenebilir.

“Yaşlı Yoksulluğu’nun Yarattığı Sosyal ve Psikolojik Sorunlar” konulu araştırma sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda ise, yaşlılık sürecinde yaşanan yoksulluk, bireyleri biyopsikososyal açıdan önemli derecede etkilemektedir. Muğla’nın Fethiye, Köyceğiz, Milas, Kavaklıdere, Bodrum, Menteşe, Marmaris ve Ortaca ilçelerinde yapılan araştırma kapsamında bireylerin % 97,2’sinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı saptanmıştır. Yaşlı bireylerin yoksulluğunu etkileyen birden çok etkenden söz edilebilir. Bu etkenlerin başında yaşa bağlı olarak fiziksel ve zihinsel yeti kaybı gelmektedir. Fiziksel ve zihinsel yeti kaybı hem bireylerin çalışmalarını kısıtlamakta hem de toplumda işverenler tarafından “vasıfsız” olarak nitelendirilebilmektedirler.

Yaşlı yoksulluğu beraberinde yalnızlığı, ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya maruz bırakılmayı getirdiğinden, bireyler yaşlılık sürecinde sosyal ve psikolojik sorunlar yaşayabilmektedirler. Dünya ülkelerinin önemli sorunu haline gelen yaşlı bireylerin yaşadıkları sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sorunlar toplumsal işleyiş açısından çözülmesi gereken önemli konular arasında yer almaktadır. Toplumun önemli bir kısmını oluşturan yaşlı bireylerin toplumdaki diğer bireylerle olan etkileşiminin zarar görmesi toplumun işleyişinin de zarar görmesine neden olabilecektir. Toplumsal bir bütünü etkilemesi nedeniyle toplumsal bir sorun haline gelen yaşlılık ve yarattığı sorunlar, bireylerin ve toplumun refahı açısından önem arz ettiği gibi toplumun gelişmişlik düzeyini de belirleyen bir etmen olmaktadır. Tarihten günümüze farklılaşan kültürel yapılar yaşlılığa yaklaşımı da değiştirmiş ve bu değişim genellikle yaşlı bireyleri toplumsal alandan dışlayan bir değişim olmuştur. Ancak bu değişim ve dönüşümle birlikte ihmal edilen ve söz konusu dönüşümlerden etkilenen yaşlı bireylerin lehine durum ve ortamların oluşturulması göz ardı edilmiştir.

Yukarıda gösterilen tablolar ve elde edilen görüşme verileri, Muğla’da yaşayan yaşlı bireylerin sağlık, ekonomik, kültürel, sosyal sorunlarının varlığını ortaya koyar niteliktedir. Bunun yanı sıra saha araştırması sürecinde, bireylerden izin alınarak çekilen, ekte yer alan fotoğraflar bireylerin yoksulluklarını gözler önüne sererek belgelemektedir. Yaşlılığın sorunlu bir süreç olmasının yanı sıra yaşlı bireylerin yalnızlık ve yoksullukla da ciddi mücadele etmek zorunda kalmaları yaşamdan beklentilerini düşürmekte ve bireyler “ölümü bekler” hale gelebilmektedirler. Bireyleri değersizleştiren toplumsal yapı içerisindeki algıların benimsenmesi, bireylerin kendilerini mutsuz, sağlıksız, işe yaramaz hissetmelerine ve ne yazık ki yaşadıkları dönemin son durak olduğunu düşünmelerine sebep olmaktadır.

6. BÖLÜM

SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Dünya toplumlarının ekonomik, siyasal ve kültürel olarak hızlı bir şekilde değişmesini sağlayan önemli olaylardan biri Sanayi Devrimi olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte kırlardan kentlere yoğun göçler yaşanmaya başlamıştır ve bu göçler hala sürmekte, özellikle azgelişmiş ülkeler hızlı bir şekilde kentleşmeye devam etmektedir. Hem bu durum, hem de gelişmiş ülkelerde daha iyi yaşam koşulları bulma umudu da göçleri sürekli kılmaktadır.

Özellikle Türkiye özelinden bakıldığında göçlerle birlikte kırsal alanlarda kalanlar çoğunlukla yaşlılar olmuş veya kalanlar da zaman geçtikçe yaşlanmıştır. Göç ve etkileriyle birlikte yaşlı bireylerin aile içindeki rolünün kökten değişmesi saygınlık ve otoritelerinin sarsılması, onların yalnız kalmalarına, bir süre sonra kendilerine yetemeyip bakıma muhtaç hale gelmelerine, üretmez halde olduklarından da yoksulluklarına neden olmuştur. Bu noktada, toplumsal alanda bir sorun olarak ortaya çıkan yaşlı yoksulluğu sosyal bir değişimin göstergesi olduğu gibi çözülmesi gereken bir sorun halini de almıştır.

“Bireylerin yoksulluk nedeniyle yaşadıkları sosyal ve psikolojik sorunları saptamak ve bu sorunlara çözüm yolları aramak, bu bağlamda yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin artırılmasına katkı sağlamak” probleminden hareketle yapılan araştırma modernleşme teorileri ve işlevselci teori temelinden hareketle literatürde yer alan tüm teorilere gerekli önem verilerek şekillendirilmiştir. Araştırmanın kapsamını, derinliğini ve gücünü artırmak için kullanılan farklı yöntem ve teknikler araştırma sürecinde elde edilen verilerin farklı şekillerde değerlendirilmesinin önünü açmıştır. Muğla ilinde kapsamlı bir çalışma yapılmak hedeflendiğinden tek bir yöntem ve teknik ile görece daha iyi ve anlamlı veriler elde edilmek istendiğinden araştırmada pozitivist yöntem anlayışının yapısal işlevselci yaklaşımından, yorumsamacı yöntem anlayışının anlamacı-yorumlamacı yaklaşımından ve diyalektik yöntemsel yaklaşımdan yararlanılmıştır. Buradan hareketle sözü edilen yöntemsel yaklaşımların araştırma için farklı alanlarda eksik kalacağı düşüncesinden hareketle eleştirel realizm anlayışının yolu izlenmiştir. Böylece araştırmada karma yöntem kullanarak araştırmada daha geçerli veriler elde edilmesi ve elde edilen verilerin olabildiğince

sosyolojik bir analizinin ve açıklamasının yapılması amaçlanmıştır. Daha açık bir ifade ile her yöntem anlayışının kendi içinde zayıf ve güçlü yanları bulunmaktadır. Birden fazla yöntem ve yaklaşım kullanarak, kendi içlerindeki güçlü taraflarla zayıf kalan yönler telafi edilmeye çalışılmıştır. Bu da araştırma sürecinde elde edilen verilerin sağlamlasının yapılmasına olanak sağlayarak araştırmanın kapsamlı, derinlikli ve anlamlı olmasını sağlamıştır.

Çalışmada bu sorunlar incelenmiş ve sorunlara ilişkin varsayımlar geliştirilerek bireylere yöneltilmek üzere sorular hazırlanmıştır. İlk olarak, “yaşlanma, fiziksel ve zihinsel faaliyetlerin yavaşladığı ve zayıfladığı bir süreç olduğundan yaşlı bireylerin ekonomik gelirleri düşmektedir” varsayımı yapılan anket, gözlem ve derinlemesine görüşme teknikleriyle birlikte sınanmıştır. Aşağıdaki tablo 6.1’e göre varsayım değerlendirildiğine toplam 11 kişide yaşlanmanın getirdiği fiziksel ve zihinsel yeti kaybı veya azalması ile yoksulluk arasında bir ilişki olduğu görülmektedir.

Daha önce de vurgulandığı gibi araştırma örneklemini içerisinde yaşlı bireylerin, yaşlılığın getirdiği birçok olumsuz durumu normal görüp bunlarla ilgili bir negatif algı veya değerlendirmelerinin olmadığı gözlemlenmiştir. Örneğin, tablo 5.26, 5.27 ve 5.28 incelendiğinde yoksulluk sınırının çok altında geliri olan insanların bile kendilerini yoksul hissetmediği, benzer şekillerde engelli olduğu halde kendisine bakabildiği; bu bakma işleminin de sadece tualete gidebilme ve yemek yiyebilme olarak algılandığı, insanların genel olarak hallerinden memnun olmasalar bile durumlarına “buna da şükür” düşüncesiyle yaklaştıkları ve bu yüzden de beklenen algının söze dökülmediği gözlemlenmiştir. Tezde kullanılan fotoğraflara da yansıyan birçok yoksulluk görüntüsüne, insanların acziyetine rağmen “yoksul değilim, bakıma ihtiyacım yok, Allah’a şükür!” diyerek kendi durumlarını olumladıkları görülmüştür. Burada Muğla’nın sosyokültürel yapısı içerisinde, yoksulluğun bireyler tarafından onur zedeleyen bir durum olarak algılanması kendilerini yoksul hissetseler de dile getirmekten kaçınmalarına neden olmaktadır.

Tablo 6. 1: Derinlemesine Görüşme-Yoksulluk Hissi

Görüşmeciler	Yaş	Cinsiyet	Gelir Durumu	Yoksulluk Hissi	Kendine Bakabilme	Engel Durumu
G1	80	Erkek	529	Var	Bakamıyor	Görme
G2	65	Erkek	1073	Var	Bakabiliyor	Yok
G3	69	Kadın	1000	Var	Bakamıyor	Yok
G6	70	Erkek	1500	Var	Bakabiliyor	Yok
G7	77	Kadın	900	Var	Bakabiliyor	Yok
G9	70	Erkek	1000	Var	Bakabiliyor	Yürüme
G11	80	Kadın	250	Var	Bakabiliyor	Yok
G13	73	Erkek	0	Var	Bakamıyor	Görme
G15	90	Erkek	700	Var	Bakabiliyor	Görme
G16	81	Kadın	250	Var	Bakabiliyor	Yok
G18	70	Kadın	1200	Var	Bakabiliyor	Yok

Ayrıca bireyler hayatları boyunca çalışıp yaşlılıkta dinlenme evresine geçmekte ya da geçirilmektedirler. Yaşlılıkla birlikte bireyin üretici konumdan tüketici konuma geçmesi, birey ve toplumun karşılıklı bir etkileşim halinde olmasıyla gerçekleşmektedir. Yaşlanma ile birlikte gelen zihinsel ve fiziksel yeti kaybı bireylerin çalışma hayatından çekilerek dinlenme evresine geçmelerine neden olmaktadır. Toplumdaki bireyler açısından bakıldığında, işe ihtiyacı olan yaşlı bireyler işverenler tarafından talep edilmeyen bir işgücü statüsüne girdiklerinden üretici konumunda bulunamamaktadırlar. Bireyin herhangi bir sosyal güvencesinin olmayışı yaşlılıkla birlikte yoksulluk sorunlarıyla da savaşmasına neden olmaktadır. Hayatlarını çalışarak geçiren bireyler için ise emeklilikle birlikte gelirlerinin düşmesi yaşam standartlarını düşürdüğünden yaşlı bireyleri zorlu yaşam koşullarına sürükleyebilmektedir.

İkinci olarak, “yaşlılıkla birlikte gelen kendine yetememe durumu, artan sağlık ve bakım ihtiyaçları yaşlı bireylerin ekonomik olarak sorunlar yaşamasına neden olur” varsayımı saha araştırması sürecinde kullanılan anket, derinlemesine görüşme ve

gözlem teknikleriyle sınanmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır: Nicel veriler doğrultusunda bireyler sağlık sorunlarının ekonomik kaynaklı olmadığını dile getirmektedirler. Ancak nitel teknik kullanarak yapılan derinlemesine görüşmeler ve gözlemler bu durumun aksini göstermektedir. Saha araştırması sürecinde yaşlı bireylerin sağlık sorunlarının ekonomik durumuyla bir ilişkisi olup olmadığı sorulmuş ve “hayır, yaşlılıktan kaynaklanıyor” yanıtı alınmıştır. Ancak tez içerisinde yer alan fotoğraflarda da görüldüğü üzere bireyler hijyenik olmayan ortamlarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu da doğrudan bireyin ekonomik durumuna işaret etmektedir. Ekonomik güce sahip olan bireyler ücret karşılığında evlerini temizletebilmekte, özel bakım hizmeti alabilmekte ve sağlık haklarına ulaşma konusunda görece iyi durumda olabilmektedirler. Yine Muğla’nın yoksulluk algısı görünür hale gelmekte ve yoksullukları görülür şekilde olmasına rağmen yoksul olmadıklarını ve herhangi bir yardıma ihtiyaç duymadıklarını dile getirmektedirler. Bu durumun aksi bir durum olduğu derinlemesine görüşmelerden birkaç örnekle anlaşılacaktır. G3 rumuzlu görüşmeci, “... *Eşimle birlikte yaşıyoruz sadece onun emekli maaşı var. Ben romatizma hastasıyım, eşim hem kalp hastası hem akciğer hastası hem de biraz zihinsel engeli var. Aldığı maaş 1000 lira ama ayın her günü hastanedeyiz. Hastane ve ilaç masraflarından bizim elimize geçen bir kuruş bile olmuyor. Yaşlandığımız için evde temizlik, yemek yapmakta zorlanıyoruz, temizlik için birini bulsak parasını veremeyiz, o yüzden çocuklar gelirse temizleniyor gelmezse temizlenmiyor ev ...*” ifadesinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra yaşlılık sürecinde yaşanan sağlık sorunlarının maddi temelli olduğunu dile getiren katılımcıların da varlığı söz konusudur. Anket sorularından “sağlık sorunlarınızın ekonomik durumunuzdan kaynaklandığını düşünüyor musunuz?” sorusuna “...*elbette, ben kalp hastasıyım şimdi. Çalışırken kendimi hep zorladım, hep stresliydim, para kazanmak için hastalık sahibi oldum...*” şeklinde yanıt vermiş ve yaşadığı sağlık sorunlarının temelindeki ekonominin etkisini açıklamıştır.

Üçüncü olarak, “ekonomik olarak yoksul kabul edilen yaşlı bireyler, gerekli sağlık, sosyal, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadıkları için yaşlılığın etkilerini daha fazla hissetmekte ve daha fazla yalnızlık duygusu yaşamaktadırlar” varsayımı saha araştırması sürecinde kullanılan tekniklerle sınanmıştır. Yaşlılık, bireyin hemen her açıdan sorun yaşayabileceği hassas bir

süreçtir. Yaşlılıkla birlikte gelirin azalması ya da gelirin olmayışı bireylerin kendilerini toplumdan geri çekilmesine ya da toplum tarafından izole edilmesine neden olabilmektedir. Maddi sorunlar yaşayan bireyler sağlık haklarına ulaşmakta güçlük çekmektedirler. Bir sosyal güvencesi olan birey kısmen sağlık sorunlarına çözüm bulabilirken herhangi bir güvencesi olmayan birey için sağlık haklarından yararlanma imkanı söz konusu bile olamamaktadırlar. Bireyler güvencesiz olmaları nedeniyle hastaneye bile gidememekte; bu sebepten dolayı da birçok hastalıklarının bilincinde bile olamamaktadırlar. Bunun yanı sıra paranın alım gücünün düşük olması bireylerin toplumsal alanda sosyalleşebilecekleri ortam ve etkinliklere katılmasına engel olan önemli etmenlerden biridir. Tüm bunlar bireyin sosyalleşmesine engel olarak ev içerisinde “kendi kabuğuna” çekilmesine neden olmakta ve bireyi derin bir yalnızlığa sürükleyebilmektedir. Bu yalnızlık sürecinde birey bol bol düşünme imkanı bulmakta ve o güne kadar olan yaşantısını sorgulamak durumunda kalmaktadır. Yapılan bu sorgulamalar, bireyi zaman zaman suçluluk duygusu içine sokarken zaman zaman da değersiz hissetmesine neden olabilmektedir. Sonuç olarak tüm bu biyopsikososyal sorunların temelinde yaşlılık sürecinde karşılaşılan yoksulluk sorunun olduğu söylenebilir.

Dördüncü olarak, “kırsal alanlar iş olanaklarının, sağlık sektörünün, ulaşım hizmetlerinin gelişmemiş olduğu alanlar olarak bilinmektedir. Bu nedenle yaşlı yoksulluğu kırsal alanlarda daha fazla görülmekte ve yaşlılar kendilerini daha fazla yalnız hissetmektedirler” varsayımı saha araştırması sürecinde kullanılan tekniklerle sınanmıştır. Ancak bu varsayım saha araştırması sürecinde farklı boyutların ve sonuçların görülmesine neden olmuştur. Çünkü yaşlı yoksulluğunun kırlarda değil kentlerde de yaygınlık gösterdiği saptanmıştır. Kentleşme sürecinde ortaya çıkan yeni istihdam alanları yaşlı bireyleri her iki tarafta da, kır da ve kentte, olumsuz etkilemiştir. Kırsal alanda kalan yaşlı birey tarım üzerinden geçimini sağladığı için tarımsal bilgi ve tecrübelerine hakimdir. Ancak fiziksel yeti kaybı bireylerin tarımsal alanda çalışmaları önünde engel olduğundan bireyler kırsal alanda yaşamlarını sürdüreceği bir çalışma ortamı bulamamaktadırlar. Sanayileşme öncesinde yaşlanan anne babaya çocukların bakması, ihtiyaçlarını karşılaması durumu söz konusuydu. Ancak sanayileşmeyle birlikte kente göç eden çocuklar, kırsal alanda kalan yaşlı bireyin

ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmişlerdir. Bu durum kırsal alanda kalan yaşlı bireyin hem yalnızlığına hem de yoksulluğuna neden olmuştur.

Kente göç eden yaşlı birey açısından da bu durum pek farklı olmamıştır. Çünkü kente göç eden yaşlı birey yeni istihdam alanlarında çalışacak bilgi ve tecrübeye sahip olmadığından iş bulma konusunda sorunlar yaşamışlardır. Bunun yanı sıra sanayi toplumlarında önemli rol oynayan yaş kriteri yaşlı bireylerin fiziksel ve zihinsel yeti kayıpları nedeniyle tercih edilmeyen işgücü sınıfında yer almaları kapitalist işverenler tarafından tercih edilmemektedir. Bu durum yaşlı bireyin hayatını sürdürebilmesi adına bir kazanç elde etmesine engel olmuştur. Kentlerde ikincil ilişkilerin yaygın olması, aile ve akrabalık ilişkilerinin zayıflaması nedeniyle iş dışında evde vakit geçiren birey yalnızlaşmaya başlamıştır. Kapitalizmin bireylere aşılacağı kazanma isteği bireylerin sosyalleşmeleri önünde bir engel oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra kentlerde yaşayan bireylerin birbirlerine olan güvensizliği ikincil ilişkileri pekiştiren bir neden olmaktadır.

Beşinci olarak “kır ve kentin ihtiyaçları farklıdır ve bu alanlarda yaşayan insanların ihtiyaç ve beklentileri farklı olduğundan, yoksulluk algılarında da farklılık görülür, buna göre kırdaki yaşayan yaşlılar daha düşük ekonomik gelire rağmen kendilerini yoksul olarak görmezken kentte yaşayan yaşlılar daha yüksek ekonomik gelire rağmen kendilerini yoksul olarak değerlendirir” varsayımı saha araştırması sürecinde kullanılan tekniklerle sınanmıştır. Araştırma kapsamında net bir çizgi ile kır kent ayrımı yapılmamıştır ancak merkez mahalleler ile dağ ve ova mahalleleri arasında bir kıyaslama yapıldığında yoksulluk algılarındaki farkın gözle görünür olduğu söylenebilir.

Saha araştırması sürecinde anket içerisinde yer alan “et ve et ürünlerini ne sıklıkla tüketirsiniz?” sorusuna bir dağ mahallesinde yaşan yaşlı bireyin, “*bayramda dağıtan olursa yeriz*” (A1) yanıtını vermesi ancak kendini yoksul hissetmediğini dile getirmesi buna örnektir. Ancak aylık düzenli gelire sahip olup “kendinizi yoksul hissediyor musunuz?” sorusuna “*idare etmeye çalışıyoruz*” (A2) şeklinde ortalama bir yanıt vererek kendini yoksul hissettiğini göstermesi ise bir merkez mahallesine örnektir. Bu durum, yoksulluk kültürünün bireyler, mahalleler ve hatta toplumlar arası farklılık gösterdiğine bir örnektir. Yoksulluk kültürü toplumsal alanda kuşaklar

arası aktarılan ve öğrenilmiş çaresizlik çerçevesinde sürdürülen yaşamı göstermektedir.

Yoksulluk kültürü yine kentleşme süreciyle ortaya çıkan gecekondulaşma sonucu oluşan bir yapının kültürüne işaret etmektedir. Bu kültürle birlikte genç, yetişkin ve yaşlı kuşak yoksulluğun bir kader olduğu inancı çerçevesinde yaşamlarını sürdürmekle birlikte temelinin toplumsal değil bireysel olduğuna inanmaktadırlar. Daha açık bir ifade ile yoksulluk sorunu birey merkezli olup bireyin çalışıp üretmemesi sonucu karşılaştığı bir sorundur ve bireyin sebep olduğu bu sorunun sonucuna kişi katlanmak zorundadır. Ancak ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri kişi başına düşen milli gelir çerçevesinde hesaplanmakta ve sosyal devlet olup olmadığı bu şekilde belirlenmektedir. Bu nedenledir ki yoksulluk bireysel değil toplumsal bir sorundur ve yoksulluk kültürünü kader olarak gören bireyler bu durumun aksini iddia etmeleri nedeniyle yoksulluk içinde yaşam sürdürmeyi de kabullenmektedirler.

Sonuç olarak; yaşam süresinin uzamasıyla birlikte yaşlanma ve yaşlılık sosyal bir sorun haline almıştır. Yaşlılığın sorun olmasının temelinde yer alan en önemli faktörlerden biri de yoksulluktur. Fiziksel yeti kaybıyla birlikte ev içi temizliğin düzenli yapılmaması ya da hiç yapılamaması yaşlı bireylerin hijyenik olmayan bir ortamda sağlıklı bir şekilde yaşamlarına ve hastalanmalarına neden olabilmektedir. Bireyin ekonomik güvencesinin olmaması bireyi birçok açıdan olumsuz yönde etkilemekte ve farklı sorunları da beraberinde getirmektedir. Ekonomik yetersizlikler bireyin sağlık sorunlarını, yalnızlığını, ayrımcılığa maruz kalmasını, toplumsal ve ekonomik alandan dışlanmasını tetikleyerek biyopsikososyal sorunlarla karşılaşmasına neden olabilmektedir.

Yaşlı yoksulluğunun ve beraberinde getirdiği sorunların giderilebilmesi için öncelikle var olan politikaların yetersizliği üzerinde çalışılmalı ve bu politikalar geliştirilmelidir. Bununla birlikte yaşlanan bireyin çalışma hayatından çekilip dinlenmesi gerektiği algısı dağıtılmalıdır. Çünkü bireyin emeklilikle birlikte düşen geliri yaşam kalitesini düşürürken, yetersizlik duygusu ve ekonomik-sosyal hayattan dışlanması yalnızlığa sürüklenmesine de sebep olabilmektedir. Bu noktada yaşlı bireylerin “eve kapanmaması” adına yaşlı bireylere uygun iş alanları oluşturulabilir.

Bu sayede yaşlı birey hem gelire katkı sağlayacak hem de yalnızlığa sürüklenerek psikolojik sorunlar yaşamaktan korunacaktır.

Yaşlılar için sosyal ve ekonomik yaşama daha fazla katılmalarını sağlayacak kamusal alanlar yaratılmalı ve yaşlıların, tecrübelerinden gençlerin daha fazla yararlanmasının önü açılmalıdır. Yaşlıların, özellikle kırsal alanlardaki yaşlıların sosyal sorumluluk projelerinin kapsamına daha fazla girmesi desteklenmeli, gençlerin ve çocukların yaşlılarla daha fazla zaman geçirmeleri sağlanmalıdır. Özellikle tarımsal ve hayvansal üretim yaparak küçük aile çiftliklerini devam ettirmeye çalışan yaşlıların desteklenmesi, üretim süreçlerine destek olmak için kentlerde yaşayan ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin, çeşitli yaz kampları kapsamında kırsal alanlara götürülerek hem üretim süreçlerine katılmaları hem de yaşlılarla etkileşim içinde olmaları sağlanmalıdır.

Türkiye’de yaşlılara yönelik ekonomik destekler yetersizdir. Bu nedenle hem yaşlılık aylığı artırılmalı hem de emekli aylıkları yaş, yalnızlık durumu, cinsiyet, ev sahibi olup olmama, sağlık koşulları, yaşanılan yer, bakmakla yükümlü olduğu başka kişilerin olup olmaması gibi değişkenlere bağlı olarak kademeli bir şekilde artırılmalıdır.

Kırsalda yaşayan yaşlıların huzurevlerine veya yaşlı bakım merkezlerine gitme istekleri düşüktür ve oralara gittiklerine mutsuz olacaklarını düşünmektedirler. Bu nedenle kırsal alandaki yaşlılar sağlık sorunları veya engellerine bakılmaksızın evde bakım hizmetine dahil edilmeli, yakınlarının yanında kalarak bakılması teşvik edilmelidir.

Araştırmanın evrenini oluşturulan Muğla ilinde yaşlılara yönelik çalışmalar önemli gelişmeler kaydetmiştir. Muğla Büyükşehir Belediyesi bu konuda hassasiyetle çalışmaktadır. Belediye olarak yaşlı bireylere yönelik hizmetler arasında; ücretsiz ulaşım, evde bakım, ihtiyaç ve talep karşılığında ev temizliği, ayni ve nakdi yardımlar (odun, kömür, bayram paketi, sosyal yardımlar) yer almaktadır. Ancak hizmetler ve yardımlar bazı noktalarda yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Muğla ilinde geniş çaplı bir araştırma yapılarak yaşlı bireylerinin sorunlarının tespiti üzerine hizmetler geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak saha araştırmasındaki gözlemler sonucu elde edilen veri çerçevesinde yapılan hizmetlerin de denetim konusunda,

hizmetin hedefe ulaşip ulaşmadığının kontrolünün, eksik kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada sadece politika ya da sosyal hizmet vatandaşlar için yeterli olmamaktadır. Yapılan hizmetlerin denetimi, çalışanların yaşlı bireylere hakları ve götürülen hizmetin detaylı bir şekilde anlatılması ve açıklanması için gerekli eğitimin ve denetim yapılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra yukarıda sözü edilen benzer hizmetler farklı kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Büyükşehir belediyeleri, ilçe belediyeleri, Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri ve zaman zaman da hastaneler tarafından bireylere götürülen hizmetler konusunda kurumlar arası koordinasyon sorunu yaşandığı gözlemlenmiştir. Daha açık bir ifadeyle aynı bireye aynı hizmet birden çok kurum/kuruluş tarafından verilirken bazı bireylere hiçbir kurum ya da kuruluş ulaşmamaktadır. Bu durumda verilmek istenen hizmet amacına ulaşmamaktadır. Bunun yanı sıra hizmet veren birimlerin ihtiyaç tanımını iyi yapmaları gerekmektedir. Bireye benzer hizmeti ihtiyaçtan fazla götürmek yerine farklı hizmetlere ihtiyacı olup olmadığı saptanmalıdır.

Belediye kanunlarını uygulamaya koyan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı engelli ve yaşlı hizmetleri adı altında yaşlı bireylere yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalardan biri 2015 yılında yapılan “Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu”nda yaşlılara yönelik çalışmaların ortak bir alanda tartışılması olanağı bulunmuş ve çalıştayla birlikte akademik öneriler alınmıştır. Bunun yanı sıra her yıl yapılan YADES (yaşlı destek programı)’nın amacı, Türkiye’de ikamet eden 65 yaş üstü yaşlıların korunması ve desteklenmesi ile biyopsikososyal bakıma ihtiyacı olanların yaşadıkları mekânlarda veya gündüzlü merkezlerde gerekli olan bakımlarının yapılarak yaşamlarının kolaylaştırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktır. Bu gibi çalışma ve projelerle birlikte Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, yaşlı bireylerin yaşamlarını kolaylaştırarak biyopsikososyal sorunlarını en aza indirmeye çalışmaktadır.

Bu çalışmalarla birlikte yaşlı bireylerin içe kapanmanın, depresyonun, yalnızlık hissini, sosyal dışlanmaya maruz kalma durumunun, yetersizlik ve işe yaramama duygusunun aşılmasını tam anlamıyla engellemese de azaltabileceği düşünülmektedir. Bireysel psikolojik bir sorundan çıkan bu bireylerin problemlerinin toplumsal bir sorun haline dönüşmesi, yaşlı bireylerin psikolojik durumlarının sağlıklı olmasının toplumsal açıdan önemine vurgu yapmaktadır. Bu

nedenledir ki gerekli kurum ve kuruluşlar başta olmak üzere toplumsal alanda kültürel yozlaşmayı, sağlıksız bireyler topluluğunun oluşumunu engellemek adına öncelikle sağlıklı yaşlanmanın daha sonra da yaşlı bireylerin refahının sağlanması için bu tür çalışmaların düzenli bir şekilde ilerlemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Adaman, F. ve Keyder, Ç., “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem 6Programı 2002-2006*.

Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Mevzuat, <https://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/65yasinidoldurmusmuhtacgucsuzvekimsesizturkvatandaslarinaaylikbaglanmasi-hakkinda-kanun>, Erişim Tarihi: 18.07.2017.

Akdemir, N., Görgülü, Ü. ve Çınar, F.İ. (2008). Yaşlı İstismarı ve İhmali. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 15 (1), 67-75.

Aktan, C. C. (1999). Müdahaleci Devletten: Müdahaleci Sınırlı Devlete, *Yeni Türkiye*, s. 43.

Akkaya, Y. (2002), *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (Göç, Yoksulluk ve Kentsel Şiddet)*, Yasemin Özdek (Ed.), TODAİE Yayınları, Ankara:

Aksan, G. (2012), *Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.

Aktan, C.C. ve Vural, İ.Y. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Aktan (Ed.), Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Altan, Ö. Z. (2004). *Sosyal Politika Dersleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Altan, Ö. Z. (2006). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Altan, Ö. Z., Şişman, Y. (2003). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar, *İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 7 (2), 2-36.

Arabacı, Y. R. (2001). *Sosyal Politika (Gelir Dağılımı ve Yoksulluk)*, Tokol, A. ve Alper, Y. (Ed.), s. 117-136, Dora Basım yayın: Bursa

Arpacıoğlu, Ö. (2012), *Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Gaziantep.

Bal, H. (2015). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Sentez Yayınları, İstanbul.

Baran, A. G. (2000). *Antropoloji ve Yaşlılık (Yaşlılıkta Sosyal Uyum Sorunu)*, s.68-76, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, Ankara.

Baran, A.G. (2003). *Yaşlılık: Disiplinler arası Yaklaşım: Sorunlar-Çözümler. (Yaşlılık Sosyolojisi)*, Kalınkara, V. (Ed.), Fersa Matbaacılık. Ankara.

Bora, A. (2007). *Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma (Yoksulluk ve Kadınlar)*, Atılğan, G. ve Çakar, B. C. (Ed.). Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, *Tes-İş Dergisi*, Haziran 2007.

Bilir.N., Paksoy,N. (2007). *Temel Geriatri (Değişen Dünyada ve Türkiye’de Yaşlılık Kavramı)*, Kutsal, G.Y., Aslan, D., (Ed.), s. 3-9. Güneş Tıp Kitabevleri, Ankara.

UNDP, (1997). 1997 Ulusal İnsani Gelişme Raporu: İnsani Gelişme ve Toplumsal Entegrasyon. <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/national-hdrs/nhdr-1997.html>. Erişim Tarihi: 20.07.2017.

Buğra, A. (2005), *Yoksulluk ve Sosyal Haklar, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği Danışman Raporu*, Türkiye.

Buğra, A.- Sınmazdemir, T. (2007), “Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği”, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru İstanbul: İletişim Yayınları.

Canpolat, Ş. (2008), *Population Ageing in Turkey: Current and Prospective Co-Residence Paatern of Elderly Population*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

Çilingiroğlu, N. ve Demirel, S. (2004), *Yaşlılık ve Yaşlı Ayrımcılığı, Turkish Journal of Geriatrics (Türk Geriatri Dergisi)*, Cilt: 7, Sayı: 4, Türk Geriatri Derneği Yayınları, Ankara, s. 225-230.

Danış, M. Z. (2009). Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20 (1), s. 67-83.

Daşbaş, S. (2014), *65 Yaş Üstü Bireylerin Aile İçi Yaşlı İstismarı Konusundaki Değerlendirmeleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demirbilek, S. (2007). Yaşlılık ve Emeklilik İlişkisinin Sosyolojik Boyutu. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, İzmir.

Demirsoy, A. ve Bozcuk, N. (1997). Geriatri I. (Ölümün Evrensel Öyküsü), Kutsal, Y. G., Çakmakçı, M. ve Ünal, S. (Ed.), *Cilt: 1, Hekimler Yayın Birliği*, Ankara.

Dural, B. ve Con, G. (2011). Türkiye’de Sosyal Devlet ve Yaşlı Hakları Üzerine Bir İnceleme, *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*, 483- 496.

Dünya Mutluluk Raporu 2017 araştırması en uzun ömürlü insanlar 20.08.2017 tarihinde <http://www.bbc.com> adresinden alınmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü 2015 yılı ortalama insan ömrü araştırması, 20.08.2017 tarihinde <http://apps.who.int> adresinden alınmıştır.

DPT, (2001) VIII. BYKP: Gelir Dağılımın İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele, *Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

DPT, (2007). *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.

Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

Ergun, D. (1984). “*100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*”. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Ergun, C. (2005). Yoksulluk ve Enformel Sektör: Çöp Toplayıcıları Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta.

Erkul, İ., Altan, Ö. Z. ve Gerek, N. (1983). *Sosyal Politika Dersleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Es, M. ve Şengül, R. “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Gebze Örneği”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2007.

Genç, Y. Ve Dalkılıç P. (2013). Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu ve Toplumsal Beklentileri, *International Journal of Social Science*, 6 (4), 461-482.

- Gitmez, Ş. K. (2000), Yaşlıların Farklı Kentsel Koşullarda Yaşam Uyumları, Eğilimleri, Tutum ve Davranışları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Gough, L. (2009). Refah Devleti, Kamil Güngör (Çev.), s. 2. (http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/digeryazilar/gungor-refah_devleti.pdf).
- Gül, İ. I. ve Karan, U. (2011), *Ayrımcılık Yasağı ve Temel Kavramlar (Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme)*, Yeşiladalı, B. ve Ayata, G. (Ed.), Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Güllü, G. (2010). Gecekondulaşma, Gençlik ve Dindarlık -Kayseri Argincık Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*, Kayseri.
- Güllü, İ ve Kalaycı, S. (2006). Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Yoksulluk Ve Vakıfların Fonksiyonları: Karaman Yunus Emre Kültür Vakfı Örneği. *Humanitas*, 2016; 4(7): 241-264.
- Gün, F. (2006), Kent Kültüründe Yalnızlık Duygusu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güreşçi, E. (2011). Türkiye’de Köyden Kente Göç ve Düşündürdükleri. *Sosyo Ekonomi Dergisi, Özel sayı MI/11MI07*, 125-135.
- Gürses, İ., Kılavuz, M.A. (2011). Ericson’un Psikososyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 153-166.
- İnsel, A. (2001). İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri, *Toplum ve Bilim, Sayı: 89, Yaz*.
- Kabasakal, M. (1998), *Yoksulluğu Önleme Stratejileri (Türkiye’de Yoksulluk, Sosyo-Ekonomik Politikalar ve Sivil Toplum)*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Kalınkara, V. (2011). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Karaca, F. (2010). Huzurevinde Kalan Yaşlıların Hayata Bakış Açılı ve Gelecekle İlgili Beklentileri. *Aile Toplum Ve Eğitim-Kültür Ve Araştırma Dergisi*, 6 (21), 50-72.

Karadeniz, O. ve Öztepe, N. D. (2013). Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı: 3, 77-102.

Kaya, Z. (2011), Türkiye’de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.

Kongar, E. (1995). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Koray, M. (2001), Gerçekliklerin ‘Stilize’ Edildiği Bir Dünyada ‘Ötekileşen’ Yoksulluk. *Toplum ve Bilim*, no: 89, İstanbul: Birikim.

Koşar, N. (1996). Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı, Ankara: Şafak Matbaacılık.

Kurt, G. (2008). Türkiye’de Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış: Sivas İl Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sivas.

Kurt, G., Beyaztaş, F. Y. ve Erkol, Z. (2010). Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyeti. *Adli Tıp Dergisi*, 24 (2), 32-39.

Lehr, U. (1994). *Yaşlanmanın Psikolojisi*. Eryar, N. (Çev.), İstanbul: Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı Basım ve Ciltevi.

Kuyucuoğlu, İ. (2015). Sosyolojinin Kuruluşunu Etkileyen Düşünce Akımları ve Klasik Sosyolojide Yöntem Tartışmaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (36), 674-687.

Marshall, G. (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mullins, C. L., Woodland, A., Putnam, J. (1989), Emotional and Social Isolation Among Elderly Canadian Seasonal Migrants in Florida: An Empirical Analysis of a Conceptual Typology. *Journal of Gerontological Social Work*, Volume 14, Number 3-4, 111-130.

Nalbant, S. (2006). Yaşlanmanın Biyolojisi. *Türk Fizik Tıp Rehabilitasyon Dergisi*, 52(Özel Ek A):A12-A17.

Oktik, N. (Ed.) (2008). *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Oğuz, T. M. (2007), Yaşlılarda Görülen Biyolojik ve Sosyal Değişimler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.

Onur, B. (1995). *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Onur, B. (2000). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi.

Öz, F. (2002). Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık Psikososyal Açından Gözden Geçirme. *Kriz Dergisi*, 10 (2), 17-28.

Özbudun, E. (2005). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Özer E.E. ve Balseven, H. “Son Dönem Sosyal Devlet Anlayışı Ve Sosyal Harcamaların Eleştirel Bir Analizi”, *VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu*, 2015.

Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Özdoğan, F. (2009), Yoksulluk Kültürü Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış Sosyal Yardım, Uzmanlık Tezi, *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*, Ankara.

Özgen, N. (2005). Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınmada Yeni Kavramlar. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 11 (1), 51-59.

Özmete, E., Hablemitoğlu, Ş. ve Yıldırım, F. (2012). Ankara’da Yaşlı Yoksulluğu: Ekonomik, Sosyal, Kültürel İhtiyaçların Analizi. *Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (Yaşam)*, Ankara.

Öztepe, N.D. ve Ulutaş, Ç.Ü. (2013). Bir Sosyal Dışlanma Biçimi Olarak Türkiye’de Refah Hizmetlerinden Dışlanma, *International Conference On Eurasian Economies, Session 2B: Kalkınma*.

Saran, N. (1989). *Antropoloji*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevi Yayınları.

Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3, 51-105.

Seviğ, Ü. E. (1992), "Sağlıklı Yaşlanmada Temel Sağlık Alışkanlıklarının Kazandırılmasının Önemi", *Sağlıklı Yaşlanma Sempozyumu Kitabı*, Ankara: SHÇEK. Basımevi.

Seyhun, Ö. K. (2006), Avrupa Birliği'ndeki Demografik Dönüşümün Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği Çerçevesinde İşgücü Piyasalarına Yansıması, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi, *TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara.

Sezer, S., Bülbül, H. G. ve Türkan, M. "Kentleşme ve Kentlileşme Bağlamında Yaşlı İntiharları". *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, s. 231-251, 2015.

Solomon, A. (2001). *Depresyon Atlası*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Sözen, F. (2014), Yaşlılarda Yaşam Kalitesi Ve Yaşlılık Algısı: Başkent Üniversitesi Ankara Hastanesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Şahin, F. (2000). Rol Teorisi Açısından Yaşlılık. Erkan ve Işıkhana (Ed), *Antropoloji ve Yaşlılık*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No: 006, 136-142, Ankara.

Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*, Ankara.

Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Şenses, F. (2002). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı.

Şenses, F. (2003). *İktisat Üzerine Yazılar I – Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar: Korkut Boratav'a Armağan (Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz? Gözlemler ve Öneriler. İçinde)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tartanoğlu, Ş. (2011). *Sosyal Politika (Sosyal Dışlanma)*. Tokol ve Alper (Ed.), Bursa: Dora Basım.

Taşcı, F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 24, 175-202.

Tezcan, M. (1982). Toplumsal Değişme ve Yaşlılık. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15 (2), 169-177.

Tezcan, S. Ve Seçkiner, P. (2012). *Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler (Türkiye’de Demografik Değişim; Yaşlılık Perspektifi)*, s.1-9, Aslan, D. ve Ertem, M. (Ed.). *Halk Sağlığı Uzmanları Derneği HASUDER Yayın No: 2012-1*

Tufan, İ., (2002). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık Sosyolojik Yaşlanma*. İstanbul: Aykırı Yayınları.

Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak*. İstanbul: Anahtar Yayınevi.

Tufan. İ. (2007). *Gero Bilim*. Antalya: Gero Yay.

Tufan İ. (2007). Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu. Antalya: Gero Yay.

Tuz, A. N. (2010). Küreselleşme Sürecinde Refah Devletinin Dönüşümü Ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın Genel Esaslar Maddesi, 20.07.2017 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf adresinden alınmıştır.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Temmuz 2017 verileri 26.07.2017 tarihinde <http://www.turkis.org.tr> adresinden alınmıştır.

Türküzü S. E. ve Alparslan, B. (Çev.). (2013). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II (Biyolojik Özellikler: Geç Yetişkinlik)*. Ankara: Nika Yayınevi.

TÜİK, (2015). “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” 20.08.2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21584> adresinden alınmıştır.

TÜİK, (2015a), “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre illerin toplam nüfusları ve 65 yaş ve üzeri nüfus oranları” 30 Ocak 2016 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alınmıştır.

TÜİK, (2015b), “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre ilçeler, ilçelerdeki 65 yaş ve üzeri nüfus” 30 Ocak 2016 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alınmıştır.

TÜİK, (2015). “Yalnız Yaşayan Yaşlı Bireylerin Oranları” 30 Ocak 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2016_63_20160524.pdf adresinden alınmıştır.

TÜİK, (2016), “Yalnız Yaşayan Yaşlı Bireylerin Oranları” 30 Ocak 2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644> adresinden alınmıştır.

TÜİK, (2016). “Senaryolara Göre Seçilmiş Yaş Grupları Nüfusları”, 30 Ocak 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027 adresinden alınmıştır.

Türkiye’de uygulan sosyal politikalar 18.07.2017 tarihinde <https://ankara.aile.gov.tr/duyurular/yenisosyal-ve-ekonomik-destek-yonetmeligi> adresinden alınmıştır.

Türkiye’de uygulanan sosyal politikalar 18.07.2017 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110415-10.html> adresinden alınmıştır.

TÜİK, (2016). “Yoksulluk istatistikleri” 20.07.2017 tarihinde, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 adresinden alınmıştır.

TÜİK, (2016). “Yaşlı Yoksulluğu İstatistikleri” 24.08.2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644> adresinden alınmıştır.

TÜSİAD, (2000). Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul.

Uysal, Ş. (1993). Yaşlılık ve Sorunları. *Psikoloji Semineri Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını Sayı: 10*, İzmir.

Yalvaç, F. (2010). “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama”, *Uluslararası İlişkiler*, 6 (24), s. 3-32.

Yıldırım, M. (2011). *Sosyal Politika (Ayrımcılık)*. Tokol ve Alper (Ed.), Dora Basım, Bursa.

Yıldız, S. (2011). *Sosyal Politika (Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar)*. Tokol ve Alper (Ed.), Dora Basım, Bursa.

Yıldız, A. (2013). Yaşlılık ve Yaşlı Bakışı: Ömür Dedğin Programı Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.

Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmet Giriş*. Çiftçi (Ed.), (Aykara ve ark. Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.

Wallace, R.A. ve Wolf, A. (2004). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (L. Elburuz, ve M. R. Ayas, Çev.) İstanbul: Punto Yayıncılık.

WHO, (1984). The Uses of Epidemiology in The Study of The Elderly. *World Health Organization: Technical Report Series, No: 706*.

EK_A: Görüşme Soruları

1. Yaşınız?
2. Medeni durumunuz nedir?
3. Eğitim durumunuz nedir?
4. Aylık hane halkı geliriniz ne kadar?
5. Çocuğunuz var mı? (Kaç tane)
6. Torununuz var mı? (Kaç tane)
7. Çocuklarınızdan ve torunlarınızdan beklediğiniz ilgiyi görebildiğınızı düşünüyor musunuz?
8. Çocuklarınızdan ve torunlarınızdan maddi destek alıyor musunuz?
9. Eviniz kendinize mi ait?
10. Evinizle ilgili herhangi bir sorun yaşıyor musunuz?
11. Gündelik yaşantınızda hangi iş ve ihtiyaçlarınızı kendiniz yapıp giderebiliyorsunuz? Yapıp gideremedikleriniz varsa bunun için kimden yardım alıyorsunuz?
12. Herhangi bir sağlık sorunuz var mı?
13. Herhangi bir engel durumunuz var mı?
14. Devletten yaşlılık maaşı ya da bakım maaşı gibi destekler alıyor musunuz?
15. Sağlık hizmetlerine ulaşmakta zorluk çekiyor musunuz?
16. Ekonomik olarak ve sağlık güvencesi açısından devletten herhangi bir beklentiniz var mı?
17. Kendinizi yalnız hissediyor musunuz? Yalnızlık hissini gidermek için neler yapıyorsunuz?
18. Kendinizi yoksul hissediyor musunuz?
19. Sizce yalnızlık nedir? Kısaca tanımlar mısınız?
20. Sizce yoksulluk nedir? Kısaca tanımlar mısınız?

EK_B: Anket Formu

Anket no:.....

Tarih:.....

Anketör:.....

Yapılan yer:.....

YAŞLI YOKSULLUĞUNUN YARATTIĞI SOSYAL VE PSİKOLOJİK SORUNLAR: MUĞLA ÖRNEĞİ

Bu çalışma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Fonu desteği ile gerçekleştirilmektedir. Yukarıda adı yazılı olan bu çalışmanın amacı yaşlılıkta yaşanan problemler kapsamında yaşlı yoksulluğunun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunlarla ilgili mevcut durumu ortaya koyabilmektir. Bununla birlikte çalışmanın sonunda ortaya çıkan verilere göre yaşlı yoksulluğuna neden olan durumlar tespit edilip gerekli çözüm önerileri sunulacaktır.

Bu formda konuyla ilgili durumu ortaya koymak amacıyla aşağıda yer alan sorular hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma yalnızca proje için kullanılacak ve başka herhangi bir alanda kullanılmayacaktır. Sizden kişisel iletişim bilgileriniz ve kimliğinizi açık edecek hiçbir bilgi talep edilmeyecek, verdiğiniz bilgiler araştırma dışında üçüncü kişiler tarafından asla bilinmeyecek ve anonim olarak toplu değerlendirmeye alınacaktır. Soru formunda hiçbir kişisel bilgi yer almamaktadır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Teşekkür ederiz.

Araştırmacı:

Proje Yürütücüsü:

Mevlüde TÜRKAN

Yrd. Doç. Dr. Sergender SEZER

1. Yaşınız (.....)

2. Cinsiyetiniz

a) Kadın

b) Erkek

3. Doğum yeriniz

a) İl (.....)

c) Mahalle (.....)

b) İlçe (.....)

d) Köy (.....)

4. İkamet ettiğiniz yer neresidir?
(ilçe:.....Mahalle:.....)
5. Kiminle yaşıyorsunuz?
a) Yalnız
b) Eşimle
c) Annemle/babamla
d) İkinci dereceden yakınlarımla
e) Kızım/oglumla
f) Çocuklarımla ve torunlarımla
g) Kardeşlerimle
h) Diğer (.....)
6. Aylık hane halkı gelir durumunuz ne kadardır? (.....)
7. Gelirinizin kaynağı nedir?
a) Emekli aylığı
b) Yaşlılık aylığı
c) Çocuklarım gönderiyor
d) Bir kurum veya kuruluştan maddi destek alıyorum(.....)
e) Tarımdan gelir elde ediyorum
f) Hayvancılıktan gelir elde ediyorum
g) Kiradan gelir elde ediyorum
h) Babamın maaşı var
i) Eşimin maaşı var
j) Faiz gelirim var
k) Diğer (.....)
8. Eğitim durumunuz nedir?
a) Okur-yazar değil
b) Okur-yazar
c) İlkokul mezunu
d) Ortaokul mezunu
e) Lise mezunu
f) Lisans mezunu
g) Lisansüstü mezunu
h) Diğer (.....)
9. Medeni durumunuz nedir?
a) Bekâr
b) Evli
c) Boşanmış
d) Dul (Eşi vefat etmiş)
e) Diğer (.....)
10. (Yukarıdaki 9. soruya ‘EVLİ’ yanıtını verenler **yanıtlamayacaklardır**)
Evlenmek istiyor musunuz?
a) Evet, istiyorum
b) Hayır, istemiyorum
11. (Üsteki 10. soruya ‘EVET İSTİYORUM’ cevabı verenler **yanıtlayacaklardır**)
Evlenmek isteme sebebiniz nedir?
a) Yalnız olduğum için
b) Geçim sıkıntısı yaşadığım için
c) Bana bakacak birisine ihtiyaç duyduğum için
d) Manevi desteğe ihtiyacım var
e) Komşuluk ve sosyal ilişkilerimi güçlendirmek için
f) İkinci baharımı yaşamak için
g) Bağ- bahçe- tarla işlerine yardım için
h) Eski düzenimi yeniden kurmak için
i) Diğer (.....)

12. Çocuklarınızdan maddi destek alıyor musunuz?

- a) Hayır, hiç almıyorum
b) Zaman zaman alıyorum
c) Genellikle alıyorum
d) Tek geçim kaynağım çocuk(larım)um

13. Hala ücretli bir işte çalışıyor musunuz?

- a) Çalışıyorum
b) Emekliyim ve çalışıyorum
c) Çalışmıyorum
d) Çalışmıyorum ama yaşlı aylığı alıyorum
e) Engelli veya hasta bir yakınımın bakıyorum ve devletten bakım parası alıyorum
f) Diğer (.....)

14. Yaşadığınız konutun tipi nedir?

- a) 1+1 bağımsız ev
b) 2+1 bağımsız ev
c) 3+1 bağımsız ev
d) 1+1 Daire
e) 2+1 Daire
f) 3+1 Daire
g) Villa
h) Yat-tekne
i) Rezidans
j) Diğer (.....)

15. Mesleğiniz (işiniz) nedir?

- a) İşçi
b) Çiftçi
c) Esnaf-tüccar
d) Ev hanımı
e) Profesyonel meslek (Doktor, avukat, mühendis, mimar, mali müşavir vb.)
f) Subay, astsubay, emniyet amiri, polis
g) Memur
h) Öğretmen
i) Hemşire
j) Akademisyen
k) İşadamı/işkadını
l) Diğer (.....)

16. Çocuğunuz var mı?

- a) Hayır
b) Evet, 1 çocuğum var
c) Evet, 2 çocuğum var
d) Evet, 3 çocuğum var
e) Evet, 4 çocuğum var
f) Evet, 4 ten fazla çocuğum var

17. Kiminle yaşıyorsunuz?

- a) Yalnız yaşıyorum
b) Eşimle yaşıyorum
c) Kızım/Oğlumla yaşıyorum
d) Torunumla yaşıyorum
e) Akrabalarımınla yaşıyorum
f) Arkadaşımla yaşıyorum
g) Diğer (.....)

18. Sosyal güvenceniz var mı?

- a) Hayır yok
b) SSK
c) Bağ-Kur (Esnaf)
d) Bağ-Kur (Çiftçi)
e) Emekli Sandığı
f) Yeşil Kart
g) Diğer (.....)

19. Profesyonel psikolojik destek aldınız mı veya alıyor musunuz?
a) Evet, geçmişte aldım
b) Evet, hala alıyorum
c) Düzenli olmasa da bazen alıyorum
d) Hayır, hiç almadım
20. (Yukarıdaki 19. soruya ‘EVET’ yanıtını verenler **yanıtlayacaklardır**). Profesyonel yardımı kimden alıyorsunuz?
a) Psikolog
b) Psikiyatrist
c) Diğer (.....)
21. Herhangi psikiyatrik, nörolojik ilaç kullanıyor musunuz?
a) Evet, geçmişte kullandım
b) Evet, hala kullanıyorum
c) Düzenli olmasa da bazen kullanıyorum
d) Hayır, hiç kullanmadım
22. Psikiyatrik veya nörolojik tedavi gördüyseniz veya görüyorsanız tedavi görmeyenizin sebebi nedir?
a) Kendimi duygusal olarak iyi hissetmediğim için
b) Sorunlarımla tek başıma mücadele edemiyorum
c) Kendimi yalnız hissettiğim için
d) Konuşacak birine ihtiyaç duyduğum için
e) Diğer (.....)
23. Herhangi bir engeliniz var mı? Varsa lütfen yazınız.
a) Hayır yok
b) Evet, var (.....)
24. Herhangi bir sağlık sorununuz var mı? (Birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz).
a) Hayır yok
b) Diyabet hastasıyım
c) Tansiyon hastasıyım
d) Kalp hastasıyım
e) Astım hastasıyım
f) KOAH hastasıyım
g) Psikiyatri hastasıyım
h) Kanser hastasıyım
i) Çölyak hastasıyım
j) Demans hastasıyım
k) Ülser hastasıyım
l) Karaciğer hastasıyım
m) Romatizma hastasıyım
n) Osteoporoz hastasıyım
o) Diğer (.....)
25. (Yukarıdaki 24. soruya ‘EVET’ yanıtını verenler **yanıtlayacaklardır**). Sağlık sorununuzun/sorunlarınızın ekonomik durumunuzu etkilediğini düşünüyor musunuz?
a) Evet
b) Bazen
c) Genellikle
d) Hayır
e) Diğer (.....)
26. Sigara kullanıyor musunuz?
a) Evet
b) Hayır
c) Bazen
d) Diğer (.....)

27. (Yukarıdaki 23. soruya ‘**HAYIR**’ yanıtını verenler **yanıtlamayacaklardır**)
Sigara kullanma sıklığınız nedir?

a) Sosyal içiciyim.	d) Hemen her gün
b) Ayda bir ya da birkaç kez	e) Günde birden çok
c) Haftada bir ya da birkaç kez	f) Diğer (.....)

28. Alkol Kullanıyor musunuz?

a) Evet	c) Bazen
b) Hayır	d) Diğer (.....)

29. (Yukarıdaki 25. soruya ‘**HAYIR**’ yanıtını verenler **yanıtlamayacaklardır**)
Alkol kullanma sıklığınız nedir?

a) Sosyal içiciyim	d) Haftada bir ya da birkaç kez
b) Yılda bir ya da birkaç kez	e) Hemen her gün
c) Ayda bir ya da birkaç kez	f) Diğer (.....)

30. Gündelik yaşantınızda dışlandığınızı düşünüyor musunuz?

a) Evet	d) Hayır
b) Bazen	e) Diğer
c) Sıklıkla	(.....)

31. Sosyal yaşantınızda hangi alanlarda dışlandığınızı hissediyorsunuz?

a) Hastaneye gittiğimde	g) Mahalle, komşu, arkadaşlarım arasında
b) Toplu taşıma araçlarında	h) Camide
c) Bankalarda	i) Hiçbirinde
d) Plajlarda	j) Diğer (.....)
e) Ailem tarafından	
f) Akrabalarım tarafından	

32. Neden dışlandığınızı düşünüyorsunuz? (Yukarıdaki 30. ve 31. soruya **olumlu** yanıt verenler **yanıtlayacaklardır**).

a) Ekonomik yetersizlikten dolayı	e) Konuşmayı çok fazla sevmediğim için
b) Eğitim seviyemin düşük olmasından dolayı	f) Sinirli bir yapıya sahip olduğum için
c) Fiziksel olarak yetersizliğimden dolayı	g) Yaşlı olduğum için
d) Bekâr / Dul olduğumdan dolayı	h) Diğer (.....)

33. Sosyal destek (yaşlılık maaşı) alıyor musunuz?

a) Evet alıyorum	c) Diğer (.....)
b) Hayır almıyorum	

34. Herhangi bir kurum veya kuruluştan yardım alıyor musunuz?

a) Evet, alıyorum	c) Fitre, zekat türü yardımlar alıyorum
b) Hayır, almıyorum	d) Diğer (.....)

35. (Yukarıdaki 34. soruya ‘**EVET, ALIYORUM**’ yanıtını verenler **yanıtlayacaklardır**.) Ne tür bir yardım alıyorsunuz?
- a) Gıda yardımı alıyorum e) Temizlik malzemesi yardımı alıyorum
b) Kıyafet yardımı alıyorum
c) Odun/kömür yardımı alıyorum f) Yemek yardımı alıyorum
g) Diğer (.....)
d) Temizlik yardımı alıyorum
36. Herhangi bir hobiniz/uğraşınız var mı? Eğer hobiniz varsa nedir veya nelerdir?
- a) Evet, var b) Hayır, yok
(.....)
37. (Yukarıdaki 36. soruya **EVET, VAR** yanıtını verenler **yanıtlayacaklardır**.) Hobiniz/uğraşınız ekonomik gelir sağlıyor mu?
- a) Evet, sağlıyor d) Hayır, sağlamıyor
b) Bazen sağlıyor e) Diğer (.....)
c) Sıklıkla sağlıyor
38. (Yukarıdaki 36. soruya **EVET, VAR** yanıtını verenler **yanıtlayacaklardır**.) Hobiniz/uğraşınız, sosyalleşmenizi sağlıyor mu?
- a) Evet, sağlıyor
b) Bazen sağlıyor
c) Sıklıkla sağlıyor
d) Hayır, sağlamıyor
e) Diğer (.....)
39. İnterneti kullanıyor musunuz?
- a) Evet, kullanıyorum d) Hayır, kullanmıyorum
b) Bazen kullanıyorum e) Diğer (.....)
c) Sıklıkla kullanıyorum
40. (Yukarıdaki 39. Soruya ‘**HAYIR KULLANMIYORUM**’ yanıtını verenler **yanıtlamayacaklardır**.) İnterneti ne sıklıkla kullanıyorsunuz?
- a) Her gün d) İki haftada bir
b) İki günde bir e) Ayda bir
c) Haftada bir f) Diğer (.....)
41. (Yukarıdaki 39. Soruya ‘**EVET KULLANIYORUM**’ yanıtını verenler **yanıtlayacaklardır**.) İnterneti ne amaçla kullanıyorsunuz?
- a) Haber okumak için d) Merak ettiğim konuları araştırmak için
b) Arkadaşlarımla iletişime geçmek için
c) Oyun oynamak için e) Sosyal medya için
f) Hastaneden randevu almak için
g) Diğer (.....)
42. Sosyal medya (Facebook, Twitter, Instagram vb.) kullanıyor musunuz?
- a) Evet, aktif kullanıyorum c) Hayır, kullanmıyorum
b) Evet, ama sık kullanmıyorum d) Diğer (.....)

43. (Yukarıdaki 42. soruya ‘**HAYIR KULLANMIYORUM**’ yanıtını verenler **yanıtlamayacaklardır**) Ne amaçla kullanıyorsunuz?
- a) Tanıdıklarımla iletişime geçmek için
b) Yalnızlığımı gidermek için
c) Arkadaş edinmek için
- d) Haberlere bakmak için
e) Eğlenmek, zaman geçirmek için
f) Diğer (.....)
44. Televizyon izliyor musunuz?
- a) Evet, izliyorum
b) Belirli saatlerde izliyorum
c) Belirli günlerde izliyorum
- d) Hayır, izlemiyorum
e) Diğer (.....)
45. Yukarıdaki 44. soruya ‘**HAYIR İZLEMİYORUM**’ yanıtını verenler **yanıtlamayacaklardır**) Günde kaç saat televizyon seyrediyorsunuz?
(.....)
46. Evcil hayvanınız var mı?
- a) Evet
b) Hayır
- c) Diğer
(.....)
47. Ekonomik durumunuzun sosyal ilişkilerinizi etkilediğini düşünüyor musunuz?
- a) Evet
b) Bazen
- c) Sıklıkla
d) Hayır
- e) Diğer
(.....)
48. Çocuklarınızdan beklediğiniz ilgiyi yeterince görebildiğinizi düşünüyor musunuz?
- a) Evet
b) Bazen
- c) Sıklıkla
d) Hayır
- e) Diğer
(.....)
49. (Yukarıdaki 48. soruya ‘**HAYIR**’ yanıtını verenler **yanıtlayacaklardır**) Neden ilgi görmediğinizi düşünüyorsunuz?
(.....)
50. (Varsa) torunlarınızdan beklediğiniz ilgiyi yeterince görebildiğinizi düşünüyor musunuz?
- a) Evet
b) Bazen
- c) Sıklıkla
d) Hayır
- e) Diğer
(.....)
51. (Yukarıdaki 50. soruya ‘**HAYIR**’ yanıtını verenler **yanıtlayacaklardır**) Neden torunlarınızdan ilgi görmediğinizi düşünüyorsunuz?
(.....)
52. Kendinizi yalnız hissediyor musunuz?
- a) Evet
b) Bazen
- c) Sıklıkla
d) Hayır
- e) Diğer
(.....)

53. (Yukarıdaki 52. soruya ‘HAYIR’ yanıtını verenler **yanıtlamayacaklardır**) Kendinizi yalnız hissediyorsanız bu yalnızlığınızı nasıl gideriyorsunuz?
a) Kahvehaneye giderek
b) Evcil hayvan besleyerek
c) Hobi edinerek
d) Grup etkinliklerine katılarak (gezi vs.)
e) İbadet ederek
f) Dini sohbetlere katılarak
g) Camiye giderek
h) Diğer (.....)
54. İhtiyacınız olduğunda ulaşımınızı nasıl sağlıyorsunuz?
a) Otobüs
b) Özel araç
c) Servis
d) Yürüyerek
e) Bisikletle
f) Motorsikletle
g) Diğer (.....)
55. Hastaneye giderken ulaşım nedeniyle zorluk çekiyor musunuz?
a) Evet
b) Bazen
c) Sıklıkla
d) Hayır
e) Diğer (.....)
56. Resmi işlerinizi yaparken ulaşım nedeniyle zorluk çekiyor musunuz?
a) Evet
b) Bazen
c) Sıklıkla
d) Hayır
e) Diğer (.....)
57. Yaşamınızı sürdürdüğünüz yer neresidir?
a) Ev
b) Huzurevi
58. Genel bir değerlendirme yaptığımızda sizce sağlığınız nasıldır?
a) Çok iyi
b) İyi
c) Orta
d) Kötü
e) Çok kötü
59. Gündelik işlerinizi ve ihtiyaçlarınızı kendiniz mi yapıp / giderirsiniz?
a) Evet, her işimi kendim yapıyorum
b) Bazı işlerimi kendim yapıyorum bazılarını yapamıyorum
c) Hayır, hiçbir işimi kendim yapamıyorum
d) Diğer (.....)
60. (Yukarıdaki 59. soruya ‘B’ ve ‘C’ yanıtını verenler **yanıtlayacaklardır**) Hangi ihtiyaçlarınızı kendiniz gideremiyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)
a) Pazar alışverişini
b) Market alışverişini
c) Ev temizliğini
d) Kişisel temizliği
e) Yardımsız banyo yapabilmek
f) Giyinip soyunmak
g) Ulaşımı sağlamak
h) Merdiven inip çıkmak
i) Yemek yapma
j) Yemek yeme
k) Tuvalete gidebilme
l) Diğer (.....)

61. (Yukarıdaki 60. soruya 'B' ve 'C' yanıtını verenler **yanıtlayacaklardır**) Bu işlerinizi/ihtiyaçlarınızı kim yapıyor/gideriyor?
- a) Komşularım
b) Çocuklarım
c) Torunlarım
d) Akrabalarım
e) Arkadaşlarım
f) Eşim
g) Yardımcım
h) Diğer (.....)
62. Evinizin temizliğini kendiniz mi yapıyorsunuz?
- a) Evet, kendim yapıyorum
b) Evet, bazen kendim yapıyorum
c) Evet, sıklıkla kendim yapıyorum
d) Hayır (.....)
63. Evinizi en son ne zaman temizlendi?
- a) İki gün önce
b) Bir hafta önce
c) İki hafta önce
d) Bir ay önce
e) İki ay önce
f) Üç ay ve daha uzun zaman önce
g) Diğer (.....)
64. Ne sıklıkla banyo yaparsınız?
- a) İki günde bir
b) Haftada bir
c) İki haftada bir
d) Ayda bir
e) İki ayda bir
f) Üç ay ve daha fazla
g) Diğer (.....)
65. Et ve et ürünlerini ne sıklıkla tüketirsiniz?
- a) Hemen her gün
b) Haftada bir kez
c) Haftada birkaç kez
d) İki haftada bir kez
e) Ayda bir kez
f) Yılda bir ya da birkaç kez
g) Diğer (.....)
66. Süt ve süt ürünlerini ne sıklıkla tüketiyorsunuz?
- a) Hemen her gün
b) Haftada bir kez
c) Haftada birkaç kez
d) İki haftada bir kez
e) Ayda bir kez
f) Yılda bir ya da birkaç kez
g) Diğer (.....)
67. Kuru bakliyat yemeklerini ne sıklıkla tüketiyorsunuz?
- a) Hemen her gün
b) Haftada bir kez
c) Haftada birkaç kez
d) İki haftada bir kez
e) Ayda bir kez
f) Yılda bir ya da birkaç kez
g) Diğer (.....)
68. Ev için alışverişinizi ne sıklıkla yaparsınız?
- a) Haftada birkaç kez
b) Haftada bir kez
c) Onbeş günde bir kez
d) Ayda bir kez
e) Diğer (.....)
69. Ev için alışverişinizi kim yapıyor?
- a) Kendim yapıyorum
b) Komşularım yapıyor
c) Çocuklarım yapıyor
d) Torunlarım yapıyor
e) Akrabalarım yapıyor
f) Arkadaşlarım yapıyor
g) Eşim yapıyor
h) Diğer (.....)

70. Ev için pazar alışverişinizi ne sıklıkla yaparsınız?
a) Haftada birkaç kez
b) Haftada bir kez
c) Onbeş günde bir kez
d) Ayda bir kez
e) Diğer (.....)
71. Ev için pazar alışverişinizi kim yapıyor?
a) Kendim yapıyorum
b) Komşularım yapıyor
c) Çocuklarım yapıyor
d) Torunlarım yapıyor
e) Akrabalarım yapıyor
f) Arkadaşlarım yapıyor
g) Eşim yapıyor
h) Diğer (.....)
72. Evinizde yemekleri kendiniz mi yapıyorsunuz?
a) Evet, kendim yapıyorum
b) Evet, bazen kendim yapıyorum
c) Evet, sıklıkla kendim yapıyorum
d) Hayır (.....)
73. Evinizde ne sıklıkla yemek yaparsınız?
a) Her gün
b) İki günde bir
c) Haftada bir
d) İki haftada bir
e) Ayda bir
f) Diğer (.....)
74. Yeterli ve dengeli beslendiğinizi düşünüyor musunuz?
a) Evet düşünüyorum
b) Hayır düşünmüyorum
c) Dönemsel olarak değişiyor
d) Diğer (.....)
75. Beslenme alışkanlığınızı nasıl özetlersiniz?
a) Çorba ağırlıklı
b) Sebze ağırlıklı
c) Et ağırlıklı
d) Hem sebze hem et dengeli
e) Evde ne varsa onu yeriz
f) Komşu, eş dost ne getirirse
g) Diğer (.....)
76. Sizin için gelir getiren herhangi bir malınız var mıdır?
a) Evet (Lütfen ne olduğunu yazınız .....)
b) Hayır
77. Yakınlarınız sizin hakkınızda olumlu olarak ne düşünürler?
a) Sevecen ve samimi olduğumu düşünürler
b) Konuşkan ve girişken olduğumu düşünürler
c) Anlayışlı ve düşünceli olduğumu düşünürler
d) Kibar ve mütevazi olduğumu düşünürler
e) Hayat dolu olduğumu düşünürler
f) Diğer (.....)
78. İbadetlerinizi nerede yapmayı tercih edersiniz?
a) Evde
b) Camide
c) İbadet etmiyorum
d) Diğer(.....)

79. Bireysel veya cemaatle ibadet etmenin sıkıntılarınızı ve yalnızlığınızı azalttığını düşünüyor musunuz?
- a) Kesinlikle düşünüyorum
b) Düşünüyorum
c) Kararsızım
d) Düşünmüyorum
e) Kesinlikle düşünmüyorum

Lütfen aşağıdaki cümlelere katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum
80. Arkadaşlıktan yoksunum					
81. Kendimi yalnız hissediyorum					
82. Kendimi terk edilmiş hissediyorum					
83. Kendimi dışlanmış hissediyorum					
84. Çevremdekilerin beni sevmediğini düşünüyorum					
85. Sosyal ilişkilerim kuvvetli değildir					
86. Önemsiz biri olduğumu düşünüyorum					
87. Çevremdekiler tarafından istenmediğimi düşünüyorum					
88. Genel olarak içine kapanık olmaktan mutsuzum					
89. Çevremde kendime yakın hissettiğim kimse yok					
90. Çevremdekiler tarafından anlaşılmadığımı düşünüyorum					
91. Çocuklarımdan ve torunlarımdan yeterince saygı görüyorum					
92. Çocuklarımdan ve torunlarımdan yeterince sevgi görüyorum					

93. Yakınlarım hiçbir şeyi beğenmediğimi düşünürler					
94. Yakınlarım koktuğumu, pis olduğumu düşünürler					
95. Yakınlarım çok konuştuğumu düşünürler					
96. Yakınlarım müdahaleci olduğumu düşünürler					
97. Yakınlarım eski kafalı olduğumu düşünürler					
98. Yakınlarım huysuz biri olduğumu düşünürler					
99. Maddi durumumun sosyal çevremi etkilediğini düşünüyorum					
100. Maddi durumumun yetersiz olması nedeniyle dışlandığımı düşünüyorum					

Lütfen aşağıdaki sıklık sorularını yanıtlayınız.

	Her gün	Haftada Bir Kez	Ayda Bir Kez	Yılda Bir Kez	Yılda Birkaç Kez	Görüşmüyoruz	Diğer
101. Çocuklarınızla ne sıklıkla görüşürsünüz?							
102. Torunlarınızla ne sıklıkla görüşürsünüz?							
103. Akrabalarınızla ne sıklıkla görüşürsünüz?							
104. Arkadaşlarınızla ne sıklıkla görüşürsünüz?							
105. Komşularınızla ne sıklıkla görüşürsünüz?							
106. Ev dışında ne sıklıkla vakit geçirirsiniz?							
107. Ev içinde ne sıklıkla vakit geçirirsiniz?							

108. Sizce yalnızlık nedir kısaca bahseder misiniz?

.....
.....
.....

109. Sizce yoksulluk nedir kısaca bahseder misiniz?

.....
.....
.....
.....

110. Kendinizi yalnız hissettiğiniz zamanlarda yalnızlığınızı gidermek için ne/neler yaparsınız? Kısaca bahseder misiniz?

.....
.....

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı: Mevlüde

Soyadı: Türkan

Doğum tarihi/ yeri: 07.01.1993 / Gaziantep

E-mail: mevludeturkan@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ:

Yüksek Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, 2015-2017.

Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, 2010-2014.

Lise: İstanbul Üsküdar Çamlıca Kız Lisesi, 2006-2010.

STAJ DENEYİMİ:

27.07.2013- 28.08.2013 tarihleri arasında sosyolog statüsünde Gaziantep İlk Rehber Rehabilitasyon Merkezi'nde staj gerçekleştirilmiştir.

KATILDIĞI ÇALIŞMALAR:

Muğla Büyükşehir Belediyesi Çocuk Dostu Kent Projesi (Araştırmacı)

Muğla Halkının Mentеше Belediyesi'nden Beklentileri (Araştırmacı)

Muğla Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Engelli Doğum Sebepleri Araştırması (Araştırmacı)

ÇALIŞMA ALANLARI:

Engellilik, Yaşlılık, Yaşlı Yoksulluğu, İntihar, Yaşlı İntiharları, Çocuk İntiharları, Suç Sosyolojisi, Dezavantajlı Gruplar.